

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
REGIONŲ PLĖTROS INSTITUTAS

Jūratė POŠKEVIČIŪTĖ-PAULAUSKIENĖ

PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO TOBULINIMAS
LIETUVOJE

Magistro darbas

Šiauliai, 2020

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
REGIONŲ PLĖTROS INSTITUTAS

Jūratė POŠKEVIČIŪTĖ-PAULAUSKIENĖ

Viešojo valdymo studijų programos studentė

PENSIJŲ REFORMOS ĮGYVENDINIMO TOBULINIMAS
LIETUVOJE

Magistro darbas

Mokslo sritis, kryptis: Socialiniai mokslai, Vadyba (S 003)

Studijų kryptis: Viešasis administravimas (L07)

Darbo vadovė:

doc. dr. Vita JUKNEVIČIENĖ

Teigiu, kad baigiamasis darbas, kurį teikiu Viešojo administravimo magistro laipsniui įgyti, yra originalus autorinis darbas.

(Studento parašas)

Poškevičiūtė-Paulauskienė, Jūratė (2020). Pensijų reformos įgyvendinimo tobulinimas Lietuvoje. Magistro darbas. Mokslinis vadovas – doc. dr. Vita Juknevičienė. Šiaulių universitetas, Regionų plėtros institutas, 97 p. (su priedais 125 p.).

SANTRAUKA

Šiame darbe siekiama išanalizuoti Lietuvoje vykdomos pensijų sistemos reformos įgyvendinimo procesą, įvertinti priemonių panaudojimo veiksmingumą bei įvardinti prielaidas reformos įgyvendinimo būtinumui.

Siekiant perteikti pensijų reformos įgyvendinimo kontekstą, baigiamojo darbo teorinėje dalyje nagrinėjamas socialinės politikos įgyvendinimas, pensijų reformos samprata ir reikšmė, reformų ir pokyčių valdymo paralelės. Taip pat apžvelgtos kitų šalių pensijų sistemos, jų sandara ir teikiamos garantijos bei reformų poreikio susiformavimo prielaidos. Tokiu būdu, analizuojant pensijų sistemos kontekstą, galima objektyviau įsivaizduoti Lietuvos pensinę situaciją ir ją vertinti.

Nagrinėjant Lietuvos ir kitų šalių pensines sistemas, naudojamosi statistine informacija, oficialių institucijų ir šaltinių istoriniais duomenimis, kitų autorių atliktomis analizėmis ir moksliniais darbais.

Pastaruoju metu vykdyta pensijų sistemos reforma (2018–2019 metų) dar yra pakankamai nauja. Tam tikros veiklos – tokios kaip pakartotinis įtraukimas į pensijų sistemą – tęsiasi ir bus vykdomos ateinančiais ir vėlesniais metais. Tyrimų ir apžvalgų apie pastarąją reformą dar nėra daug, išskyrus tam tikrus statistinius duomenis ir analitikų įžvalgas ir prognozes, todėl šiame darbe buvo atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas, siekiant išsiaiškinti: kaip visuomenė suprato vykdytos reformos esmę, naudą ir reikalingumą; ko piliečiai tikisi iš reformos; kas apklausos dalyvių nuomone galėtų padėti kurti šių dienų realijoms tinkamesnę pensijų sistemą; ar respondentai naudojami papildomo kaupimo galimybe?

Darbe pateikiami atlikto tyrimo rezultatai bei pateikiama atlikta jų apžvalga. Naudojant mišrių metodų strategiją kiekybinio tyrimo rezultatai analizuojami ir lyginami su ekspertų nuomone ir įžvalgomis sutampančiais klausimais. Apibendrinus tyrimų rezultatus nustatyta, kad reforma parengta ir vykdyta skubotai, visuomenei trūko informacijos apie vykdomus pakeitimus, o reformą dauguma respondentų ir ekspertų vertina nepalankiai. Taip pat nustatyta, žmonės nėra linkę patys rūpintis savo būsima pensija, nes mažiau nei pusė respondentų (44,9 %) papildomai kaupia II pakopoje, o III pakopoje tik – 22,1 %.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai, į ką reikėtų atsižvelgti ir kas padėtų tobulinti pensijų sistemos reformą.

Poškevičiūtė-Paulauskienė, Jūratė (2020). Development of the Implementation of the Pension Reform in Lithuania. Master thesis. Academic supervisor – associate professor dr. Vita Juknevičienė. University of Šiauliai, Institute of Regional Development, 97 p. (with annex 125 p.).

SUMMARY

This work endeavors to reach the goal to study the implementation process of ongoing pension reform, to evaluate the developmental efficiency of applied measures and bring forth the musts for the implementation of the reform itself.

In order to render the background of the pension reform implementation, closing chapters of theoretical part of this thesis cover realization of social policy, the concept and importance of pension reform, and parallels management of reforms and modifications. Pension reforms implemented in other countries overviewed, architecture of development, delivered guarantees and premises for the necessity of these reforms outlined. Consequently, the analysis of the pension system background reveals unbiased view of the situation of pension system of Lithuania and enables the evaluation of its development in the past.

Investigating pension systems both in Lithuania and in other countries, statistical information, historical data of state institutions, wide variety of sources, analytical insights and scientific researches of different authors were inquired.

Recent reform of pension system took place from 2018 to 2019 and is relatively new. Certain characteristics, such as returning enrolment in pension system – require continuation therefore will be carried out within next year or later in the upcoming years. Studies and synopses regarding the recent reform are scarce, except for certain statistical data, insights and forecasts of economy analytics. Subsequently, quantitative and qualitative surveys were executed in this work in order to determine how society understood the core essence of performed reform, how it comprehended the usefulness and necessity of the latter; what is to be expected in the upshot; what could have aided to develop more effective pension reform in regards to existing tendencies; did the respondents of the survey benefited out of availability of additional savings.

The cumulative results of performed quantitative and qualitative research by mixed methods strategy are presented in this work, assessment of the results of the research provided. In general, the results of the research identify that the reform was prepared and implemented very hurriedly, citizens notably lacked information regarding administered changes, whereas most respondents along with economic experts rated it adversely. More so the research discloses, that people are not prone to act proactively to take care about their future pension. Less than half of respondents, i.e. 44.9 %, invest their pension savings into the 2nd pillar pension funds, and only 22.1 % place their investments into the 3rd pillar funds.

Conclusions and suggestions what is to be taken into account and what might help in accomplishing the developmental improvements of pension reform formulated.

TURINYS

ĮVADAS.....	10
I. PENSIJŲ REFORMOS IR SOCIALINĖS POLITIKOS SAMPRATA POKYČIŲ VALDYMO TEORIJOJE KONTEKSTE	14
1.1. Socialinės politikos įgyvendinimo apibrėžtis ir bruožai.....	14
1.2. Pensijų reformos samprata ir reikšmė socialinės politikos kontekste	17
1.3. Reformos samprata pokyčių valdymo teorijoje.....	19
1.4. Užsienio šalių pensijų sistemų bruožai.....	24
II. PENSIJŲ REFORMOS TYRIMO METODOLOGIJA.....	34
2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas.....	34
2.2. Dokumentų analizės metodas ir jo taikymas.....	37
2.3. Gyventojų apklausos raštu metodas ir jo taikymas	39
2.4. Ekspertų apklausos raštu metodas ir jo taikymas.....	44
III. PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS KONTEKSTE TYRIMO REZULTATAI	48
3.1. Pensijų sistemos raida iki ir po 2018–2019 metų reformos	48
3.1.1. Pensijų sistemos raida Lietuvoje iki 2018–2019 metų reformos	48
3.1.2. Pensijų sistema Lietuvoje po 2018–2019 metų reformos	50
3.2. Respondentų ir ekspertų požiūrio į pensijų sistemos reformą tyrimo rezultatų analizė	58
3.3. Pensijų sistemos reformos perspektyvos ir tobulinimo kryptys.....	84
IŠVADOS.....	88
REKOMENDACIJOS	91
LITERATŪRA	93
PRIEDAI	98

TERMINŲ ŽODYNAS

Apdraustieji asmenys – fiziniai asmenys, kurie šio įstatymo nustatyta tvarka valstybinio socialinio draudimo įmokas moka patys ir (arba) už juos šias įmokas moka draudėjai (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2019).

Bazinė pensija – Lietuvos Respublikos socialinio draudimo pensijų įstatymo nustatyta tvarka kalendoriniams metams patvirtintas bendrosios socialinio draudimo pensijos dalies mato dydis pinigais (LR socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2019).

Demografija – duomenų apie gyventojų skaičių, tankį, gyvenamąją vietą, amžių, lytį, rasę, profesiją ir kt. rinkimas, apdorojimas ir analizė (Vainienė, 2005).

Einamasis finansavimas (angl. Pay-as-you-go, pay-as-you-earn) – Valstybinio socialinio draudimo finansavimo būdas, kai išmokos apdraustiesiems valstybiniu socialiniu draudimu mokamos iš surenkamų einamųjų įmokų. Šiuo principu organizuoto socialinio draudimo gaunamos lėšos nėra kaupiamos ir investuojamos, tad sistema priklauso nuo demografinės padėties ir nuo tam tikro laikotarpio įmokų mokėtojų darbo užmokesčio (Vainienė, 2005).

Fondo biudžetas – įstatyme nustatytą Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo (toliau – LR VSDF) pajamų ir išlaidų planas biudžetiniams metams (LR VSDF biudžeto sandaros įstatymas, 2018).

Kaupiamoji pensijų įmoka – valstybės biudžeto ir dalyvio lėšomis mokama pensijų įmoka, kaupiama pagal Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymą (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2019).

Kaupiamosios pensijų išmokos – išmokos, nustatytos Pensijų kaupimo įstatyme, mokamos iš pensijų fonde asmens sukaupto pensijų turto (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2019).

Papildomo savanoriško pensijų kaupimo veikla – finansinė veikla, kurią sudaro piniginių lėšų pagal pensijų kaupimo sutartis rinkimas, jų investavimas ar reinvestavimas į diversifikuotą investicijų portfelį ir pensijų išmokų mokėjimas kaupime dalyvaujantiems asmenims, bei kita su tuo susijusi veikla (LR papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, 2019).

Pensijų anuitetas – pensijų fondo dalyviui iki gyvos galvos mokama periodinė pensijos išmoka, kurios visa išmokėjimo rizika tenka pensijų anuiteto mokėtojui (LR pensijų kaupimo įstatymas, 2019).

Pensijų fondas – pensijas kaupiantiems fiziniams asmenims, taip pat šiame įstatyme nustatytais pagrindais kitiems asmenims bendrosios dalinės nuosavybės teise priklausantis pensijų turtas, kurio valdymas perduotas pensijų kaupimo bendrovei. Steigiami tikslinių pensijų fondų

dalyvių grupių pensijų fondai ir pensijų turto išsaugojimo pensijų fondai (LR pensijų kaupimo įstatymas, 2019).

Pensijų įmokų mokėtojas – pensijų fondo dalyvis, jo darbdavys ar trečiasis asmuo, mokantis pensijų įmokas ar jų dalį (LR papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas, 2019).

Pensijų kaupimas – pensijų įmokų kaupimas pensijų fonde šio įstatymo nustatyta tvarka (LR pensijų kaupimo įstatymas, 2019).

Pensijų kaupimo bendrovė – pensijų fondų valdymo įmonė ar gyvybės draudimo įmonė, turinti priežiūros institucijos išduotą leidimą ar licenciją Lietuvos Respublikos teritorijoje verstis Pensijų kaupimo įstatyme nustatyta pensijų kaupimo veikla (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2019).

Pensijų kaupimo sistema – tai galimybė kiekvienam kaupti papildomai lėšas savo būsimajai pensijai (Pensijų kaupimo sistema, 2018).

Pensijų reforma – tai svarbiausia ir reikšmingiausia Lietuvos socialinio draudimo posistemė, kurios tikslas – perskirstyti gyventojų pajamas ir išlaidas (Gudaitis, 2009).

Pensijų sistema – socialinio teisingumo principas pagrįstas prievartiniu būdu paskirstyti lėšas, tų kurie moka socialinio draudimo įmokas, tiems, kam reikalinga socialinio draudimo išmoka (Bitinas, Tartilas, Litvaitienė, 2011).

Pensijų socialinio draudimo stažas (toliau – stažas) – laikas, per kurį įstatymų nustatyta tvarka buvo mokamos arba turėjo būti mokamos pensijų socialinio draudimo įmokos, ir pensijų socialinio draudimo stažui prilyginti laikotarpiai (LR socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2019).

Pokyčiai – perėjimas į kitą būvį (kartais geresnį, kartais blogesnį) iš pasirinkto (ar parinkto) ataskaitos taško (Cibulskas, 2006).

Pokyčių valdymas – pasikartojantis, laipsniškas atsinaujinimo procesas, apimantis organizacijos struktūros, krypties, gebėjimų tenkinti klientų ir organizacijos darbuotojų poreikius, judėjimą link ateities vizijos (Moran, Brightman, 2000); tai iniciatyvus valdymas, atliekamas siekiant įgyvendinti aiškiai apibrėžtus strateginius tikslus (Vasiliasukas, 2005).

Senatvės pensija (toliau – pensija) – socialinio draudimo pensija, skiriama asmeniui, sukakusiam senatvės pensijos amžių ir turinčiam nustatytą pensijų draudimo minimalųjį stažą, reikalingą senatvės pensijai gauti (LR socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2019).

Valstybinis socialinis draudimas – valstybinės socialinės apsaugos sistemos dalis, kurios priemonėmis visiškai ar iš dalies kompensuojamos apdraustiesiems asmenims ir įstatymų nustatytais atvejais jų šeimų nariams dėl draudžiamųjų įvykių prarastos darbo pajamos arba įstatymų nustatytais atvejais šioje dalyje nurodytiems asmenims išmokamos įstatymų nustatyto dydžio išmokos (LR valstybinio socialinio draudimo įstatymas, 2019).

LENTELIŲ SĄRAŠAS

1.3.1 lentelė Reformos apibrėžimai	20
1.4.1 lentelė Gyventojų vyresnių kaip 65 metų amžiaus populiacijos kitimo tendencijos procentinė išraiška 2019, 2030, 2050 ir 2100 metais, pagal vidurkio projekciją	28
1.4.2 lentelė Darbingo amžiaus (15–64 metų) žmonių populiacija	29
2.1.1 lentelė Apklausų atlikimo grafikas	37
2.3.1 lentelė Kiekybinio tyrimo temos ir turinys	40
2.3.2 lentelė Imties dydis, patikimumo lygmuo ir imties paklaida	41
2.3.3 lentelė Tyrimo duomenų kiekybinė ir kokybinė analizė	43
3.1.2.1 lentelė Europos Komisijos pažangos vertinimas pagal komisijos rekomendacijas	55
3.1.2.2 lentelė Išlaidos pensijoms palyginus su BVP	56
3.1.2.3 lentelė Reformos įtaka pensijų sistemai	57
3.2.1 lentelė Respondentų nuomone, kas padėtų reformą įgyvendinti sklandžiau	73
3.2.2 lentelė Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nekaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba	80
3.2.3 lentelė 2011 ir 2019 tyrimų metu gautų rezultatų dėl papildomo nekaupimo priežasčių pagal prioritetus palyginimas	81
3.2.4 lentelė Respondentų kaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba	82
3.2.5 lentelė 2011 ir 2019 tyrimų metu gautų rezultatų dėl papildomo kaupimo priežasčių pagal prioritetus palyginimas	83

PAVEIKSLŲ SĄRAŠAS

1.3.1 pav. Būtinios sąlygos efektyviems pokyčiams	23
1.4.1 pav. Grynoji pajamų pakeitimo norma, išreikšta procentais (2016 metų duomenys)	26
1.4.2 pav. Vyresnio amžiaus žmonių (vyresnių kaip 60 m.) skurdo rizikos lygis (2015, 2016, 2017, 2018 m.).....	30
1.4.3 pav. Pensijų teikimo rūšys EBPO šalyse	31
2.1.1 pav. Tyrimo loginė schema	36
3.2.1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių	59
3.2.2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą	60
3.2.3 pav. 25-64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų išsilavinimas	60
3.2.4 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį, užsiėmimą	61
3.2.5 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas	62
3.2.6 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal amžių ir žinias apie pensijų sistemos reformą	63
3.2.7 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir pensijų sistemos reformos esmės suvokimą	64
3.2.8 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir pensijų sistemos reformos vertinimą (jei respondentas mano, kad „suprato“ ar „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę)	64
3.2.9 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą ir informacijos apie pakankamumo vertinimą	65
3.2.10 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pasirengimo reformai tinkamumo pagal lytį ir išsilavinimą	67
3.2.11 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl sistemos koregavimo laiko pagal lytį.....	69
3.2.12 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pensijų sistemos reformų dažnumo pagal išsilavinimą	70
3.2.13 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas, kas padėtų reformą įgyvendinti sklandžiau.....	73
3.2.14 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl papildomo kaupimo naudos	76
3.2.15 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo II pakopoje	76
3.2.16 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo III pakopoje	78
3.2.17 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nekaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba	80
3.2.18 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo papildomai pensijai priežastis ir jų svarba	82
3.2.19 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl dabartinės pensijų sistemos atitikimo poreikiams pagal lytį	84

IVADAS

Temos aktualumas. Socialinės aplinkos stabilumas ir saugumas formuoja palankias sąlygas pamatinių žmogaus poreikių užtikrinimui. Tai yra viena svarbiausių sričių, kuriai dažniausiai skiriamas pagrindinis visuomenės ir politikų dėmesys bei finansiniai ištekliai. Atsižvelgiant į tai, kaip efektyviai vykdomas socialinės apsaugos politikos įgyvendinimas, visuomenė gali susiformuoti nuomonę apie valdžios institucijų ir politikos įgyvendintojų gebėjimus ir kompetenciją. Nuosekliai ir kryptingai įgyvendinama socialinės apsaugos politika, daugelyje demokratiniais principais besivadovaujančių valstybių, traktuojama kaip šalies stabilumo bei saugumo užtikrinimo garantas.

Socialinė politika yra valstybės instrumentas, kurio pagalba siekiama žmonių ir socialinių grupių socialinio teisingumo ir lygybės (Dromantienė, 2008). Pagrindinė daugelio šalių socialinės apsaugos dalis yra socialinis draudimas. Senatvės pensijos yra priskiriamos socialiniam draudimui ir joms taikomas Europos Sąjungos teisinis reglamentavimas bei koordinavimo taisyklės, darančios įtaką valstybių vykdomai socialinės apsaugos politikai (Guogis, 2008). Pagal Lietuvos Respublikos Konstitucijos (2019) 52 straipsnį, valstybė laiduoja piliečių teisę gauti senatvės pensiją.

Socialinio saugumo ir stabilumo užtikrinimo plotmėje, svarbus vaidmuo tenka Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos (toliau – „Sodra“) veiklai. Jos veiklos tęstinumui ir efektyvumui užtikrinti, turi būti vykdomas sistemos monitoringas, o esant poreikiui sistemos koregavimas ar reformos. Reformos vyksta iškilus poreikiui ir jos užtikrina, kad Valstybinio socialinio draudimo sistema funkcionuotų tinkamai, atitiktų valstybės galimybes bei suteiktų į pensiją išėjusiems piliečiams pragyvenimui reikalingus resursus. „Socialinio draudimo senatvės pensija (toliau – senatvės pensija) – socialinio draudimo pensija, skiriama asmeniui, sukakusiam šio įstatymo nustatytą senatvės pensijos amžių ir turinčiam šio įstatymo nustatytą pensijų draudimo minimalųjį stažą, reikalingą senatvės pensijai gauti“ (LR valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, 2019).

Pensijų reformos tikslas ilguoju laikotarpiu – pakoreguoti pensijų sistemą taip, kad sulaukę pensinio amžiaus žmonės gautų tokio dydžio pajamas, kurios atitiktų esamą šalies ekonominę situaciją kainų lygio atžvilgiu ir užtikrintų orias pragyvenimo sąlygas. Sistema turi būti formuojama atsižvelgiant į gyventojų poreikius. Pensijų reformos uždavinys – finansiškai subalansuoti socialinio draudimo pensijų sistemą, kad ji galėtų artimiausiais metais veikti be finansinio deficito. Neišsprendus šio uždavinio, negalima pasiekti ir ilgalaikių pensijų reformos tikslų. Naujoji pensijų sistema privalo būti finansiškai stabili ir gyvybinga.

Nuo nepriklausomybės atkūrimo, kai 1990 m. Lietuvoje buvo padėti socialinio draudimo pamatai, socialinio draudimo reforma vyko 1994–1995 m. 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Jis pakeitė iki tol galiojusį dar 1956 metais sovietinį pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą. 1999 m. priimtas Pensijų fondų įstatymas. Šis

įstatymas sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai. 2003 m. pradėta pensijų sistemos reforma – nuo 2004 m. sausio 1 d. gyventojai dalį įmokų „Sodrai“ gali savarankiškai nukreipti pensijoms kaupti (Socialinis draudimas Lietuvoje..., 2018).

2013–2014 m. keitėsi pensijų kaupimo būdai, atsirado galimybė prie kaupimo prisidėti savomis lėšomis arba sustabdyti kaupimą.

Lietuvoje pastaruoju metu buvo inicijuota ir vykdoma viena labiausiai pastebimų, viešinamų ir eskaluojamų temų – 2018–2019 metų pensijų sistemos reforma.

Nuo 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas, pagal kurį perskaičiuotos visos senatvės pensijos paskirtos iki 2017 m. gruodžio 31 d., o skiriamoms nuo 2018 m. sausio 1 d. – keitėsi pensijų skaičiavimo sistema. Taip pat pagal šį naujos redakcijos pensijų įstatymą numatoma pensijas indeksuoti kasmet.

Nuo 2019 m. sausio 1 d. keitėsi II pakopos pensijų kaupimo sistema. Šios reformos aktualumą jaučia ne tik pensinio amžiaus, tačiau ir visi Lietuvoje dirbantys žmonės, nes reformų įgyvendinimas gali turėti įtakos jų asmeninei gerovei ateityje.

Temos iširtumas. Socialinės apsaugos sistemą analizavo Milevičienė (2003), Guogis (2008), Aidukaitė, Bogdanova ir Guogis (2012), Lazutka (2008, 2018), Dromantienė (2011), Bitinas (2014), Usonis (2013), Aidukaitė (2010).

Lietuvoje vykusių pensijų sistemos reformų niuansus analizavo keletas autorių. Gylis (2004), nagrinėjo pensijų sistemos reformavimo problematiką. Lazutka (2008), analizavo 2005 m., 2006 m., 2007 m. pensijų sistemos reformos rezultatus. Bartkus (2007), nagrinėjo antrosios pakopos pensijų fondų veiklą, juos įvertino bei atliko palyginimą su analogiškais Latvijos pensijų fondais. Gudaitis (2009), apžvelgė Lietuvoje vykdomą pensijų sistemos reformą bei analizavo pensijų sistemos reformos socialines ir ekonomines priežastis ir didelį dėmesį skyrė antros ir trečios pakopos privačių pensijų fondų investicinės veiklos rezultatų vertinimui. Jurgelaitienė, Slavickienė (2012), Morkūnienė (2011), Lazuta (2002, 2007), Gudaitis (2010), Katkus (2001), Katkus ir Martinaitytė (2002), atlikdami reformos analizę ir išskyrę tuometinės pensijų reformos trūkumus, įvardijo veiksnius, kurie neigiamai įtakojo pensijų sistemos reformos rezultatus. Jų nuomone, daugiausia nepalankius pensijų sistemos reformos rezultatus įtakojo: prastėjanti Lietuvos demografinė padėtis, nepakankamas pensinio amžiaus žmonių aprūpinimas finansiniais ištekliais, nepakankamas mokesčių surinkimas ir didelis šešėlinės ekonomikos mastas.

2018–2019 pensijų reforma kol kas nedaug tyrinėta, nes dar nėra pakankamai patikimų statistinių duomenų ir nėra atliktų tyrimų, kuriais būtų galima vadovautis siekiant apžvelgti reformą ir jos padarinius. Tokių tyrimų ir apžvalgų galima tikėtis netolimoje ateityje.

Problema. Kintant visuomenės socialinio saugumo poreikiams ir lūkesčiams, valdžia turi užtikrinti socialinės politikos aktualumą ir adekvatumą, todėl susiduriama su žmonių gerovės užtikrinimo iššūkiais, lemiančiais pertvarkų poreikį, realizuojamą per pensijų sistemos reformą. Siekiant atskleisti socialinio stabilumo užtikrinančios pensijų sistemos reformos poreikį ir

priimtinumą visuomenei bei jos prasmingumą, šiame magistro darbe atliekama pensijų sistemos analizė ir tyrimas, norint atsakyti į šiuo probleminius klausimus:

- Kokiais bruožais pasižymi pensijų reformos įgyvendinimas socialinės politikos kontekste?
- Kaip įgyvendinama pensijų reforma pokyčių valdymo kontekste?
- Kaip pensijų reformos įgyvendinimą vertina visuomenė?
- Kokia ekspertų nuomonė ir įžvalgos apie esamą pensijų sistemą, kokius iššūkius tenka įveikti vykdant pensijų reformą Lietuvoje ir kaip procesas galėtų būti tobulinamas?

Tyrimo objektas – Lietuvos pensijų reformos įgyvendinimas socialinės politikos kontekste.

Tyrimo tikslas – atskleidus Lietuvos pensijų reformos įgyvendinimo situaciją socialinės politikos kontekste, identifikuoti reformos tobulinimo galimybes.

Uždaviniai:

1. Apžvelgus socialinės politikos formavimo ir įgyvendinimo teorines prieigas, išanalizuoti reformų kaip pokyčių valdymo teorinius aspektus.
2. Išanalizuoti pensijų sistemų ypatumus užsienio valstybėse.
3. Atlikus Lietuvos pensijų sistemos reformos įgyvendinimo analizę, nustatyti reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptis.

Ginamieji teiginiai. Pensijų sistemos reformą neigiamai veikia: vykdymo skubotumas, gerosios užsienio valstybių patirties neadaptavimas, komunikacijos trūkumai. Teigiami sistemos reformos elementai: kasmetinis pensijų indeksavimas priklausantis nuo šalies ekonominės situacijos, „Sodros“ biudžeto deficito prevencija, papildomo kaupimo skatinimas.

Tyrimo metodai. Darbo tikslo įgyvendinimui ir išsikeltų uždavinių sprendimui, darbe naudoti šie tyrimo metodai:

- *mokslinės literatūros šaltinių analizė* atlikta siekiant išnagrinėti temos kontekstą, Lietuvos ir užsienio šalių patirtį formuojant ir tobulinant pensijų sistemas;
- *dokumentų analizė* (Lietuvos Respublikos teisės aktų analizė ir statistinių duomenų analizė), atlikta siekiant atskleisti pensijų sistemos situaciją;
- kokybinis tyrimas – *kokybinė apklausa raštu* (apklausa raštu, pateikiant atviro tipo klausimus). Apklauso turinio analizė atlikta siekiant atskleisti pensijų reformos įgyvendinimo Lietuvoje niuansus, problemas, tikslus ir rezultatus. Tyrimo imtis – kriterinės atrankos metodu atrinkti specialistai-ekspertai, turintys šios srities žinių ir kompetencijų nacionaliniu mastu. Kokybiniai tyrimo rezultatai apibendrinti kategorijų ir dalinių kategorijų sistema, analizėje pateikti originalūs ekspertų teiginiai;
- kiekybinis tyrimas – *kiekybinė apklausa raštu* buvo atliekama pateikiant respondentams popierines anketos kopijas arba nusiunčiant jiems elektroninį laišką su nuoroda į anketą. Atliktas apklausų metu gautų rezultatų sisteminimas, palyginimas, apibendrinimas. Kiekybiniai tyrimo rezultatai apdoroti aprašomosios statistikos ir

grafiniais metodais, naudojant SPSS programą. Tyrimas atliktas siekiant išsiaiškinti, kokia gyventojų nuomonė apie vykdomą reformą, ar respondentai patenkinti vykstančiais pokyčiais, kas, jų nuomone, padėtų reformą įgyvendinti veiksmingiau, kokia respondentų nuomonė apie papildomą pensijų kaupimą II ir III pakopoje.

Tyrimo rezultatų naujumas, jų teorinis ir praktinis reikšmingumas.

Šiame magistro darbe apžvelgta teorinė medžiaga ir nustatyta sąvokų „grynoji pakeitimo norma“ ir „bendroji pakeitimo norma“ naudojimo skirtumai ir ypatumai tarptautinėje erdvėje ir Lietuvoje. Nurodytas tinkamesnis ir teisingesnis terminas, kuris turėtų būtų naudojamas, komunikuojant su visuomenė.

Praktinėje dalyje pateikta Lietuvos pensijų sistemos reformos įgyvendinimo apžvalga. Taip pat darbe analizuotas pensijų sistemos modelis ir atlikta kitų šalių modelių apžvalga.

Atlikta Telšių regiono gyventojų anketinė apklausa, siekiant išsiaiškinti, ar gyventojai spėjo suprasti reformos metu įgyvendinamus pokyčius, kaip vertina reformą, koks jų požiūris į papildomą kaupimą II ir III pensijų pakopoje, apžvelgta gyventojų nuomonė apie veiksnius, kurie padėtų geriau įgyvendinti reformą. Atliktas nuomonių palyginimas su 2010 metais atliktu tyrimu apie II ir III pensijų pakopą.

Šis darbas padeda geriau suvokti gyventojų nuomonę apie įgyvendinamą pensijų sistemos reformą, jų lūkesčius ir įvertinti reformos pradžią.

Pagal darbe pateiktus pasiūlymus galima numatyti priemones, kurios gali padėti tobulinti pensijų sistemos ir reformos įgyvendinimo aspektus. Darbo medžiaga gali būti naudinga tolesniems moksliniams ir taikomiesiems tyrimams, padėsiantiems vertinti esamus ir būsimus Lietuvos ir kitų valstybių pensijų sistemos reformos rezultatus.

Kokybinio tyrimo metu išsiaiškinta, kaip reformos įgyvendinimo procesą vertina socialinės apsaugos ekspertai ir kokia jų nuomonė bei nuostatos vykdomos reformos atžvilgiu. Gretinant kokybinio ir kiekybinio tyrimo rezultatus, apžvelgtas gyventojų ir ekspertų reformos suvokimas, jų vertinimas iš skirtingų, kompetencijos lygiu besiskiriančių, pozicijų. Tai leidžia identifikuoti vykdomos reformos siekių, pasekmių ir siekiamų rezultatų suvokimo skirtumus.

Raktiniai žodžiai. Lietuvos socialinės politika, pensijų sistemos reforma, „Sodra“, socialinė apsauga, pokyčiai, kiekybinis tyrimas, kokybinis tyrimas, ekspertai.

Darbo struktūra. Magistro darbą sudaro: įvadas, trys pagrindinės dalys (teorinė, tyrimo metodologija, atliktų tyrimų rezultatų apžvalga), išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai.

Tyrimo rezultatų aprobavimas. 2020 m. sausio 7 d. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyriuje skyriaus vadovybei, veiklos skyriaus vedėjams buvo pristatytas magistro darbas, įvykdyti tyrimai, jo rezultatai, padarytos išvados ir pasiūlymai (žr. 26 priedą).

I. PENSIJŲ REFORMOS IR SOCIALINĖS POLITIKOS SAMPRATA POKYČIŲ VALDYMO TEORIJS KONTAKSTE

Šios reformos analizė būtų neįmanoma, jeigu nebūtų galimybės tyrimo objekto palyginti su kitais panašiais sisteminiiais bruožais pasižyminčiais objektais, kurie suformuoja atitinkamą tyrimo lauko kontekstą. Todėl pensijų sistemos reformos analizė atliekama apžvelgiant pensijų reformos procesą kaip sisteminių visos socialinės politikos elementą. Taip pat, nagrinėjant reformos reiškinį, svarbu įvardyti ir apibrėžti šio reiškinio skiriamąsias ypatybes ir kitus būdingus bruožus, kad būtų galima pamatyti ir atpažinti šio proceso apraiškas, kurias vėliau galima nagrinėti, lyginti ir analizuoti. Apibrėžus pensijų reformos kontekstą socialinės politikos ir pokyčių valdymo aspektu, atliekama pensijų sistemos analizė kitose šalyse, nes tik taip galima atlikti esamos situacijos vertinimą siekiant atskleisti esamos Lietuvos pensijų sistemos atitikimą globalioms pensijų sistemų formavimo ir įgyvendinimo tendencijoms.

1.1. Socialinės politikos įgyvendinimo apibrėžtis ir bruožai

Socialinę politiką, bendrais bruožais galima vertinti kaip priemonių ir veiksmų visumą, kuri yra nukreipta į žmonių socialinės gerovės užtikrinimą. Tačiau mokslinėje literatūroje galima rasti įvairesnių apibrėžimų, kurie atspindi autorių skirtingai akcentuojamus aspektus.

Guogis (2000) pastebi, kad įgyvendinant socialinę politiką, kurios formavimasis prasidėjo Vokietijoje XIX–XX a. sandūroje, buvo siekiama gynybos modernizacijos, nes buvo didinamas darbininkų klasės saugumas, siekiant aukštesniųjų klasių ir tuometinio autoritarinio režimo saugumo. Todėl valdančiosios klasės formuojama socialinė politika buvo naudojama profesinių sąjungų ir socialdemokratijos įtakai apriboti. Tuo metu kitose kontinentinėse Europos šalyse socialinė politika buvo panaši: socialinės teisės buvo užtikrinamos kaip politinių teisių pakaitalas. Socialinis draudimas Vokietijoje skyrėsi nuo danų ar švedų „Liaudies namų“ tipo socialinės politikos teorijos ir praktikos, nes Vokietijoje socialinis saugumas visada turėjo pirmenybę prieš lygybę, todėl dažniausiai pasireiškėdavo galimybių, o ne rezultatų lygybės forma.

Valstybės socialinę politiką Guogis (2008) apibrėžia taip: „tai piniginių išmokų ir paslaugų paskirstymas atsižvelgiant į gaunamų pajamų dydį ar jų praradimą, arba nemokamą socialinių paslaugų teikimą nepakankamai aprūpintiems piliečiams. Socialinė politika yra platesnė sąvoka, apjungianti būstų statymo ir išlaikymo politiką, sveikatos apsaugą, švietimą, socialinį draudimą, socialines paslaugas ir kai kuriais atvejais teisę. Šias sritis reguliuoja centrinės ir vietinių valdžių institucijos“.

Pastaruoju metu Lietuvoje aktyviai įvairiuose politiniuose sluoksniuose, pradedant nuo Lietuvos Respublikos Prezidento iki politinių partijų ar pavienių politikų, plačiai eskaluojama gerovės valstybės idėja. Tačiau reikia pastebėti, kad pati gerovės valstybės idėja nėra nauja ir yra nagrinėta mokslininkų veikaluose apie socialinę politiką.

Socialinę politiką Dromantienė ir Česnutytė (2011) apibrėžia kaip esminį gerovės valstybės kūrimo instrumentą, kuris pasižymi išskirtine savybe – sugebėjimu sustiprinti lojalumą savo valstybei. Dromantienės ir Česnutytės (2011) teigimu, „socialinė politika – tai jėga, galinti pavaduoti, papildyti ar modifikuoti ekonominės sistemos veikimą siekiant tokių rezultatų, kurių vien pati ekonominė sistema nepasiektų“.

Milevičienė (2003) mano, kad „socialinė politika – tai valstybės vykdomas įmonių bei visuomenės grupių pajamų paskirstymas ir turtinių santykių reguliavimas siekiant socialinio teisingumo ir lygybės. Dažnai šią politiką nulemia materialinė gamyba (pavyzdžiui, nevienodas ES šalių išsivystymas) ir civilizacijos raida. Socialinės politikos tikslai ir instrumentai (priemonės) dažnai priklauso nuo šalies politinės (ideologinės) orientacijos“. Todėl Milevičienės (2003) teigimu, „socialinė politika yra platesnė sąvoka, jungianti būstų statymo ir išlaikymo politiką, sveikatos apsaugą, švietimą, socialinę saugą, socialines paslaugas, kai kuriais atvejais net teisę“. Aidukaitė ir kt. (2012) mano, kad „socialinė politika – esminė gerovės valstybės dalis. Šiuolaikiniame pasaulyje kiekviena šalis turi tam tikras politikos struktūras – sveikatos apsaugą, pensijų draudimą, švietimo sistemą“. Autorė socialinę politiką laiko gerovės valstybės sudėtine dalimi, nes, jos nuomone, gerovės valstybė yra platesnė sąvoka, kuri asocijuojasi su šalies ekonominiu klestėjimu, socialiniu teisingumu, kartu ir klasių solidarumu, valstybės atsakomybe savo piliečių gerove.

Hill ir Irving (2009), nagrinėdami socialinės politikos sampratą, pastebi, kad socialinė politika tai ne tik valstybinių institucijų iniciatyva kuriama gerovė, tačiau ir pati visuomenė turi būti suinteresuota siekti savo šalies gerovės tikslų. Hill ir Irving (2009) nuomone, socialinės gerovės kūrimo procese – „svarbūs pačios visuomenės veiksniai: piliečių darbo galimybės, šeimos bei nevyriausybinų organizacijų pagalba, bažnyčios, bendruomeninių organizacijų ir tarptautinių fondų parama“. Be to, autoriai mano, kad socialinė politika pati savaime dar neužtikrina socialinės gerovės, o tai yra tik tam tikras instrumentas padedantis pasiekti tikslus, kurie galėtų užtikrinti šalies piliečių gerovę.

Pastaruoju metu yra pastebima susiformavusi tokia visuomenės įsitraukimo į socialinius procesus apraiška, kai jos dalyvavimas ir įsitraukimas į šalies gerovės kūrimą dažnai apsiriboja nepasitenkinimo ar pretenzijų reiškimo, dėl sistemoje iškilusių ar išryškėjusių problemų išraiškos forma. Tai atsispindi ir visuomeninių informavimo priemonių skleidžiamoje informacijoje, kai akcentuojamos tik problemos ir tai įvardijama, kaip valdžios gebėjimų ar kompetencijos stoka. Tai akcentuoja ir Best (2016), teigdamas, kad „viešojo nuomonės susitelkia ties socialine problema, kurią

identifikavo pretenzijų reiškęjai. <...> Politinės institucijos bei vyriausybės organizacijos kuria ir įgyvendina naujus problemų sprendimus. Tokiu būdu gaunami socialinės politikos rezultatai“.

Lietuvoje, pasikeistus politinei situacijai ir santvarkai, po nepriklausomybės atkūrimo, valdžios institucijoms teko atsakingas uždavinys – performuoti socialinę politiką pritaikant ją perspektyvinei naujai Lietuvos politinei ir ekonominei kryptčiai.

Guogis (2002), atkreipia dėmesį, kad „atkūrus nepriklausomybės Lietuvos Respublikos socialinę politiką buvo vykdoma dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimas ir įgyvendinimas“. Guogis (2002) nurodo, kad „socialinės apsaugos sistema susidėjo iš dviejų dalių: 1) socialinio draudimo ir 2) socialinės paramos.

Socialinis draudimas – socialinės apsaugos sistemos dalis, finansuojama specialiomis įmokomis ir mokanti su tomis įmokomis susietas išmokas; socialinė parama – socialinės apsaugos dalis, kuri teikė šalies gyventojams piniginę ir nepiniginę paramą, įskaitant socialines paslaugas. Piniginė parama galėjo būti teikiama tikrinant gavėjo pajamas ir turtą arba netikrinant“.

Guogis ir Gudelis (2003), nagrinėdami viešosios vadybos galimybes, teigia, kad „socialinės politikos tikslas turėtų būti, pasitelkiant naujosios viešosios vadybos priemones, <...> mažinti socialinę atskirtį plačiąja prasme, t. y. stiprinti socialinius saitus, socialinį pasitikėjimą tarp visų visuomenės narių – mažinti socialinę nelygybę ir socialinio konflikto galimybę. Šitaip socialinė politika praverstų kuriant pilietinę visuomenę“.

Dromantienė ir Česnulienė (2011) mano, kad „iš Europos Sąjungos sutartyse apibrėžtų visų bendrų veiklos sričių, dvidešimt yra tiesiogiai arba netiesiogiai susijusios su socialine politika“ bei išskiria artimiausias socialinei politikai sritis:

- „priemonės susijusios su asmenų judėjimu vidaus rinkoje;
- socialinė politika, aprėpianti Europos socialinio fondo veiklą;
- ekonominės ir socialinės sanglaudos stiprinimas;
- indėlis į švietimą ir profesinio rengimo gerinimą bei valstybių narių kultūrų klestėjimą“.

Pasak Dromantienės ir Česnulienės (2011), socialinės politikos aprėpiančios socialinius ir ekonominius aspektus esmė – „Europos ekonominė ir socialinė vienybė“. Šio tipo socialinės politikos tikslai: pagalba atsilikusiems regionams; jaunimo nedarbo mažinimas ir pagalba prisitaikant prie darbo rinkos reikalavimų; pagalba darbininkams prisitaikant prie pramonės pokyčių; žemdirbystės ir žuvininkystės modernizavimas; kaimo zonų stiprinimas.

Tuo tarpu socialinė politika susijusi su specifinėmis socialinėmis problemomis apima tokias sritis: darbą ir švietimą; laisvą asmenų judėjimą; lygias vyrų ir moterų teises; visuomenės sveikatą; kitas socialines problemas.

Apibendrinant nagrinėtų autorių išvalgas, galima pastebėti, kad vienas esminių socialinės apsaugos tikslų – orių pragyvenimo sąlygų užtikrinimas senatvėje. Dažniausiai būtent senatvės pensijos yra svarbiausias pagyvenusių žmonių pajamų šaltinis. Šios pajamos išsiskiria savo svarba ir apimtimi iš kitų socialinių išmokų.

1.2. Pensijų reformos samprata ir reikšmė socialinės politikos kontekste

Siekiant formuoti ir vystyti socialinę politiką, kuri atitiktų visuomenės interesus ir poreikius, būtina atsižvelgti į tuometinį globalųjį kontekstą. Jei šalies socialinės politikos vykdymo būdai ir priemonės išlieka nepakitusios (stagnuojančios) ilgesnį laikotarpį, o kitų šalių veiksmai nukreipti į pokyčių įgyvendinimą pereina į kitą aukštesnį kokybinį lygmenį, tenka vykdyti didesnės apimties politikos ir sistemos pokyčius – reformas. Tai būtina daryti siekiant išlaikyti šalies socialinės politikos formuojamą aplinką patrauklią ar bent jau priimtina šalies gyventojams. Priešingu atveju galima susidurti su tokiais neigiamais stagnacijos padariniais kaip: emigracija, gimstamumo mažėjimas ir pan. Todėl galima sakyti, kad reformos yra neatsiejama socialinės politikos ir sistemos progreso prielaida. Apie tai patvirtina toliau apžvelgiami istoriniai įvykiai.

Kaip teigia Smalskys (2005), „XX a. amžiaus pabaiga ir šio amžiaus pradžia yra siejami su viešojo administravimo bei „gerovės valstybės“ (angl. welfare state) reformomis, siekiant užtikrinti administracinės ir socialinės piliečių veiklos efektyvumą. Pokomunistinėse valstybėse buvo atmestas sovietinis socialinės politikos modelis ir iki šiol ieškoma optimalaus socialinės globos modelio, atitinkančio pereinamojo laikotarpio (transformacijų) realijas“.

Pastebėtina, kad didelei daliai naujųjų (pokomunistinių) valstybių transformacijos tarpsnis pasižymėjo intensyviomis socialinėmis reformomis. Pasak Smalskio (2005), „permainos socialinėje politikoje vyko dviem kryptimis: derinant prie ūkio reformų ir „gesinant gaisrus“ socialinėje sferoje“.

Socialinės politikos įgyvendinimo mastas ir sėkmė labai priklauso nuo valstybės prioritetų pasiskirstymo ir šalies finansinio tvarumo ir pajėgumo. Lietuvos kaip ir daugelio kitų šalių socialinės sistemos finansinis mechanizmas yra pagrįstas einamojo finansavimo principu. Šio principo užuomazgos, Vainienės (2005) teigimu, „aptinkamos Otto von Bismarco (1815–1898) laikų Prūsijoje (dab. Vokietijoje), vėliau šis finansavimo būdas paplito kitose šalyse“.

Einamąjį finansavimą Vainienė (2005) apibūdina kaip valstybinio socialinio draudimo finansavimo būdą, kai išmokos apdraustiesiems valstybiniu socialiniu draudimu mokamos iš surenkamų einamųjų įmokų. Tokiu principu organizuotos „Sodros“ gaunamos lėšos nėra kaupiamos ir investuojamos, o tai reiškia, kad šios sistemos funkcionalumą sąlygoja demografinė šalies situacija ir mokesčių mokėtojų gaunami atlyginimai. Taigi, pagal einamojo finansavimo principą

veikianti sistema to laikmečio pensininkams pensijas moka to paties laikmečio mokesčių mokėtojai – dirbantieji. Šiuo principu veikianti sistema ir užtikrina pagyvenusių žmonių pragyvenimo finansinius išteklius, tačiau pats principas nėra labai teisingas, nes jis nesusieja žmogaus sumokėtų pensinio draudimo įmokų su gaunamomis išmokomis, todėl kartais jis yra kritikuojamas. Tokia sistema yra labai priklausoma nuo demografinės aplinkos pokyčių, kurie yra sunkiai kontroliuojami ir valdomi.

Besikeičianti situacija, kai pastebimas vakarų pasaulio visuomenės senėjimas ir gimstamumo mažėjimas, kas tiesiogiai įtakoja ir „pensijų mokėtojų“ skaičiaus mažėjimą, verčia valstybes pergaltoti šio principo taikymo prasmingumą ir atitikimą šių dienų realijoms. Todėl dabar šį principą taikančios šalys siekia pereiti prie kaupiamųjų pensijų sistemos. Minėtas perėjimas dažniausiai vyksta kaip socialinės politikos ar jos dalių reformos formavimas ir įgyvendinimas.

Barr (2002) mano, kad senatvės pensijų sistemos formavimas turėtų prasidėti ne nuo metodų kūrimo, bet nuo numatomų tikslų išskėlimo. Būtų logiška, jei projekto pradžioje būtų sutarta dėl tikslų ir vėliau nagrinėjami ir modeliuojami metodai, kuriais remiantis būtų galima įgyvendinti numatytus tikslus.

Aidukaitė ir kt. (2012), atlikę tyrimą ir išanalizavę 67 pusiau struktūruotus ekspertų interviu, atliktų su socialinės apsaugos struktūrų darbuotojais nustatė, kad kalbančiųjų apie susiformavusį Lietuvos socialinės politikos modelį pozicijos aiškiai skyrėsi. Dvi dešimtys ekspertų Lietuvos socialinės politikos modelį priskyrė antrajam, Esping-Anderseno metodologija paremtam modeliui – konservatyviam-korporatyviniam-bismarkiniui (vokiškam). Vienas ekspertas papildė apibrėžimą, susiedamas šį modelį su katalikišku socialiniu mokymu. Didesnioji šių ekspertų dalis pažymėjo bismarkinio modelio „dreifavimą“ liberalaus modelio kryptimi. Buvo ir tokių elito atstovų, kurie dabartinį Lietuvos modelį įvardijo kaip jau susiformavusį liberalųjį. „Radikaliausią požiūrį šiuo atveju pademonstravo Lietuvos socialdemokratų sąjungos pirmininkas Arvydas Akstinavičius, kuris Lietuvos modelį įvardijo tiesiog kaip *liberalų Lotynų Amerikos tipo modelį*“ (Aidukaitė ir kt., 2012).

Kaip galima pastebėti, socialinės politikos tyrėjų nuomonė dėl politikos ir sistemos pokyčių yra aiškiai išreikšta. Autoriai pastebi, kad tokie socialinės politikos įgyvendinimo priemonės, kaip einamasis finansavimas, kurio užuomazgos siekia Bismarco laikus, nebeatitinka šių dienų realijų. Tai yra, valstybės mokesčių surinkimo ir perskirstymo sistema nebepajėgia užtikrinti tam tikrų socialinės politikos įgyvendinimo aspektų – senatvės pensijų išmokėjimo – efektyvaus funkcionavimo. Tai sudaro sistemos tobulinimo prielaidas, kurių mastas priklauso nuo esamos ir pageidaujamos situacijos atotrūkio. Lietuva yra viena iš postsovietinių šalių, kurioje minėtas atotrūkis yra gana ryškus ir dažnai eskaluojamas politiniame, bei socioekonominiame kontekste, kas

verčia valstybės valdymo institucijas imtis radikalesnių veiksmų įgyvendinimo, tokių kaip priverstinio įtraukimo į papildomo kaupimo sistemą.

1.3. Reformos samprata pokyčių valdymo teorijoje

Pokyčiai, atskirų autorių, analizuojami įvairiais aspektais, priklausomai nuo jų mokslinio domėjimosi srities ar požiūrio, kas formuoja atitinkamą objekto ir proceso matymą ir suvokimą.

Oškutienė, Korsakienė (2012), nagrinėdama pokyčius, akcentuoja struktūrinius pokyčių aspektus ir teigia, kad „pokyčių iniciavimo atspirties taškas siejasi su požiūrio kitimu nepriklausomai nuo to ar tai asmeninis, ar komandinis procesas. Struktūrinio požiūrio kitimas, nesvarbu, ar tai būtų siejama su asmeniu ar komanda“.

Pokyčius su procesais tai pat sieja Videikienė ir Šimanskienė (2014), kurių nuomone, pokyčiai – tai: „organizacijos veikla ir pastangos, siekiant pagerinti jos gebėjimą prisitaikyti prie aplinkos pasikeitimų, pasiekti užsibrėžtus tikslus, tobulinti organizacijose vykstančius procesus“. Butleris (2003) pokyčius sieja ne tik su procesais, bet ir kitais aspektais. Jis sako, kad pokyčiai yra istorinio, kontekstinio ir procesinio pobūdžio. „Pokyčiai yra istorinio pobūdžio, kadangi vyksta horizontalus susiejimas su praeitimi, dabartimi ir ateitimi; kontekstinio, nes tai sujungia procesą vertikalčiai įvairiuose visuomenės lygiuose; ir yra procesinio pobūdžio, nes apjungia procesą ir veiksmus“.

Kiti autoriai pokyčius nagrinėja iš gilesnės organizacinės dimensijos siekiančios organizacijos strategiją. Herrmann, Nadkarni (2014) sako, kad pokytis tai „organizacijos strategijoje apibrėžtą turinio ir apimties pokytis, kurio susiformavimą sąlygoja aplinkos veiksniai“. Suplanuoti pokyčiai strateginiame lygmenyje yra ir Dukic (2015) tyrinėjimo objektas. Dukic (2015) nuomone, pokytis – „strategiškai suplanuota kaita, apimanti organizacijos valdymo ir darbuotojų struktūrų modifikacijas“. Kiti žvelgia dar plačiau ir pokyčius analizuoja sisteminiame lygmenyje. Sofronijevič, Miličevič ir Makovič (2015), įvardindami pokytį, sako, kad tai „sistemos konfigūracija, vykstanti verslo ekosistemoje ir rezultatyvi verslo sprendimų priėmimo aspektu“.

Nors yra autorių, kurie neapsibrėžia pokyčių aplinkos ar dimensijos ir pokyčių procesą mato abstrakčiau. Badham (2015) pokytį mato kaip suplanuotą linijinį, epizodišką iš tam tikro skaičiaus etapų susidedantį procesą.

Akulov, Rudakov (2015), analizuodami pokyčių valdymą, pastebi, kad yra keletas skirtingų požiūrių, kaip atskirais atvejais traktuojami pokyčiai. Vieni mano, kad pokyčiai – tai neišvengiami įvykiai, kuriuos organizacija geba suvaldyti. Kiti pokyčius apibūdina kaip tam tikrus veiksmus siekiant organizacijos išgyvenimo įtakojant: veiksmus, projektus, programas arba net valdymo funkcijas. Pokyčius kaip neišvengiamą būtinybę mato ir Kuznecov (2010) taip pat išskirdamas dvi

pokyčių kategorijas: vystymo ir išlikimo, o pačius organizacinius pokyčius vertina kaip sistemos nepastovumo periodą, kai nuo vienos pastovios būsenos pereinama prie kitos.

Kalbėdami apie pokyčius organizacijos kontekste, Sakalas, Savanevičienė ir Girdauskienė (2016) teigia, kad „pokyčiai organizacijoje yra tiek į išorinę verslo ir ekonomikos raidą, tiek ir organizacijų viduje vykstančių procesų nuolatinio tobulėjimo rezultatas“. Šis principas pastebimas nuo 2018 m. pradėtame pensijų indeksavimo procese, kuris susietas su šalies ekonomikos būkle (koreliuos su vidutiniu darbo užmokesčiu).

Pokyčių valdymo kontekste reformų apibūdinimų galima rasti įvairių, kurie skiriasi priklausomai nuo tyrėjų požiūrio, konteksto, tyrinėjamos srities specifikos ar kitų tyrimo aspektų. Keletas apibrėžimų pateikiama 1.3.1 lentelėje.

1.3.1 lentelė

Reformos apibrėžimai

Šaltinis	Apibrėžimas	Akcentuojami bruožai
Lietuvių kalbos žodynas (2019)	Radikalus visuomeninio gyvenimo pertvarkymas, pakeitimas, nekeičiant esamos socialinės struktūros pagrindų.	Didelė pertvarkymo apimtis ir mastas išlaikant struktūrinius pagrindus.
Backūnaitė, E. (2006)	Vertybių, normų ir principų kaitą. Politinio simbolizmo ir biurokratinės retorikos sritis.	Vertybės ir normos, bei politiniai ir biurokratiniai aspektai.
Melchor (2008)	Vienintelis būdas įgyvendinti pokyčius – tai reiškia ypatingą požiūrį į problemos sprendimą. Tai yra struktūrizuotas ir sąmoningas pokyčio įgyvendinimas nepriklausomai nuo jo masto. Reformos gali vykti politinėje, ekonominėje, socialinėje ir administravimo sferose jei turima problemų sprendimo idėjų.	Struktūrizuotas ir sąmoningas pokyčio įgyvendinimo procesas, kuris nepriklauso nuo pokyčių įgyvendinimo masto.
Gorbunov (2012)	Koncepcinius makro lygmens pertvarkymus, kurie keičia bazinius organizacijos veiklos principus.	Didelės apimties pertvarkos, kurios turi įtakos pamatiniams veiklos principams.
Kužaeva (2011)	Planuojant pokyčius organizacinio vystymo proceso metu naudojamosi teorija, kuri aprašo reformos įgyvendinimo procesą: vykdymo etapus ir veiksmus siekiant užsibrėžto tikslo.	Proceso formalizavimas ir struktūrizavimas.
Medvedeva (2016)	Efektyvumo didinimo priemonė. Tikslai turi būti susieti su rezultatyvumo kriterijais.	Veiklos efektyvumo ir rezultatyvumo didinimas.
Bitinas (2011)	Reforma – sistemos pokyčiai, siekiant sistemos veiksmingumo – gerinant sistemos administravimą, skaidrumą, informavimą, tobulinant einamųjų išmokų ir kaupiamųjų išmokų sistemos santykį, siekiant adekvatumo ir pakankamumo.	Sistemos veiksmingumas ir administracinių procesų gerinimas siekiant sistemos pritaikymo prie esamų poreikių.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, remiantis įvardintais šaltiniais.

Iš minėtų pokyčio ir reformos apibūdinimų galima pastebėti, jog šios sąvokos kartais naudojamos kaip sinonimai, kartais kaip viena kitą papildantys / paaiškinantys elementai arba kaip atskiros sąvokos besiskiriančios mastu bei pobūdžiu.

Apibendrinus galima teigti, kad reformos yra pertvarkos, pasižyminčios sąmoningais struktūriniais pokyčiais, susijusiais su pamatinių sistemos elementų koregavimu / transformacija, siekiant didesnio efektyvumo ir geresnių rezultatų. Šiame magistro darbe pensijų sistemos reformos

analizė ir tyrimai atlikti žvelgiant į reformos procesą per įgyvendintų pokyčių ir pasiektų rezultatų prizmę.

Kaip pažymi Melchor (2008), pokytis ir reforma yra dvi dažniausiai naudojamos koncepcijos politiniame ir ekonominiame kontekste. Politikos moksle politikos formavimas yra apibūdinamas kaip į pokyčius orientuota veikla, kurios siekis yra transformacija, modifikavimas arba alternatyvos paieška nusistovėjusiai tvarkai. Melchor (2008) nuomone, nors pokyčio ir reformos sąvokos dažnai naudojamos pakaitomis, bet tai ne visada yra teisinga, nes jo nuomone, reforma yra vienintelis būdas įgyvendinti pokyčius. Savo ruožtu pokyčiai vykstantys organizacijoje yra tam tikra vykstančios reformos dalis. Be to, kai kurios reformos sukuria nedaug pokyčių arba jų visai nesukuria.

Analizuojant reikalingas sąlygas reformų vykdymui, Brunsson (2006) nurodo, kad „platus sprendimų pasirinkimas iškilusių problemų sprendimui ir užmaršumas yra būtini elementai reformų vykdymui. Problemų suvokimas organizacijos dabartyje ir ateityje yra pokyčių paskata“. Vadinasi, atsižvelgiant į tai, ko organizacija siekia ir ką ji daro, galima inicijuoti reformas. Reformos gali pasiekti nenumatytų rezultatų paskatinančių tolimesnius pokyčius. Reformų įgyvendinimui reikalingos geros idėjos, kurios padėtų spręsti dabartines ir būsimas problemas, o sprendimai kartais labai priklauso nuo intelektualinio ir / arba praktinio gebėjimo spręsti problemas. Brunsson (2006) pabrėžia, kad „gebėjimai gali sumažinti ar padidinti tinkamų sprendimų įvairovę. Be to, reformos gali būti senesnių reformų pakartojimas su tam tikrais pakeitimais. Kai reformos idėja praranda savo efektyvumą ir jos kompleksškumas padidėja, seni sprendimai gali būti vėl prisiminti. Tokiu būdu užmaršumas gali prisidėti prie reformų įgyvendinimo“.

Reformos, dėl savo galutinių rezultatų reliatyvumo, dažnai susijusios su įgyvendinimo ir galutinio rezultato neįvertinimo ar neigiamo vertinimo, ar kitokia rizika. Melchor (2008) nuomone, reforma yra rizikingas procesas, nes „reformos gali būti palaikomos visuomenėje arba sulaukti neigiamų atsiliepimų, tai gali priklausyti nuo: žmonių požiūrio vykdomos reformos atžvilgiu; gali būti pasiekti netenkinantys rezultatai; reforma gali būti sunkiai įgyvendinama; gali atsirasti naujų reformų poreikis; ar paprasčiausiai gali reforma neveikti sukeltant pavojų organizacijų išlikimui, pasitikėjimui jos vadovybės ir politine lyderyste apskritai“.

Vadinasi, vienas svarbiausių reformos aspektų yra pokyčių valdymas arba efektas, kurį sukuria įgyvendinimo procesas. Šis faktas iškelia du klausimus: kaip valdyti pokyčius, kuriuos sukėlė reformos procesas, ir kokiomis charakteristikomis turi pasižymėti reforma, kad ji galėtų būti valdoma.

Carnall (2007) teigia, kad efektyvus pokyčių valdymas apima proceso elementų sintezę, t.y. gebėjimą kurti naujus ryšius tarp žmonių, resursų, idėjų, galimybių ir poreikių. Pokyčio vykdytojas turi turėti gerus organizacinius įgūdžius. Pokyčiams vykdyti yra būtina vizija, tačiau svarbiausias

vaidmuo tenka kūrybiškumui. Gebėjimas kurti sisteminius planus, kurie apima logistikos elementus ir resursų valdymą, rėmimo veiksmus, mokymus ir žmogiškuosius išteklius, yra bet kurio pokyčio esminiai elementai. Pokyčių proceso dalyviai turi būti motyvuoti, turi būti užtikrintas komunikavimas tarp institucijų ir tarp organizacijos skyrių, turi būti priimamos naujos idėjos, priimami nauji veiklos metodai veiklos standartai bei kokybė. Organizacijos ar institucijos veiklos politika yra kertinis faktorius sėkmingam pokyčio procesui. Tai pat proceso dalyviams turi būti užtikrinta pagalba valdant stresą, nerimą ir neuztikrintumą dėl vykstančių pasikeitimų. Senųjų veiklos tradicijų tąsa turi būti sustabdyta ir pakeista naujomis. Tačiau tos tradicijos, kurios nėra susijusios su naujos sistemos elementais turėtų išlikti, nes tai padeda palaikyti ramesnę ir stabilesnę mikroklimatą. Efektyvus pokyčių valdymas reikalauja atkreipti dėmesį į visus konfliktinius aspektus ir iššūkius, todėl pokyčio laikotarpiu, sintezė yra raktinis elementas.

Taigi, sėkmingo pokyčių proceso įgyvendinimui reikia valdyti šiuos tris elementus:

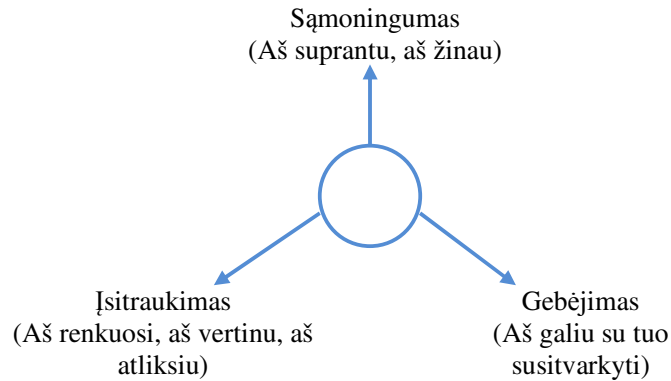
- 1) pokyčių valdymą;
- 2) organizacinės kultūros puoselėjimą;
- 3) organizacinių pokyčių politiką.

Taip pat Carnall (2007) įvardija tris pokyčių charakteristikas būtinas efektyvių pokyčių įgyvendinimui:

- sąmoningumas – kaip tiksliai visi supranta tikslus, strategiją, resursų poreikį ir naują veiklos būdą, technikas sistemas ir pan.; kaip sistemiškai buvo vykdomas procesas ir atliktos reikalingos korekcijos proceso eigoje;
- gebėjimas – kaip tiksliai buvo identifikuoti reikalingi ištekliai ir paskaičiuotas pokyčio įgyvendinimo laikas;
- įsitraukimas – kaip stipriai pokyčių vadovai ir darbuotojai yra atsidadę pokyčių įgyvendinimui; kaip nuosekliai ir patraukliai yra formuojama kolektyvinė atmosfera pokyčio įgyvendinimo periodu; kaip visi jaučiasi įsipareigoję siekti tikslų, pasekmių dėl nesėkmės suvokimas; koks bus atlygis sėkmės ar nesėkmės atveju ir kiek pasireiškia ir procesą įtakoja lyderystės veiksniai.

Sąlygų, reikalingų efektyviems pokyčiams įgyvendinti, sąveikos schema pateikiama paveiksle (žr. 1.3.1 pav.).

Tam, kad būtų galima sėkmingai įgyvendinti pokyčius, visi proceso dalyviai turi suprasti vykstančius pasikeitimus, žinoti tikslus, savo vaidmenį procese ir t.t. Be to, proceso dalyviai turi jausti, kad jie gali susitvarkyti su savo užduotimis ir nauja situacija. Galiausiai, jie turi jaustis asmeniškai įsitraukę į pokyčių procesą. Proceso dalyviai turi jausti savo vertingą indėlį naujų tikslų siekimo procese.

1.3.1 pav. Būtinios sąlygos efektyviems pokyčiams

Šaltinis: adaptuota pagal Carnall, (2007).

Žvelgiant į viešojo sektoriaus pokyčių valdymą, galima pastebėti, kad principiniai pokyčių įgyvendinimo procesai ir veiklos elementai yra panašūs ar net tapatūs kitų organizacijų ir institucijų pokyčių įgyvendinimo praktikai. Tačiau kai kurie autoriai pokyčius viešajame sektoriuje yra nagrinėję atskirai. Viešojo sektoriaus pokyčių valdymas plačiai tyrinėtas verslo valdymo specialistų tokių kaip Kotter (1995), Goman (2000), Garvin (2003), Butler (2003), Nickols (2006). Šie autoriai atskleidžia, kad tiek privataus tiek viešojo sektoriaus organizacijos susiduria su išlikimo iššūkiais, nes pokyčiai tampa visuomenės kaitos palydovais. Taip pat atkreipiamas dėmesys, kad visuomenė tikisi vis daugiau iš viešojo sektoriaus institucijų, kas verčia modifikuoti jų struktūras ir procedūras siekiant padidinti veiklos efektyvumą, kad atitiktų visuomenės poreikius.

Nickols (2006) teigia, kad pokyčių valdymas turi būti įgyvendinamas dviem atvejais. Pirmasis – pokyčių vykdymas planuojant ir sistemiant. Antrasis – kai vyksta mažai kontroliuojami procesai ir organizacijos yra neapibrėžtoje būsenoje (pvz. ekonominės krizės atveju ar pan.). Tačiau galime pastebėti, kad šis apibrėžimas ganėtinai abstraktus ir neišskiria pokyčių valdymo bei reformos. Jei reformą įvardintume kaip problemų sprendimų priemonę, o pokyčių valdymą kaip reformos įgyvendinimo pasekmę, Nickols naudojamas apibrėžimas labiau atitiktų reformos apibrėžimą. Nenuostabu, kad, apžvelgiant viešojo sektoriaus pokyčių valdymo aspektus, kai kalbama apie šio sektoriaus kaitos planavimo ir organizavimo procesus, neretai vartojamas reformos terminas (Vashchenko, 2014; Civinskas, Dvorak, Davidinis, 2015; Raipa, 2015).

Pasak Kuipers, Higgs, Kickert, Tummers, Grandia, Voet (2014), reformų ir pokyčių sąvokos nėra lygiavertės. Reformas teoretikai dažniausiai apibūdina kaip aktyvias politikų, administratorių pastangas keičiant viešųjų organizacijų struktūrinės – funkcinės, organizacinės kultūros ir elgsenos charakteristikas, formuojant inovacines reformų įgyvendinimo priemones (Raipa, 2015). Tai reiškia, kad reformas sudaro sąmoningi pokyčiai viešojo sektoriaus institucijų struktūrose ir procesuose siekiant geresnio jų veikimo.

Todėl galima teigti, kad reforma – tai planuotų pokyčių rezultatas. Svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad galima ir priešinga traktuotė: reformos tikslams pasiekti būtini pokyčiai. Reformų įgyvendinimas yra dinaminis procesas, kuriame reformų strategijos yra keičiamos atsižvelgiant į kintamą reformų kontekstą (Backūnaitė, 2006).

Liukinevičienė (2013) išskiria viešojo sektoriaus pokyčių svarbą ir teigia, kad „inicijuoti organizacijos pokyčius, juos valdyti, atpažinti – tampa svarbus kiekvienos organizacijos vadovo uždavinys, o viešojo sektoriaus organizacijose vykstančių ir sąmoningai vykdomų pokyčių įtaka jų veiklos efektyvumui nuolat didėja, ir akivaizdu, kad ateityje dar didės. Todėl jų valdymo mechanizmų, būdų ir priemonių nagrinėjimui būtina skirti ypatingą dėmesį“.

Tyrinėtojai Bovairdas, Loffleris (2015) viešojo sektoriaus valdymo išorinės aplinkos veiksnius galinčius daryti įtaką ateities pokyčiams siūlo skirstyti į: politinius; ekonominius; socialinius; technologinius; aplinkosauginius ir teisinius.

Šiam skirstymui antrina ir Raipa (2015) teigdamas, kad „šiolaikinio viešojo valdymo reformų analizė rodo, kad valdymo reformų turinį, jų efektyvumą, produktyvumą pirmiausia lemia sisteminiai politinės, ekonominės, socialinės ir kitų viešojo gyvenimo erdvių ir reikšmių pokyčiai“.

Analizuojant apibrėžimus, nustatyta, kad reformos ir pokyčių sąvokos yra glaudžiai susijusios. Vienų autorių, procesas, kai vyksta tam tikri pasikeitimai, gali būti įvardijamas tik kaip pokyčiai, o kitų autorių ar kitame kontekste panašūs procesai gali būti įvardinti kaip reformos. Nors daugelis autorių laikosi nuostatos, kad reformos – tai didelio ar plataus masto pokyčiai, kurie turės ar gali turėti ilgalaikį poveikį ir tam tikra apimtimi pakeičia fundamentalius nagrinėjamo reiškinio pagrindus ar reikšmingas kritines jo dalis. Šio požiūrio laikomasi ir magistro darbe.

1.4. Užsienio šalių pensijų sistemų bruožai

Siekiant išanalizuoti Lietuvos pensijų sistemos situaciją ir reformos kontekstą, reikia suvokti kitų šalių pensijų sistemos esmę, privalumus ir / ar kitimo tendencijas, reformų patirtis. Šioje dalyje yra apžvelgtos kitų šalių pensijų sistemos, jų sandara ir teikiamos garantijos bei reformų poreikio susiformavimo prielaidos. Todėl, analizuojant pensijų sistemos kontekstą, galima objektyviau įsivaizduoti Lietuvos pensinę situaciją ir ją analizuoti. Tačiau analizavimas pagal kitų šalių situaciją gali būti sąlyginis, nes pensijų sistemos istoriškai formavosi skirtingoje politinėje, socioekonominėje ir teisinėje aplinkoje, kas turėjo įtakos šiandieniniam sistemos modelio susiformavimui. Net ir istoriškai panašiomis aplinkybėmis susiformavusios pensinės sistemos gali turėti tik toms šalims būdingų bruožų ir gerų sisteminių sprendimų, kurie ne visada, o kartais ir visiškai, negali būti perkelti ir pritaikyti kitų šalių sistemoms.

Ir šiomis dienomis, susidurdama su tomis pačiomis problemomis ir tendencijomis, kiekvienos šalies vyriausybė priima jiems labiausiai tinkančius sprendimus, kurie gali būti ne tik panašūs, bet ir visiškai priešingi.

Vienas aktualiausių, kausimų su kuriuo susiduria visos išsivysčiusios šalys – visuomenės senėjimas ir su tuo susijusios problemos. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (toliau – EBPO) (angl. The Organization for Economic Co-operation and Development) 2019 metų skelbiamoje organizacijai priklausančių šalių pensijų situacijos apžvalgoje pastebima, kad greitėja visuomenės senėjimo procesas daugelyje šalių (organizacijos narių). Jei 1980 metais buvo 2 žmonės iš 10 vyresni nei 65 metų nuo darbingo amžiaus žmonių skaičiaus, tai dabar prognozuojama, kad 2020 metais jau bus kiek daugiau nei 3 žmonės iš 10, o atliekant projekciją iki 2060 metų, šis skaičius padidės iki beveik 6 žmonių. Apžvalgoje skelbiama prognozė, kad darbingo amžiaus žmonių skaičius, matuojamas naudojant fiksuotas amžiaus ribas, iki 2060 metų keliose šalyse turėtų sumažėti daugiau nei trečdaliu.

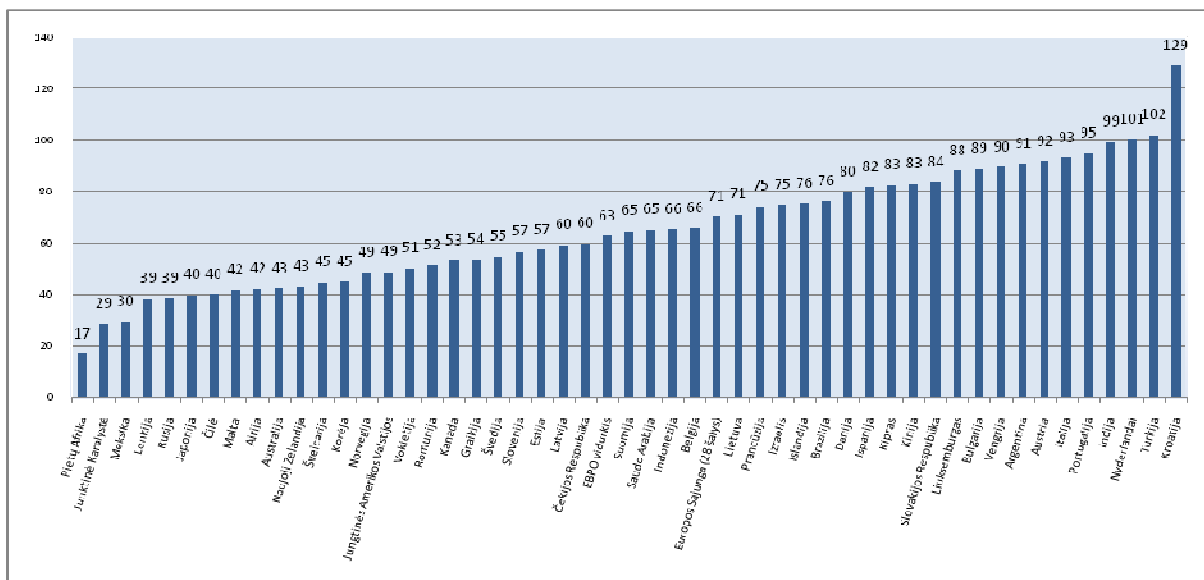
EBPO apžvalgoje nurodoma, kad nuo 2017 metų kai kuriose šalyse buvo pradėtos vykdyti reformos susijusios su darbingo amžiaus ilginimu, išmokų didinimu ir garantijų išplėtimu. Išmokų dydžių pokyčiai įgyvendinami Vengrijoje, Islandijoje ir Lietuvoje; senatvės garantijos ir minimalios pensijos buvo didinamos Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Meksikoje ir Slovėnijoje. Taip pat buvo didinamos išmokos žemas pensijas gaunantiems piliečiams Vokietijoje. Tuo tarpu Ispanijoje buvo sustabdytos papildomų išmokų priemonės dėl finansinio spaudimo kurį sukėlė visuomenės senėjimas. Estija ilgino išėjimo į pensiją amžių. Tačiau yra šalių, kurios pasielgė priešintai. Italija, Nyderlandai ir Slovakijos Respublika praplėtė ankstesnio išėjimo į pensiją galimybes arba apribojo pensinio amžiaus kėlimo galimybes (OECD iLibrary, 2019).

EBPO apžvalgoje pastebima, kad įvertinus vykdomas reformas, ateityje grynoji pakeitimo norma (skaičiuojama pagal asmenų turinčių pilną darbo stažą) nuo privalomos kaupimo dalies vidutiniškai sieks 59%, o variacijų spektras pasiskirstys nuo 30% Lietuvoje, Meksikoje ir Jungtinėje Karalystėje iki 90% ar daugiau Austrijoje, Italijoje, Liuksemburge, Portugalijoje ir Turkijoje (OECD iLibrary, 2019).

Smith (2018) straipsnyje, publikuotame „World Economic Forum“ internetinėje svetainėje, apžvelgia pasaulio pensijų sistemas ir išskiria dosniausias pensinio amžiaus žmonių atžvilgiu. Informacija apie pensijų dydžius lyginant su gautomis pajamomis (atlyginimu) pagal grynąją pajamų pakeitimo normą pateikiama 1.4.1 paveiksle.

Smith (2018) atkreipia dėmesį, kad „pensininkai Nyderlanduose, Turkijoje ir Kroatijoje pensijos dydis siekia daugiau kaip 100% gauto atlyginimo. Olandijos ir Turkijos pensininkai gauna atitinkamai 101% ir 102% gauto atlyginimo, bet dosniausia pensiją gauna Kroatijos pensininkai –

129% gauto atlyginimo. Šie duomenys pateikiami pagal EBPO, kuri analizuoja jos 35 narių ir kitų šalių duomenis“. EBPO organizacija 2019 m. gruodžio mėn. turėjo 36 narius (OECD Data, 2019).

1.4.1. pav. Grynoji pajamų pakeitimo norma, išreikšta procentais (2016 metų duomenys)
Šaltinis: OECD Data, 2017.

Iš 1.4.1. paveiksle pateiktos informacijos galime matyti, kad mažiausios pensijos tarp labiau išsivysčiusių šalių yra Jungtinėje Karalystėje ir siekia vos 29% nuo gauto atlyginimo, kai visų Europos Sąjungos šalių vidurkis siekia 71% tarp visų EBPO šalių. Didžiųjų pasaulio ekonomiškai stipriausių valstybių Junginių Amerikos Valstijų ir Kinijos pensijų lygis atitinkamai siekia 49% ir 83% nuo gauto atlyginimo.

Reikia atkreipti dėmesį, kad tarptautinėse ar užsienio šalių apžvalgose naudojama grynoji pakeitimo norma, kai Lietuvoje dažnai naudojama bendroji pakeitimo norma arba neįvardinama konkrečiai apie kokią pakeitimo normą kalbama, bet turima mintyje ir naudojama bendroji pakeitimo norma. Dėl šių sąvokų ir išraiškų skirtumų, gali kilti tam tikrų neaiškumų ir situacija gali būti pateikiama tendencingai parodant situaciją ne visai tokią kokia yra iš tikro. Todėl verta paminėti šių pakeitimo normų bruožus ir skirtumus:

- Grynoji pakeitimo norma apibrėžiama kaip individuali grynoji pensija dalinta iš priešpensinių pajamų įvertinant sumokėtą pajamų mokestį ir socialinio draudimo įmokas (mokamas darbdavio ar paties asmens). Tai parodo, kaip efektyviai pensijų sistema sugeba aprūpinti į pensiją išėjusį asmenį pajamomis lyginant su priešpensinėmis pajamomis (OECD Data, 2019).

$$GPN = \frac{\text{Gaunama pensija}}{\text{Gautos pajamos} - \text{mokesčiai}}$$

Adaptuota pagal: DICE Database, 2015.

- Bendroji pakeitimų norma apibrėžiama kaip bendroji pensija padalinta ir bendrų priešpensinių bendrųjų pajamų. Jis matuoja, kaip efektyviai pensijų sistema suteikdama pensines pajamas, kurios pakeičia atlyginimą – pagrindinį pajamų šaltinį prieš išeinant į pensiją (OECD Data, 2019). Bendroji pajamų pakeitimo norma, taikoma išeinant į pensiją, apskaičiuojama kaip vidutinė pirmoji pensija, išreikšta vidutinio darbo užmokesčio visuose šalies ekonomikos sektoriuose, gaunamo išeinant į pensiją, dalimi (Europos Komisija, 2017).

EBPO (2019) apžvalgoje pastebima, kad skirtumas tarp bendrosios ir grynosios pakeitimo normos mažesnes pajamas gaunantiems asmenims skirtumas vidutiniškai sudaro 8 %. Pavyzdžiui: Čekijos Respublika, Vokietija, Vengrija, Slovenija ir Turkija turi daug aukštesnę mažiau uždirbančių asmenų grynąją pakeitimo normą nei vertinant pagal bendrąją pakeitimo normą. Kaip matyti iš 1.4.1 paveiksle pateiktos informacijos, grynoji pakeitimo norma Lietuvoje sudaro 71 %, kai bendroji pakeitimo norma 2016 m. duomenimis buvo 45 % (žr. 1 priedą). Analizėse ir apžvalgose, pateikiamose visuomenei, nėra visai teisinga naudoti bendrąją pakeitimo normą. Jau gana senai Antler ir Kahane (1987) aprašydami bendrosios ir grynosios pakeitimo normos skirtumus pastebėjo ir išreiškė nuomonę, kad teisingiau situaciją vertinti pagal grynąją pakeitimo normą, nes, pasak jų „žmonės negyvena iš bendrųjų pajamų, ir bendroji pakeitimo norma negali adekvačiai atspindėti pajamų gaunamų iš pensijų sistemos, todėl prasmingesnė analizė turėtų būti daroma remiantis grynąja pakeitimo norma“. Lietuvoje pristatant pensijų sistemos aktualijas dažniausiai yra naudojama bendroji pakeitimo norma, iš kurios gali susidaryti labiau dramatiškesnis situacijos vaizdas nei yra iš tikro. Pavyzdžiui, 2018 metais Socialinės apsaugos ir darbo ministras Linas Kukuraitis kalbėdamas apie pensijas ir jų pakeitimo normą naudoja bendrąją pakeitimo normą ir daro prognozę, kad pensijos ilgainiui gali siekti 20% gauto atlyginimo (Žilionis, 2018). Šiuo atveju neminimas tas faktas, kad kalbama apie bendrąją pakeitimo normą, o ne apie grynąją. Galimai bandoma parodyti, kad situacija yra daug prastesnė nei realiai ir tokiu būdu gali būti klaidinama visuomenė.

Nepaisant skaičiavimo metodikos, visose šalyse gyventojų noras yra gauti tokias pensijas, kurios užtikrintų orias gyvenimo sąlygas. Kai kurios šalys savo gyventojams šiuo metu išgali mokėti gana solidžias pensijas, tačiau jos turėtų atkreipti dėmesį į pasaulines gyvenimo trukmės ilgėjimo tendencijas (žr. 1.4.1 lent.). Saugesnė darbo aplinka, mitybos įpročiai ir tobulėjantis medicininiai sveikatos priežiūros būdai pastebimai, ypač išsivysčiusiose šalyse, ilgina gyventojų amžių. Pagal 1.4.1 lentelėje pateiktus duomenis matyti, kad 2100 metais žmonių sulaukusių daugiau kaip 65 metų amžiau išsivysčiusiose šalyse skaičius padidės apie 30 %, o Sub-Sacharos Afrikoje šis rodiklis didės 13 %.

**Gyventojų vyresnių kaip 65 metų amžiaus populiacijos kitimo tendencijos
procentinė išraiška 2019, 2030, 2050 ir 2100 metais, pagal vidurkio projekciją**

Regionas	2019	2030	2050	2100
Pasaulis	9.1	11.7	15.9	22.6
Užsachario Afrika	3.0	3.3	4.8	13.0
Šiaurės Afrika ir Vakarų Azija	5.7	7.6	12.7	22.4
Vidurinė ir Pietų Azija	6.0	8.0	13.1	25.7
Rytų ir Pietryčių Azija	11.2	15.8	23.7	30.4
Lotynų Amerika ir Karibai	8.7	12.0	19.0	31.3
Australija / Naujoji Zelandija	15.9	19.5	22.9	28.6
Okeanija*	4.2	5.3	7.7	15.4
Europa ir Šiaurės Amerika	18.0	22.1	26.1	29.3
Mažiausiai išsivysčiusios šalys	3.6	4.2	6.4	15.3
Prieigos prie jūros neturinčios besivystančios šalys (LLDC)	3.7	4.5	6.4	16.8
Besivystančios mažos salos (SIDS)	8.7	11.9	16.1	23.7

*išskyrus Australiją ir Naująją Zelandiją

Šaltinis: adaptuota pagal United Nations, Department of Economic..., 2019.

Pasaulyje daugėja šalių, kurios planuoja ilginti pensinį amžių. Tarp tokių šalių yra Europos Sąjungai ir EBPO priklausančių. Smith (2018) kaip pavyzdį pateikia Jungtinės Karalystės situaciją, kur „pensinis amžius ilginamas tiek moterims, tiek vyrams ir iki 2020 spalio turi pasiekti 66 metų amžiaus ribą. Vyriausybė planuoja tolimesnį šios ribos didinimą nuo 66 iki 67 metų amžiaus, kurią turėtų pasiekti tarp 2026 ir 2028 metų“.

EBPO (2019) 2019 metų pensijų apžvalgoje pastebima, kad šiek tiek daugiau nei pusė organizacijos šalių didina pensinį amžių, nuo vidutiniškai dabar esančių 63,8 metų iki 2060 metais pasieksiančią 65,9 metų amžiaus ribą.

Europos Komisija (2018) 2018 m. pensijų adekvatumo ataskaitoje pateikia medžiagą kaip dabartinės ir būsimos pensijos padeda mažinti vyresnio amžiaus žmonių skurdą ir užtikrina pensinio amžiaus žmonių pajamas. Vadovaujantis ataskaita, pastebima, kad šiuo metu apie 17,3 mln. arba 18,2 % vyresnio amžiaus žmonių (65 m. ir vyresnių) Europos Sąjungoje gresia skurdas ar socialinė atskirtis.

1.4.2 lentelėje pateikti Europos Sąjungos šalių darbingo amžiaus žmonių, kurių amžius yra nuo 15 iki 64 metų, projekciniai duomenys iki 2070 metų. Iš informacijos pastebima darbingo amžiaus žmonių mažėjimo tendencija beveik visose šalyse, todėl galima daryti prielaidą, kad tai yra daugumos išsivysčiusių Vakarų valstybių aktuali problema. Šios problemos sprendimo galimybės turėtų būti aptariamoms ir svarstomoms ne tik atskirų šalių viduje, bet ir tarptautiniu mastu, planuojant ir organizuojant bendras priemones ir koordinuojant tarpusavio veiksmus.

1.4.2 lentelėje pateikti duomenys parodo pensinio amžiaus žmonių didėjimo tendenciją. Tai lemia ilgėjanti gyvenimo trukmė, įvairūs faktoriai ir veiksniai: gerėjanti sveikatos priežiūros situacija, gyvenimo būdo pokyčiai (žalingų įpročių atsisakymas, sveikatos būklė palankiau įtakančius maisto produktų pasirinkimas ir pan.).

1.4.2 lentelė

Darbingo amžiaus (15-64 metų) žmonių populiacija, tūkst.

Šalis	16-70	2016	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060	2065	2070
Belgija	739	7,320	7,401	7,493	7,539	7,606	7,705	7,803	7,871	7,917	7,952	8,007	8,059
Bulgarija	-1,990	4,663	4,412	4,153	3,929	3,712	3,466	3,219	3,023	2,844	2,751	2,720	2,673
Čekija	-1,291	6,968	6,789	6,742	6,675	6,604	6,362	6,044	5,833	5,674	5,607	5,661	5,677
Danija	158	3,686	3,771	3,860	3,876	3,891	3,928	3,987	4,041	4,024	3,948	3,884	3,844
Vokietija	-10,376	54,149	54,172	52,794	50,709	49,126	48,792	48,388	47,413	45,987	44,876	44,109	43,773
Estija	-193	851	833	819	802	788	767	743	713	680	665	663	657
Airija	532	3,018	3,085	3,177	3,255	3,287	3,268	3,221	3,196	3,248	3,366	3,477	3,550
Graikija	-2,785	6,904	6,667	6,377	6,050	5,640	5,228	4,842	4,569	4,445	4,357	4,255	4,118
Ispanija	-2,212	30,659	30,314	29,803	28,875	27,762	26,627	25,702	25,684	26,382	27,260	28,015	28,447
Prancūzija	2,299	41,809	41,775	41,806	41,593	41,516	41,457	41,884	42,375	43,033	43,694	43,975	44,108
Kroatija	-869	2,755	2,628	2,520	2,432	2,353	2,282	2,201	2,118	2,051	1,993	1,929	1,887
Italija	-9,145	39,049	38,719	38,096	36,796	35,104	33,493	32,425	31,842	31,427	31,008	30,533	29,904
Kipras	-23	584	592	601	607	616	624	624	614	595	576	566	561
Latvija	-535	1,272	1,197	1,102	1,015	960	905	851	794	742	721	733	736
Lietuva	-938	1,897	1,752	1,556	1,387	1,267	1,177	1,107	1,046	986	942	941	959
Liuksemburgas	189	404	438	473	501	525	548	567	578	583	586	588	593
Vengrija	-1,620	6,588	6,364	6,191	6,081	5,926	5,711	5,454	5,325	5,201	5,065	5,005	4,968
Malta	-4	290	292	293	296	303	307	306	302	295	288	285	286
Nyderlandai	-20	11,122	11,247	11,258	11,141	11,034	11,091	11,276	11,407	11,415	11,324	11,207	11,102
Austrija	-191	5,866	6,024	6,100	6,077	6,054	6,101	6,145	6,084	5,972	5,826	5,730	5,675
Lenkija	-9,543	26,075	25,017	23,957	23,271	22,737	21,868	20,594	19,160	18,014	17,214	16,807	16,533
Portugalija	-2,515	6,724	6,572	6,355	6,065	5,755	5,395	5,070	4,862	4,732	4,587	4,402	4,208
Rumunija	-4,906	13,193	12,563	11,862	11,356	10,598	9,983	9,379	9,003	8,610	8,480	8,383	8,287
Slovėnija	-264	1,372	1,330	1,297	1,268	1,237	1,201	1,154	1,116	1,096	1,098	1,104	1,108
Slovakija	-1,118	3,799	3,696	3,597	3,521	3,451	3,325	3,148	2,983	2,846	2,750	2,708	2,681
Suomija	-307	3,463	3,425	3,406	3,382	3,366	3,383	3,360	3,314	3,269	3,213	3,182	3,155
Švedija	1,802	6,218	6,405	6,659	6,875	7,066	7,261	7,452	7,589	7,648	7,694	7,867	8,019
JK	4,440	42,225	42,959	43,882	44,314	44,581	45,214	45,975	46,314	46,418	46,390	46,419	46,665

Šaltinis: adaptuota pagal Europos komisiją, 2018.

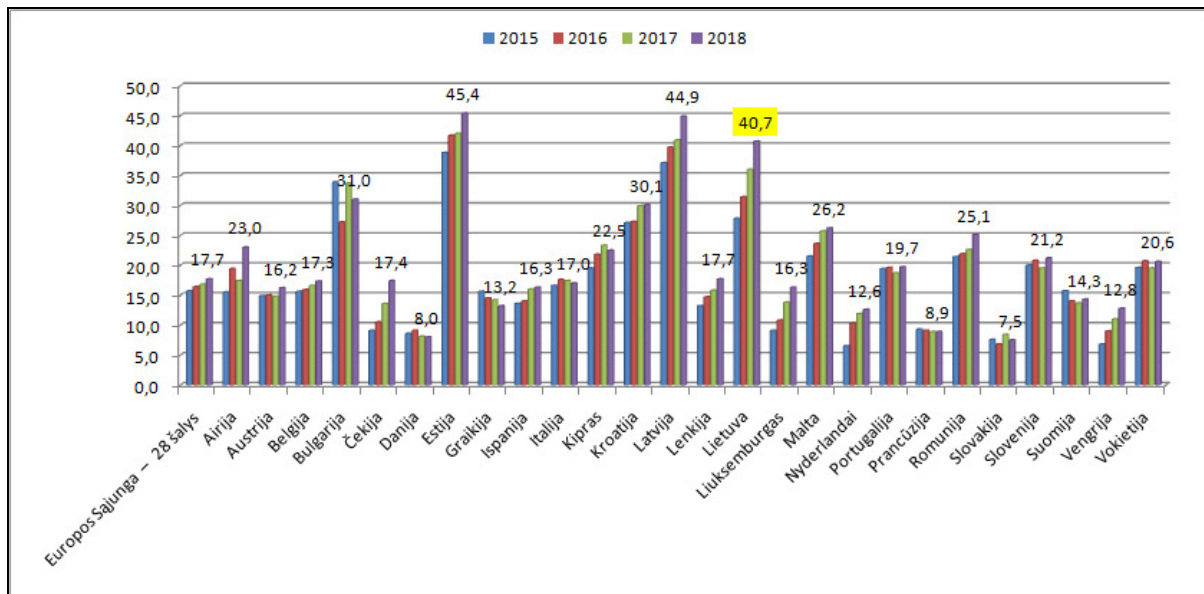
Pagal 1.4.2 lentelės projekcinius duomenis matyti, kad Lietuvoje 2050 metais turėtų būti 1 046 000 darbingo amžiaus gyventojų (15-64 metų amžiaus), kai pensininkų skaičius (žr. 2 priedą) pateiktus projekcinius duomenis minėtu laikotarpiu turėtų siekti 653 000. Tai reiškia, kad 1,6 dirbančiojo ($1.046.000/653.000 = 1,6$) turės išlaikyti vieną pensininką.

Didėjantis santykinis vyresnio amžiaus žmonių skaičius kelia papildomus klausimus dėl jų išlaikymo, rūpinimosi jų socialiniais ir finansiniais poreikiais.

Tos šalys, kurių socioekonominė ir politinė situacija yra stabilesnė, tvaresnė ir racionaliau formuojama / tvarkoma, šią problemą taip pat sprendžia efektyviau. Analizuojant duomenis apie vyresnio amžiaus žmonių skurdo rizikos lygį (žr. 1.4.2 pav.), galima pastebėti, kad sunkiau besiverčiančioms Baltijos šalims ši problema yra aktualesnė ir kelia daugiau rūpesčių.

Žvelgiant į 1.4.2 paveiksle patiektus duomenis (2018 metų) matyti, kad Lietuvos pagyvenusių žmonių skurdo lygis viršijo 40%, o Latvijos ir Estijos siekia 45 %. Tuo tarpu visos Europos Sąjungos vidurkis nesiekia 18%. Galima numanyti, kad spartėjant visuomenės senėjimo procesui ši problema darys vis aktualesnė visose šalyse. Tačiau Baltijos šalyse turi būti įgyvendinami

radikalesni sprendimai, kurie ne koreguotų, bet iš esmės keistų sistemas ar jų sudedamąsias dalis. Tokie, didesnės apimties pokyčiai, kurie įvardijami kaip sisteminės reformos įgyvendinami tiek Lietuvoje, tiek kitose Europos Sąjungos šalyse. Tačiau kyla klausimų dėl jų apimties tinkamumo, nes dalinės reformos gali nesukurti pakankamo situaciją gerinančio pokyčio.

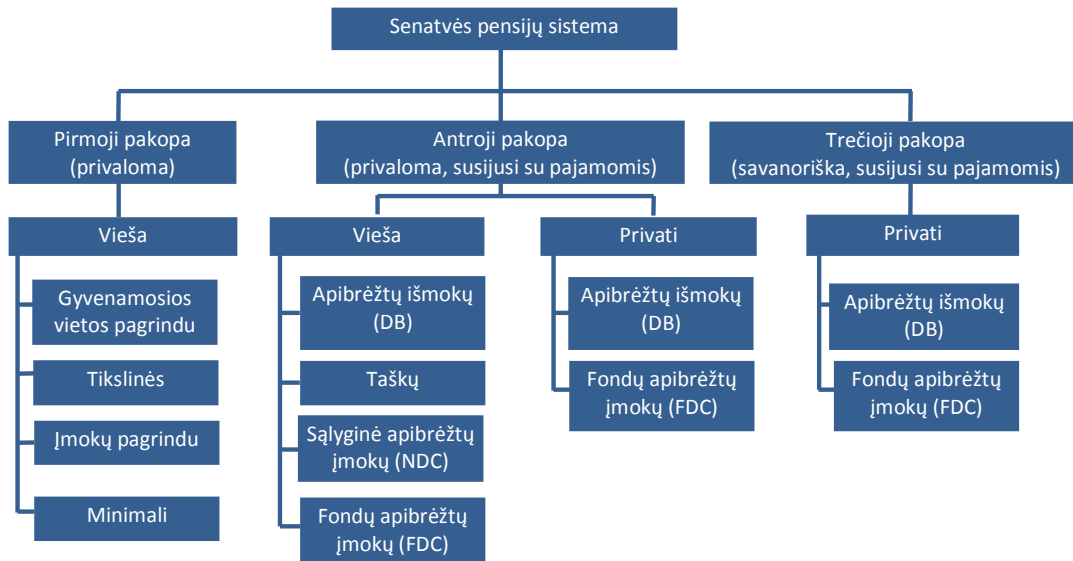

1.4.2 pav. Vyresnio amžiaus žmonių (vyresnių kaip 60 m.) skurdo rizikos lygis (2015, 2016, 2017, 2018 m.), % (paveiksle virš stulpelių pateikti 2018 m. duomenys)
Šaltinis: Sudaryta darbo autorės remiantis Eurostat duomenimis, 2019.

Apžvelgus atskirų šalių pajamų pakeitimo normas ir demografinės tendencijas, galima įžvelgti, kad su didesniais ar mažesniais iššūkiams susiduria ar ateityje gali susidurti visos šalys. Tačiau suformuoti vieną sprendimą ar sprendimų kombinaciją, kuri tiktų visoms šalims, gali būti sudėtinga ar net neįmanoma, nes situacijos reguliavimo ar pertvarkymo sprendimų įvairovė gali skirtis ne tik nuo atskiros šalies socialinės politikos formavimo ar pokyčių valdymo ir įgyvendinimo patirties, bet ir nuo esamos pensinės sistemos bruožų, struktūros ir pensijų mokėjimo sistemos.

Apžvelgiant EBPO šalių (2019) pensijų mokėjimo sistemas, galima pastebėti, kad pensijų struktūros yra pakopinės. Dažniausiai šalys turi pirmąją pakopą, kuri yra garantuojama tos šalies įstatymais, bei papildomo kaupimo II ir / ar III pakopos (žr. 1.4.3 pav.). Šios pensijų pakopos skiriasi finansavimo šaltiniais ir pensijų mokėjimo formomis. I pakopos pensiją garantuoja valstybė, o išmokos dydis priklauso nuo sukaupto darbo stažo ir gautų pajamų (nuo pajamų, už kurias sumokėti mokesčiai). II pakopos pensijos dažniausiai būna savanoriškos, nors kitos šalys naudoja ir „priverstinį“ įtraukimą į šios pakopos pensijų sistemą. Kai kuriose šalyse likti po „įtraukimo“ nėra privaloma, t.y. galima atsisakyti kaupimo II-oje pakopoje (pvz. Lietuvoje), tačiau yra šalių, kur tokia galimybė nėra numatyta (pvz. Latvijoje). Be to, buvimas II pakopoje gali būti skatinamas

papildoma parama iš valstybės – skiriamos papildomos priemokos iš valstybės biudžeto į asmens turimą II pakopos fondą. Trečioji pakopa yra savanoriško kaupimo sistema ir valstybė gali taikyti mokesťines lengvatas – Lietuvoje yra numatyta galimybė susigrąžinti dalį pajamų mokesčio. Kaip kaupti, kurį fondą ar rizikos lygį rinktis, asmuo sprendžia pats.

1.4.3 pav. Pensijų teikimo rūšys EBPO šalyse

Šaltinis: adaptuota autorės pagal OECD iLibrary, 2019.

Atskirų EBPO šalių pensijų išmokų struktūra pateikta 3 priede. Iš pateiktos informacijos matyti, kad stulpelyje "Tikslinis" pensijų sistema yra pažymėta tik tuo atveju, jei šalyje pripažįstamas pilnas darbo stažas nors buvo gautas tik 30% vidutinės algos tesiekiantis darbo užmokestis. Kai kurių šalių privalomų išmokų schemas turi savo išskirtinių bruožų. Pavyzdžiui Izraelyje įmokomis grįsta bazinės pensijos dalis (pagal gyvenamąją vietą) yra didinama 2% kiekvienais metais nuo 10-ųjų gyvenimo ir darbo šalyje metų. Islandijoje ir Šveicarijoje vyriausybės nustato įmokų dydžius, minimalios grąžos normą ir anuiteto normą, pagal kurią sukaupta dalis konvertuojama į privalomojo užimtumo plano pensiją. Šios schemas traktuojamos kaip netiesiogiai apibrėžtos išmokos. Meksikoje vyriausybė moka įmokas į asmenines FAĮ sąskaitas kiekvieną mėnesį. Kanadoje bazinė pensijos dalis yra pagrįsta gaunamomis pajamomis ir vykdoma tik per mokesčių sistemą.

OECD Data (2019) EBPO pensijų struktūrų apžvalgoje nurodoma, kad bazinės pensijos gali būti dviejų tipų: priklausomos nuo gyvenamosios vietos arba nuo padarytų įmokų per visą darbinį laikotarpį. Išmokų dydžiai gali skirti priklausomai nuo šalies gyventojų skaičiaus, įmokų laikotarpio ir darbinio periodo metu gauto atlyginimo. Devyniose EBPO šalyse taikomos nuo įmokų priklausančios pensijų schemas. Septynios šalys turi nuo gyvenamosios vietos priklausančias pensijas, o Norvegijoje ir Švedijoje jos yra keičiamos į tikslines schemas, kurios numato pajamų

testą. Norint atitikti tikslinius planus, reikia atitikti gyvenamosios vietos kriterijus. Šiuose planuose naudos vertė priklauso nuo pajamų iš kitų šaltinių, taip pat ir nuo turimo turto. Todėl neturtingesni pensininkai gauna didesnes išmokas nei labiau pasiturintys.

Švedijos vyriausybės kanceliarijos pensijų sistemos apžvalgoje nurodoma, kad Švedijos senatvės pensiją gali gauti kiekvienas žmogus, kuris dirbo ar gyveno Švedijoje ir turėjo darbinių santykių, už kuriuos buvo mokamas atlygis ir buvo naudojama privalomų įmokų sistema bei buvo mokamos minimalios privalomos įmokos, kurios garantuoja senatvės pensiją. Be to dauguma darbuotojų yra įtraukiami į profesinių pensijų sistemą. Nuo 2016 metų Švedijoje buvo panaikinta galimybė daryti mokesčių išskaitymus privačioms pensijų santaupoms (Regeringskansliet, 2018).

Kaip teigiama OECD Data (2019) EBPO pensijų apžvalgoje, minimalios pensijos gali būti susijusios arba su konkrečios įmokų sistemos minimumu, arba bendrai su visomis sistemomis, kurias šiuo metu apima 17 EBPO šalių, nors Čilė ir Italija palaiapsniui siekia atsisakyti šios sistemos. Apžvelgiant pensijų sistemas pastebima, kad daugelyje šalių pensinių išmokų vertė apibrėžiama tik pensinėmis išmokomis ir nėra vertinamos kitos gaunamos pajamos. Minimalios pensijos arba nustato bendrą pensijų skaičių per gyvenimą, kurios gali padidėti kai įmokų laikotarpio trukmė viršija tam tikras ribas, arba jos yra pagrįstos minimaliais pensijų kreditais, pagal kuriuos kiekvienais metais apskaičiuojamos mažai uždirbančių asmenų teisės į didesnes išmokas.

Tarp EBPO šalių yra tik dvi šalys, kurios neturi antros pensijų pakopos. Antros pakopos planuoja atsisakyti ir Jungtinė Karalystė. Kitose šalyse yra naudojamos keturių rūšių schemas.

Viešoji PAYG schema yra naudojama 17-oje EBPO šalių su apibrėžtų įmokų (AI) taisykle būsimiems pensininkams. Kitose 10 šalių jie taikomi dabartiniams pensininkams, tačiau buvo pakeisti dėl finansinio tvarumo problemų. Privačios profesinės apibrėžtų išmokų (AI) schemas Islandijoje, Nyderlanduose ir Šveicarijoje yra privalomos arba kvazi-privalomos. Mokamų pensijų dydis priklauso nuo mokėtų įmokų metų skaičiaus, kaupimo normos ir individualių pensinių pajamų.

Taškų schemą turi penkios EBPO šalys: Prancūzijos profesiniai planai valdomi socialinių partnerių su viešųjų institucijų priežiūra, tai pat taškų schemą dar turi Estija, Vokietija, Lietuva bei Slovakija.

Finansuojami apibrėžtų įmokų (angl. Funded defined contribution) planai yra privalomi būsimiems pensininkams devyniose EBPO šalyse. Šiose schemose įmokos pervedamos į individualias sąskaitas. Sukauptų įmokų ir investicijų grąža paprastai keičiama į mėnesinę išmoką išeinant į pensiją. Danijoje ir Švedijoje yra kvazi-privaloma profesinė FAĮ schema kaip priedas prie mažesnio privalomo viešojo plano.

Sąlyginė apibrėžtų įmokų (angl. Notional defined contribution) schema naudojama penkiose EBPO šalyse: Italijoje, Latvijoje, Norvegijoje, Lenkijoje ir Švedijoje. Tai yra PAYG viešosios SAĮ

schemos su individualiomis sąskaitomis, kurios sumokėtoms įmokoms taiko tariamą gražos normą, panašiai kaip ir FAĮ. Sąskaitos yra „sąlyginės“ nes balansai egzistuoja tik administruojančios institucijos apskaitoje. Išėjus į pensiją sukauptas sąlyginis kapitalas konvertuojamas į mėnesinę pensiją pagal formulę apibrėžiančią tikėtiną gyvenimo trukmę. SAĮ schemas palyginus dar kol kas yra naujas darinys (OECD Data, 2019).

Galima pastebėti, kad perėjimas prie naujų schemų gali turėti ir nelabai malonių padarinių. Thomson ir Price (2009) mano, kad pereinant prie SAĮ schemas, daugiau praranda mažesnes pajamas gavusieji ir mažesnę darbo stažą turintys asmenys. Atsižvelgiant į tai, kad moterų bendras pajamų lygis yra žemesnis ir dažnu atveju darbo stažas yra trumpesnis, tai perėjimas prie SAĮ schemas šiai grupei tam tikru laikotarpiu būtų mažiau naudingas.

Pokyčių procesai paprastai visada turi tam tikrų niuansų, kurie pereinamuoju laikotarpiu tam tikroms grupėms gali turėti ir ne visai malonių padarinių. Tai galima vertinti kaip tam tikrą reformos kainą, kuri „mokama“ siekiant užtikrinti sistemos tvaresnę funkcionavimą.

Holzmann (2000) nuomone, „reformuojant pensijų sistemą ir formuojant ją pakopiniu principu, sukuriama fiskaliniam tvarumui palanki aplinka ir tuomet galima lengviau subalansuoti įnašų ir išmokų srautus. Bet to, taip pat skatinamas ir ekonominis augimas, atsiranda galimybė perskirstyti rizikas tarp visų reformos subjektų ir suformuoja erdvę finansų rinkos vystymuisi“.

Apžvelgus pensinių išmokų formavimo būdus, galima matyti, kad jie yra įvairūs ir dažnai apima daugybę skirtingų programų. Privalomą pensijų sistemą dažniausiai sudaro dvi pakopos: pirmoji – užtikrina būtinąsias pragyvenimo pajamas, kurios paprastai priklauso nuo darbo stažo ir sumokėtų mokesčių; antroji – papildoma pensijos dalis, kuri priklauso nuo įmokėtų įmokų sumos ir nuo to, kaip fondus administruojančios kompanijos sėkmingai sugeba kaupiamas lėšas investuoti. Trečia pakopa yra visiškai savanoriška priemonė, kuri gali būti formuojama iš asmeninių paskatų ar darbdavio iniciatyvos (skatinant lojalumą ar pan.).

Apibrėžus nagrinėjamos temos teorinį kontekstą per socialinės politikos įgyvendinimo, reformų sampratos, jų reikšmės ir pokyčių valdymo prizmę bei apžvelgus užsienio šalių pensijų sistemų bruožus, galima pereiti prie Lietuvos pensijų sistemos ir vykdomos reformos bei atlikto kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatų nagrinėjimo. Tačiau prieš pradėdant sistemos minėtus darbus, svarbu apsibrėžti tyrimų metodologiją, kuria vadovaujantis bus daroma dokumentų analizė, atliekamas tyrimas ir jo metu gautų rezultatų apžvalga.

II. PENSIJŲ REFORMOS TYRIMO METODOLOGIJA

Siekiant išsiaiškinti, kaip visuomenei suprantami ir suvokiami vykdomos pensijų reformos pokyčiai, kaip reformą vertina Lietuvos pensijų srities ekspertai, atliekamas tyrimas. Šioje dalyje pristatomi taikyti tyrimo metodai.

2.1. Tyrimo metodologinis pagrindimas

Nagrinėjant kokybinio ir kiekybinio tyrimo sąvokas, nėra sudėtinga pastebėti, kad kiekvienoje iš jų yra pabrėžiamas vienas ar kitas aspektas, pateikiami skirtingi požiūriai į atliekamą tyrimą. Kaip teigia Krathwohl (2009), „Kiekybiniu požiūriu tyrime dažniausiai siekiama patvirtinti hipotezę, o kokybinio požiūriu atveju priimtinesni iš situacijų analizės kylantys paaiškinimai. <...> Šiuo atveju kokybiniam požiūriui būdingas siekimas suprasti, kaip individai suvokia bei aiškina pasaulį ir kaip individualiai kuriamos prasmės lemia jų elgesį. Kiekybiniu požiūriu nusakomas siekis ieškoti išorinių požymių, matuoti juos ir skaičiuoti, siekti vienintelio paaiškinimo, dėsnų, taisyklių, universalumo ir visuotinumą“.

Pensijų sistemos reformos analizė neapsiriboja vienos organizacijos ribomis ar viena lokalia teritorija, nes vykdoma reforma įtakoja labai platų žmonių, visuomeninių ir kitų organizacijų ratą. Vienpusis tyrimas gali būti nepakankamai informatyvus ir šališkas. Siekiant surinkti įvairesnę empirinę medžiagą ir pagrįsti tyrimo rezultatus skirtingais duomenų šaltiniais ir formomis, taikomas mišrių metodų tyrimas.

Creswell ir Clark (2007), pastebi, kad „mišrių metodų tyrimas teorinėje literatūroje dar vadinamas multi-metodiniu tyrimu, metodų konvergencija, metodų integracija, sujungtų metodų tyrimu ir kt.“. Tačiau, pasak Tashakkori ir Teddie (2010), pastaruoju metu priimta naudoti „mišrių metodų“ terminą. Creswell ir Clark (2007) teigimu, taikant mišrių metodų strategiją, skirtingi informacijos šaltiniai, skirtingi metodai derinami siekiant surinkti ir kiekybinius, ir kokybinius duomenis. Tokiu būdu siekiama papildyti ir palyginti dviem skirtingais tyrimo metodais gautus rezultatus. Vadovaujantis ekspertų nuomone vykdomos reformos klausimais, galima detaliau įvertinti vykdomų pokyčių aspektus ir niuansus.

Kiekybinio metodo (anketinės apklausos) pagalba siekiama išsiaiškinti, kaip visuomenė vertina vykdomą pensijų reformą, kokios respondentų nuostatos, ar su reforma susiję dalykai jiems suprantami ir priimtini. Lyginant gautus rezultatus siekiama apžvelgti, kaip sėkmingai pokyčiai įgyvendinti, kokia patirtimi remtasi (šalių ir / ar ekspertų), kaip pokyčius vertina ekspertai, kaip vykdomos reformos intencijos perteikiamos ir /ar iškomunikuojamos visuomenei ir kokia yra apibendrinta jos nuomonė – atsiliepimai.

Empirinio tyrimo koncepcija

Empirinio tyrimo tezės:

- pensijų reforma vykdoma skubotai, skirta per mažai laiko pasirengimui;
- tinkamai nepasinaudota užsienio šalių gerąja patirtimi;
- per mažai dėmesio skiriama komunikacijai – visuomenė nėra perpratusi reformos esmės, jos tikėtinų pasekmių ir naudos.

Empirinio tyrimo problema – išskylantys neaiškumai visuomenėje dėl vykdomos reformos kelia klausimus apie:

- pasirengimo tinkamumą;
- kaip suprantama ir vertinama proceso eigą ekspertų ir visuomenės;
- kokiomis užsienio šalių patirtimis remtasi rengiant reformą;
- kaip efektyviai vykdoma komunikacija (kaip visuomenė supranta reformos reikalingumą, jos naudą ir pasekmes).

Empirinio tyrimo objektas – pensijų sistemos reforma.

Empirinio tyrimo tikslas – nustatyti vykdomos reformos poreikio pagrįstumą, reikalingumą ir laukiamų pokyčių aktualumą bei poveikį visuomenei.

Empirinio tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti Lietuvoje vykdomos pensijų reformos esminius aspektus: pokyčiai esamiems pensininkams; papildomo kaupimo sistemos pokyčiai ir numatomas poveikis būsimiems pensininkams.
2. Išnagrinėti vykdomos pensijų reformos poveikį socialinių garantijų užtikrinimui ir gerovės suvokimui būsimiems pensininkams.
3. Nustatyti reformos įgyvendinimo tobulinimo kryptis.

Empirinio tyrimo hipotezė – reformos įgyvendinimas vyksta skubotai, nepakankamai išsamiai įvertinus situaciją ir numatomus tobulinti aspektus:

- reikalingumą,
- apimtį,
- išteklius,
- visuomenės informavimą,
- visuomenės nuomonę ir pasitenkinimo lygį.

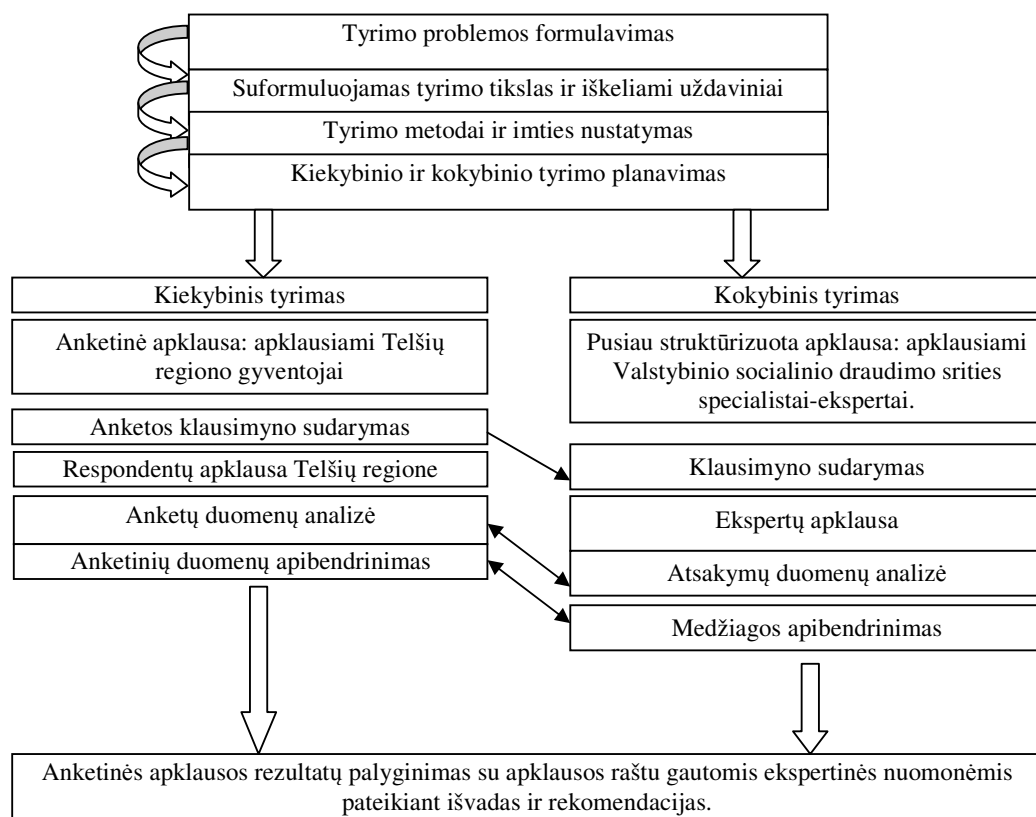
Probleminiai klausimai:

1. Koks pensijų sistemos tobulinimo poreikis?
2. Kokios pensijų sistemos tobulinimo galimybės?
3. Kokių veiksmų galima būtų imtis siekiant įgyvendinti pensininkų socialinės padėties pagerinimo pokyčius?

4 priede pateikiama tyrimo problemos paieškos schema, kurioje nagrinėjamas problemų laukas, įvardinti tyrimo metodai ir instrumentai kiekvienam klausimui atskirai. Ši schema leido detaliau įvardinti ir išgryninti probleminius klausimus, padėjo rengiant apklausos anketą – formuluojant ir detalizuojant anketos klausimus, kurie atskleidė apklausos dalyvių nuomonę ir požiūrį į vykstančius procesus.

Siekiant iširti pensijų reformos įgyvendinimo aspektus, atliekamas mišrių metodų tyrimas, vykdant ekspertų ir gyventojų nuomonės tyrimą. Mišraus tyrimo atlikimas suskaidytas į etapus pateikiamus tyrimo loginėje schemoje (žr. 2.1.1 pav.).

Naudojantis tyrimo logine schema, galima lengviau suprasti tyrimo procesą, eigą ir sąsajas tarp atliktų atskirų tyrimų. Pagal schemoje pateiktą informaciją, galima matyti, kad atskirų tyrimų pradiniai etapai (problemos formulavimas ir kiti) prasidėjo tuo pačiu metu, o po planavimo kiekvienas etapas vyko atskirai. Pirmiausia buvo atliekamas kiekybinis tyrimas, o po to kokybinis. Taip buvo daroma siekiant sutelkti dėmesį ir išteklius į kiekvieną tyrimą atskirai, kad procesas vyktų nuosekliai ir kryptingai.

2.1.1 pav. Tyrimo loginė schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal lekt. Sigito Balčiūno paskaitų metu dėstytą tyrimo metodologijos programos medžiagą.

Kiekybinis tyrimas atliktas nuo 2019-09-01 iki 2019-10-30 (žr. 2.1.1 lent.). Respondentai apklausiami įstaigose, įmonėse ir namuose, taip pat internete tiesiogiai prieinamame klausimyne,

kurį užpildyti buvo galima prisijungus prie internetinio puslapio www.manoapklausa.lt pagal pateiktą anketos nuorodą: www.manoapklausa.lt/apklausa/1126964173/. Apklauso dalyviai: 18 – 65+ metų amžiaus asmenys.

Kokybinis tyrimas buvo atliekamas nuo 2019-11-01 iki 2019-12-30 (žr. 2.1.1 lent.). Kokybinio tyrimo metu buvo atliekama apklausa raštu. Ekspertams buvo nusiųsti kokybinio tyrimo klausimai. Ekspertai, kurie sutiko dalyvauti apklausoje, kartu su atsakymais taip pat pateikė sutikimus naudoti jų vardus, pavardes ir jų pateiktus atsakymus.

2.1.1 lentelė

Apklauso atlikimo grafikas

Tyrimas \ Mėnesiai	Rugsėjis	Spalis	Lapkritis	Gruodis
Anketinė apklausa*				
Apklausa raštu*				

*Spalva	Reikšmė
	Apklauso raštu laikotarpis.
	Anketinės apklauso metodu atliekamos apklauso laikotarpis.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Atlikus abu tyrimus, buvo atliktas pateiktos informacijos aprašymas / analizė bei rezultatai palyginimą tarpusavyje, t.y. tarp kokybinio ir kiekybinio tyrimų. Tyrimo rezultatai išreikšti lentelėmis, paveikslėliais, schemomis, grafikais ir kt.

2.2. Dokumentų analizės metodas ir jo taikymas

Tyrimui reikalingos informacijos galima gauti įvairiais būdais. Vienas iš būdų yra įvairių žmonių veiklos produktų rinkimas. Metodologinėje literatūroje jie vadinami – dokumentais.

Bitinas, Rupšienė ir Židžiūnaitė (2008) nurodo, kad „dokumentai klasifikuojami taikant įvairius kriterijus:

- viešumo / privatumo;
- formos (tekstai / kiti dokumentai);
- kūrimo paskirties (sukurti tyrėjo užsakymu ar kitais tikslais)“.

Bitinas ir kt. (2008) išskiria tris dokumentų formas: tekstinius, vaizdo ir garso. Be to, autorius pastebi, kad „būtent teksto formą turintys dokumentai dažniausiai naudojami moksliniuose tyrimuose.“

Šiame darbe nagrinėjami tik tekstiniai dokumentai, nes jie buvo labiausiai prieinami. Be to, tekstiniai dokumentai yra objektyvesnio pobūdžio (pvz. nei audio dokumentai).

Čiužas (2018) nurodo pagrindinius dokumentų analizės tipus: „santykinai nestruktūrizuota (dar vadinama tradicine arba kokybine) ir struktūrizuota turinio (kontent) analizė, kai socialinė informacija analizuojama kiekybinių indikatorių pagalba“.

Tyrimo metodas. Dokumentų analizė atlikta santykinai nestruktūrizuotu metodu: atliekama teisės aktų apžvalga. Dokumentų analize siekiama nustatyti pensijų sistemos teisinį reglamentavimą, kuris buvo iki reformos pradžios, ir pokyčius, kurie buvo įgyvendinti įsigaliojus reformos metu įteisintiems pakeitimams.

Lietuvos ir kitų šalių socialinei ir demografiniai situacijai aprašyti remtasi statistiniais duomenimis pateikiamais tiek Lietuvos statistikos departamento internetinėje duomenų bazėje, tiek kituose leidiniuose ar ataskaitose tokiose, kaip Tarptautinė ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos leidinyje „Pensions Statistics: Pensions at a Glance“ ir pan. Šio tipo dokumentai nereikalauja detalios turinio analizė ar tarpusavio palyginimo, nes tai vieši oficialūs patikimų institucijų duomenys.

Veiksmingumas, atliekant dokumentų analizę, priklauso nuo to, kaip ir kokie dokumentai naudojami. Analizuojant dokumentus galima sužinoti naudingą informaciją: organizacijos struktūrą, kultūrą, apie joje dirbančius žmones, įgyvendinamus projektus, darbuotojų nuostatas ir vertybes.

Kalbant apie metodų pritaikomumą ir prieinamumą, Rupšienė (2007) pastebi, kad „dokumentų rinkimas paprastai yra santykinai nebrangus ar net nieko nekainuojantis metodas (pvz., tyrėjas nemokamai gali naudotis dauguma viešųjų išorinių dokumentų; vykdydamas tyrimus organizacijose gali lengvai ir be finansinių išlaidų gauti nekonfidencialių organizacijos vidinių dokumentų; gali paprašyti mokinių jiems patogiu laiku parašyti rašinėlius) – nereikia derinti duomenų rinkimo laiko, vietos ir trukmės (bent jau taip, kaip tai daroma taikant interviu ir stebėjimo metodus)“.

Pensijų sistemos analizėje naudoti dokumentai – įstatymai, teisės aktai ar oficialių institucijų internetinėse svetainėse pateikiama informacija yra tiksli, išsami ir nekelianti klausimų dėl autentiškumo.

Šių dokumentų paieškai pasitelkiant internetines priemones galima pakankamai greitai rasti reikalingus teisės aktus, straipsnius, išaiškinimus bei jų pakeitimus ar papildymus.

Dokumentų imtis. Dokumentų imties dydį apibrėžia nagrinėjamas darbo objektas ir jį reglamentuojantis dokumentų lygmuo. Nagrinėti svarbiausi (teisiniu požiūriu) dokumentai – pensijų sistemą reglamentuojantys teisės aktai, jų pakeitimai, atnaujinimai ir suvestinės redakcijos.

Atliekant teisės aktų apžvalgą, nebuvo vertinama dokumentų parengimo kokybė (t. y. nebuvo skaičiuojama pataisų, koregavimų skaičius) ar lyginamoji analizė, nes tai nėra numatyta šio darbo tyrimo apimtyje. Dokumentų analizė atlikta siekiant nustatyti skirtumą tarp buvusios ir pasikeitusios situacijos.

Darbo analizės metu peržiūrėta ir išnagrinėta 10 teisės aktų (taip pat 18 jų pakeitimų ir suvestinių redakcijų), taip pat 7 kitų institucijų dokumentų (ataskaitos, apžvalgos).

Be to, reikia pastebėti, kad dokumentų analizė yra imlus laikui procesas, nes ne tik reikia surasti nagrinėjimui tinkamus dokumentus (aktualias jų redakcijas), o juos peržvelgus, reikia pateikti esminius jų reglamentuojamus veiksmus ir reformos metu pakeistus ir / ar pakoreguotus dalykus.

Naudojant anksčiau minėtus dokumentus, buvo galima konkrečiau ir detaliau pateikti esamos situacijos apžvalgą ir nustatyti faktinius pokyčius po pensijų sistemos reformos įgyvendinimo. Tai leidžia atskleisti įgyvendintus pokyčius, kurių reikalingumą, veiksmingumą, priimtinumą visuomenei ir kitais aspektais buvo galima nagrinėti pasitelkus kitus, toliau aprašomus tyrimo metodus.

2.3. Gyventojų apklausos raštu metodas ir jo taikymas

Siekiant nustatyti, kaip kuri žmonių grupė reaguoja ir kokią jų nuomonę apie vykdomas reformas susidarė – atliktas kiekybinis tyrimas.

Pasak Kardelio (2016), „kiekybiniam tyrimui labiau būdingas siekis ieškoti išorinių reiškinių požymių, išgaunant įvairius rodiklius, kurie gali būti išreikšti skaičiais ir matuojami. Todėl kiekybinio tyrimo mokslinę vertę nusako gauti jo rezultate kiekybiniai rodikliai“. Kiekybiniai duomenys tyrimo metu buvo renkami anketinės apklausos būdu. Apibendrinti apklausos rezultatai padeda atskleisti reformos įtaką ir padarinius, apžvelgti kaip visuomenė į tai reaguoja, kokia jos nuomonė, pasitenkinimo ar nepasitenkinimo išraiška.

Atliktame tyrime duomenų rinkimas ir apdorojimas buvo vykdomas tiek naudojant tradicines priemones, tiek pasitelkiant informacines technologijas. Nors kiekybiniuose tyrimuose tyrėjai rečiau naudoja popierinius klausimynus, nes reikia papildomai suvedinėti duomenis į skaičiuokles ar statistinio duomenų apdorojimo programas, juos apdoroti bei vizualizuoti, tačiau šio tyrimo metu naudojamas ir šis domėnų rinkimo metodas, nes numatoma, kad tyrimo metu bus nemaža dalis žmonių, kurie galimai nesinaudoja ar mažai naudojami informacinių technologijų programomis, todėl nelinkę pildyti elektroninių anketų.

Tyrimo instrumentas ir metodas. Kiekybinio tyrimo instrumentas – anketa (žr. 5 priedą). *Apklausos raštu metodu* buvo atliekamos tiek tiesioginės apklausos būdu (pažymint atsakymus anketoje), tiek paliekant anketas užpildymui, jei respondantai negalėjo (neturėjo laiko) pateikti atsakymų iš karto. Taip pat buvo sukurtas ir klausimynas elektroninėje erdvėje, kur respondantai galėjo pateikti savo atsakymus prisijungę prie anketų pildymo platformos svetainėje www.manoapklausa.lt. Klausimyno parengimui buvo suformuotos temos, kurios, šio darbo autorės

nuomone, padėtų detaliau išanalizuoti įvardintą problemą bei prisidėtų prie numatytų tyrimo tikslų ir uždavinių pasiekimo (žr. 2.3.1 lent.)

2.3.1 lentelė

Kiekybinio tyrimo temos ir turinys

Apklausos temos	Detalizuotas turinys
Reformų poreikis ir dažnumas.	Poreikio aktualumo vertinimas. Pokyčių, įgyvendinus reformas, suvokimas ir numatomų rezultatų-naudos vertinimas. Reformų įgyvendinimo dažnumo priimtinumai.
Pasirengimas reformai.	Pasirengimo reformai skirtu laiko pakankamumas ir procesų aiškumas.
Komunikacija: – problemos atskleidimas ir poreikio pristatymas visuomenei; – supažindinimas su proceso eiga; – numatomų pasikeitimų-rezultatų aiškumas.	Reformos pristatymui visuomenei naudoti būdai ir priemonės, jų tinkamumas bei auditorijos pasiekiamumo mastas. Reformos eigos aiškumas ir informavimas. Tikėtinų rezultatų suprantamumas ir lūkesčių pateisinimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal lekt. Sigito Balčiūno paskaitų metu dėstytą tyrimo metodologijos programos medžiagą.

Tyrimo imtis. Rupšienė (2007), apibrėždama tyrimo imtį teigia, kad tai yra „tiriamos generalinės aibės dalis, tie generalinės aibės vienetai, kurie dalyvauja tyrime. Vienas esminių tyrimo metodologijos kūrimo klausimų – kiek generalinės aibės vienetų reikia įtraukti į tyrimo imtį ir kaip tuos vienetus pasirinkti? Klausimas, kiek vienetų reikia įtraukti į kiekybinį tyrimą, kad galima būtų apibendrinti tyrimo rezultatus visai generalinei aibei, susijęs su imties dydžio problema“.

Atliekant kiekybinį tyrimą, buvo naudojamos anketinės apklausos, kurios buvo atliekamos Telšių apskrityje. Tyrimo metu buvo siekiama išsiaiškinti, kokia yra pensijų sistemos pokyčio situacija, kaip pokyčius suprato bei vertina gyventojai ir kas, jų nuomone, padėtų geriau įgyvendinti pokyčius ateityje. Į apklausos generalinę imtį įtraukti Telšių regiono gyventojai, kurių skaičius 2019 metų pradžioje Oficialios statistikos portalo (2019) duomenimis buvo 132 082 gyventojai.

Kiekybinių tyrimų imtį galima nustatyti keliais būdais. Vienas jų – tyrimo imtį nustatyti pagal Valackienės (2004) pateikiamą Poniotto formulę:

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

kur :

n – imties dydis;

Δ- imties paklaidos dydis =0,05 (5%);

N – generalinis visumos dydis (= 132 082).

Atliekant skaičiavimus pagal pateiktą formulę, imties dydis gaunamas 398.79 respondento, suapvalinus – 399 respondentai.

Kitas būdas – plačiai naudojama Krejcie ir Morgan (1970) lentelė, cituojama Cohen, Manion, Morrison (2011), kurioje pateikiami skaičiavimai, koks turėtų būti imties dydis, kad tyrimo rezultatus galima būtų apibendrinti visai generalinei aibei nustačius 5% paklaidą. Tai reiškia, kad atliekant pakartotinius tyrimus su kitais respondентаis yra 95% tikimybė, jog tyrimo rezultatai bus panašūs į pirmojo tyrimo.

Kad rezultatai būtų patikimesni (mažesnė negu 5% paklaida), reikėtų sudaryti gerokai didesnę tyrimo imtį. Cohen ir kt. (2011), pateikia lyginamąją lentelę (žr. 2.3.2 lent.), kurioje nurodomi imties dydžiai 95 ir 99 procentų tikslumu (atitinkamai 1 ir 5% paklaida), leidžiantys apibendrinti tyrimo išvadas.

2.3.2 lentelė

Imties dydis, patikimumo lygmuo ir imties paklaida

Generalinės imties dydis	Imties paklaida – 5% Patikimumo lygmuo – 95% Imties dydis	Imties paklaida – 1% Patikimumo lygmuo – 99% Imties dydis
50	44	50
100	79	99
200	132	196
500	217	476
1000	278	907
2000	322	1,661
5000	357	3,311
10 000	370	4,950
20 000	377	6,578
50 000	381	8,195
100 000	383	8,926
1 000 000	384	9,706

Šaltinis: Cohen, Manion ir Morrison, 2011.

Norint gauti rezultatus su 5 % paklaida, kas reiškia, kad patikimumo lygmuo būtų 95 %, vadovaujantis 2.3.2 lentelės duomenimis, imties dydis turėtų būti 383 respondentai.

Atlikus anketinę apklausą, buvo gautos užpildytos **408 anketos**. Šis skaičius tenkina imties dydį tiek pagal Cohen skaičiavimo metodiką, tiek pagal Paniotto formulę. Moterų ir vyrų pasiskirstymas yra netolygus: vyrų – 157 (38,5 %), moterų – 251 (61,5 %).

Anketų duomenys buvo apdoroti SPSS Statistics (versija 17.0) programa, kurios pagalba buvo formuojami ir grafiškai išreiškiami apibendrinti apklausos rezultatai.

Tyrimo etika. Reikia atkreipti dėmesį, kad svarbus aspektas, su kuriuo susiduriama atliekant tyrimus – *etika*. Etinės problemos verčia pagalvoti apie balanso formavimą tarp tyrimą atliekančio

asmens norų renkant informaciją ir asmens duomenų apsaugos užtikrinimo. Kardelis (2016), tai vadina nuostolių / naudos santykiu. „Šis santykis yra fundamentali socialinio tyrimo svarbiausios etinės dilemos koncepcija. Planuodami tyrimą, socialinių mokslų atstovai turi įvertinti galimą socialinę savo darbų naudą ir asmeninius dalyvaujančių tyrime nuostolius. Šiuo atveju tyrimų nauda gali būti atradimai, prisidedantys prie teorinių ir taikomųjų žinių pažangos, o dalyvaujančių tyrime asmenų kaina gali būti siejama su pažeistu jų orumu, pasitikėjimo socialiniais santykiais praradimu“ (Kardelis, 2016).

Galima numanyti, kad subalansuoti naudingumą su galimomis netektimis yra sunkus ir subjektyvių faktorių įtakojamas procesas, nes universalių visiems atvejams tinkančių sprendimų sukurta nėra, todėl tyrėjas, remdamasis savo gebėjimais ir patirtimi, pats nusprendžia koks bus tyrimo turinys ir kokie veiksmai atliekami.

Paprastiausias būdas išvengti prieštaravimų ar nemalonių situacijų yra etikos laikymasis nemažinant tyrimo patikimumo. Tačiau, kaip pastebi Kardelis (2016), „iškyla nemažai etinių problemų, kurios gali kilti tiek iš pačių tiriamų temų, tiek iš jose taikomų metodų. Antai nurodoma, jog problemos gali kilti dėl paties projekto (pavyzdžiui, etninių grupių intelekto skirtumai), tyrimo konteksto (pavyzdžiui, įkalinimo įstaiga), taikomų procedūrų, kurios gali sukelti nerimą, dalyvių savybių (pavyzdžiui, paaugliai su emociniais sutrikimais), surinktų duomenų pobūdžio (ypač asmeniškai informacija apie jautrius dalykus), jų publikavimo (publikavimas gali sukelti dalyvių sutrikimą). Todėl, nesant gatavų receptų, tyrėjas pats turi nuspręsti, kaip reikėtų elgtis konkrečioje situacijoje“.

Kardelis (2016), teigia, jog „kiekvieno tyrėjo pareiga yra saugoti dalyvių bei tyrimo duomenų anonimiškumą. Anonimiškumą garantuoja anketos be vardų ir užsiėmimo detalių. Tačiau, jei asmuo sutinka pateikti atsakymus interviu forma, tuomet jis negali tikėtis anonimiškumo. Geriausiu atveju tyrėjas jam gali pažadėti konfidencialumą“. Minėto autoriaus teigimu, konfidencialumo nesilaikymas gali būti traktuojamas kaip išdavystė.

Atliekant pensijų sistemos reformos kiekybinį tyrimą, buvo laikomasi anonimiškumo ir konfidencialumo principų. Tai yra, anketos nebuvo iš anksto numeruojamos ar kitaip pažymėtos, ant anketų nebuvo prašoma nurodyti ir respondentų asmeninių duomenų. Tik surinkus visas anketas, jos buvo sunumeruotos ir atsakymai suvesti į SPSS programą. Analizei buvo naudojami tik apibendrinti visų apklausos dalyvių pateikti duomenys. Anketos ir suvesti duomenys nebuvo platinami, perduodami ar matomi tretiesiems asmenims. Tokiu būdu buvo užtikrintas duomenų konfidencialumas ir anonimiškumas. Taip pat, nebuvo poreikio svarstyti apgaulės momentų ir jų etiškumo, nes tyrimas nesiekė atskleisti gilesnio psichologinio pobūdžio respondentų požiūrio ar elgesio niuansų, todėl klausimai buvo aiškūs, nedviprasmiški ir visoms respondentų grupėms

vienodi. Nebuvo taikomi patikslinantys ar respondentų nuostatų tvirtumą patikrinantys klausimai, kurie gali kelti tam tikrų klausimų susijusių su apklausos etiškumu ar moralumu.

Duomenų apdorojimas. Kardelis (2016), apibūdindamas kiekybinę duomenų analizę, sako, kad „kiekybinė duomenų analizė – tai būdingi, tipiški surinktų duomenų požymiai, pagal kuriuos ir grupuojami duomenys“. Kitaip tariant, kiekybinė duomenų analizė – tai matematinės statistikos metodais atlikta duomenų analizė. Skirtumas tas, kad kiekybinė analizė pagrįsta kiekybinių rodiklių apskaičiavimu, kas nebūtina kokybinei analizei.

Šiame darbe atliekant kiekybinio tyrimo duomenų analizei buvo naudojamas aprašomosios statistikos metodas. Čekanavičius ir Murauskas (2002), aprašomąją statistiką apibrėžia taip: „tai duomenų sisteminimo ir grafinio vaizdavimo metodai“.

Duomenų apdorojimui buvo naudojama specializuota SPSS statistinių duomenų apdorojimo programa. Ši programa pritaikyta surinktų anketinių duomenų apdorojimui ir tyrimo klausimų, bei uždavinių atskleidimui. Duomenų grafinis vaizdavimas buvo atliktas naudojant SPSS ir Excel grafinio atvaizdavimo funkcijas.

2.3.3 lentelė

Tyrimo duomenų kiekybinė ir kokybinė analizė

Fazė	Kiekybinė analizė	Kokybinė analizė
Interpretacinė	<ul style="list-style-type: none"> Nuodugnus duomenų peržiūrėjimas bei statistinių ryšių interpretacija. Nuorodos į kitus tyrinėjimus ir hipotezes. 	<ul style="list-style-type: none"> Interpretacinis paaiškinimas. Nuorodos į kitus tyrinėjimus ir teorinius modelius.
Duomenų apdorojimo	<ul style="list-style-type: none"> Kintamųjų apibūdinimas ir užkodavimas. Statistinių rodiklių apskaičiavimas. 	<ul style="list-style-type: none"> Duomenų išryškimas, koncentruojantis ties esminiais dalykais. Atskirų faktų grupavimas.

Šaltinis: Alasuutari, 1996.

2.3.3 lentelėje iš pateiktų teiginių matyti, jog interpretacinėje fazėje šiems tyrimų tipams yra būdingi ir panašumai, ir skirtumai. Panašumas tas, kad abiem atvejais yra remiamasi ankstesniais tyrimais ir jau patikrintomis hipotezėmis, tačiau skiriasi tuo, jog kokybinė analizė atliekama naudojant interpretacinius aiškinimus, o kiekybinėje analizėje vyksta statistinių ryšių interpretacija bei nuodugnus duomenų patikrinimas. Vadinasi, interpretacinėje fazėje kokybinė ir kiekybinė analizė skiriasi interpretuojamais duomenimis, o duomenų apdorojimo fazėje naudojamos skirtingos jų apdorojimo priemonės. Kita vertus, būtina pabrėžti, kad kokybinis tyrimas gali apimti ir kiekybinę analizę, o kiekybinis – kokybinę.

Apibendrinant analizei svarbius metodų niansus, galima sakyti, kad pagrindinis kiekybinio tyrimo metodo požymis yra šis: duomenų analizė paprastai yra statistinė, siekiant sumažinti atvejų

skaičių iki prasmingų dydžių. Koncentruojamasi ties hipoteze, o ne ties kontekstu. Siekiant geriau suprasti išimtis, turėtų būti taikoma ir kokybinė duomenų analizė.

Vykdamas kokybinio ir kiekybinio metodų integravimą, būtina atsižvelgti į:

1. Metodų integracijos tikslą. Kadangi skirtingi metodai sprendžia tą pačią problemą, todėl jų derinimui tikslinga būtų juos panaudoti tyrimo uždaviniams spręsti arba stengtis pažvelgti į tą pačią problemą iš įvairių pusių. Kokybiniais metodais siekiama pažvelgti į gylį, o kiekybiniais metodais – į plotį.

2. Metodų integracijos būdą. Šiuo atveju metodus reikia taip derinti, kad prielaidos, kuriomis jie remiasi, papildytų, o ne prieštarautų vienos kitoms. Antra vertus, svarbu, ar technine prasme tie metodai gali būti derinami.

3. Numatyti būsimų apibendrinimų pagrindus, t.y. kuo remiantis bus daromi tyrimo apibendrinimai, nes kokybiniai ir kiekybiniai duomenys reikalauja skirtingos analizės ir apibendrinimų.

2.4. Ekspertų apklausos raštu metodas ir jo taikymas

Siekiant surinkti pirminius aktualiausius duomenis reikia pasirinkti šiam darbui tinkamus instrumentus. Kokybinių duomenų rinkimui gali būti pasitelkti keli instrumentai, besiskiriantys duomenų rinkimo struktūra. Kardelio(2016) teigimu, apklausa, kaip atskiras tyrimo metodas, gali būti skirstomas į daugelį įvairių variantų, pradedant nuo formalizuotų (standartizuotų) apklausų, kur klausimai iš anksto numatyti, iki neformalių, kur klausimų seka bei jų formalizavimas visiškai laisvi.

Apžvelgiant ekspertų nuomones ir požiūrį į vykdomą pensijų sistemos reformą, per daug nesuvaržant ir neapribojant jų išvalgų pločio, kokybinių duomenų rinkimo instrumentu buvo pasirinkta pusiau struktūrizuota rašytinė apklausa.

Atliekant pensijų sistemos reformos tyrimą – *kokybinio tyrimo instrumentas* – paruoštas pusiau struktūrizuotas klausimynas (žr. 6 priedą). Klausimyno sudarymui buvo apibrėžtos apklausos temos, kurios padėtų atskleisti iškeltą problemą bei pasiekti numatytus tyrimo tikslus ir uždavinius (žr. 7 priedą).

Tyrimo metodas – ekspertų apklausa raštu. Klausimai pateikti elektroniniu paštu. Norint išsiaiškinti, kodėl reformos padariniai ir atgarsiai yra būtent tokie (pagal gautus apibendrintus kiekybinius duomenis), reikalinga socialinės srities ekspertų nuomonė. Šiam tikslui pasiekti reikalinga atlikti kokybinį tyrimą, apklausiant ekspertus, kurie specializuojasi ir / ar turi patikimų šios srities žinių.

Atlikus kiekybinių ir kokybinių duomenų rinkimo procedūrą, pagal mišrių metodų tyrimo strategiją, apdoroti duomenys ir pateikti apibendrinti kiekybiniai ir kokybiniai rezultatai.

Mišrių metodų strategiją aprašydami Creswell ir Clark (2007), teigia, kad siekiant išsamios tyrimo problemos analizės „tyrėjas tuo pat metu turi rinkti ir kiekybinius, ir kokybinius duomenis. Interpretuodamas tyrimo rezultatus tyrėjas integruoja, remiasi ir kiekybiniais, ir kokybiniais duomenimis“.

Rupšienės (2007), manymu, „dėl išvadų generalizavimo savitumo kokybiniame tyrime neverta siekti tikimybinės, atsitiktinai sudarytos imties, bet priešingai – reikia pasirinkti tokius atvejus, kurie yra informatyvūs tiriamuoju požiūriu. Kiekviename tyrime imties dydis ir konkretūs tyrimui pasirinkti imties vienetai iš esmės priklauso nuo tyrimo tikslų. Todėl kokybiniame tyrime dažniausiai taikoma tikslinė (angl. *purposive*) imties vienetų atranka“.

Ekspertų atrankai buvo nustatyti šie atrankos kriterijai: respondentas turi būti susipažinęs su pensijų sistemos veikla ir jos specifika; turėti darbo ar mokslinės patirties nagrinėjamoje veiklos srityje; suprasti apie politinius, ekonominius, socialinius procesus susijusių su pensijų sistemos reforma.

Vadovaujantis Patton (2015), atrankos metodika, tyrime naudota kriterinė (respondentų kompetencijos prasme) ir atsitiktinė tikslinė atranka (tikslinė, nes kreiptasi į tam tikros srities ekspertus, o atsitiktinė, nes nebuvo sudaromi prioritetai ar kiti papildomi kriterijai (mokslinis laipsnis, tam tikra patirtis ar pan.) apklausos dalyviams).

Kokybinio tyrimo imties dydis. Tyrimo imtis nustatoma pasirinkus kriterinės atrankos metodą: t.y. išsikeltas būtinų kriterijų sąrašas tyrimo dalyviams. Pasak Rupšienės (2007), „metodologinėje literatūroje <...> kokybinių tyrimų imties dydžio aiškumo kol kas yra mažiau, todėl tyrėjams apsispręsti dėl kokybinio tyrimo imties neretai daug sudėtingiau, negu dėl kiekybinio tyrimo imties“. Rupšienė (2007), mano, kad pagrindinė to priežastis – „nėra aiškių imties dydžio nustatymo taisyklių“.

Šiame darbe kokybinio tyrimo metu buvo numatyta apklausti 10 pensijų srities ekspertų, kuriems buvo išsiųstas prašymas sudalyvauti apklausoje ir atsakyti į kokybinio tyrimo klausimus. Atsižvelgiant į tyrimo apimtį, kontekstą, tikslus, kurie aprašyti šios dalies pradžioje ir tai, kad kokybinis tyrimas yra papildomas prie kiekybinio, tai daroma prielaida, kad 3-5 ekspertų atsakymų pakaktų atliekant kompetentingos nuomonės apžvalgą, kuri yra savotiška atsvara ar papildoma patikslinanti informacija, siekiant bendro (kiekybinio ir kokybinio) tyrimo objektyvesnio, bei reprezentatyvesnio rezultato. Tyrime sutiko dalyvauti 4 ekspertai:

– Prof. Dr. Guogis Arvydas (toliau – G.A.) – socialinės apsaugos, globalizacijos ir socialinės politikos, socialinio administravimo, naujojo viešojo valdymo ekspertas;

– Dr. Bitinas Audrius (toliau – B.A.) – Europos Sąjungos socialinė teisės, laisvo darbuotojų judėjimo, socialinės apsaugos sistemų valdymo, koordinavimo ir reformos, socialinės apsaugos teisės, pensijų teisės, darbo teisės ekspertas;

– Balkus Tomas (toliau – B.T.) – Pensinių fondų ir gyvybės draudimų ekspertas;

– Kalesinskas Marijus (toliau – K.M.) – Pensijų fondų dalyvių asociacijos valdybos pirmininkas, pensijų ekspertas.

Ekspertai raštu pateikė atsakymus į tyrimo klausimus. Taip pat buvo gauti visų sutikimai naudoti jų asmens duomenis (vardą, pavardę) ir jų pateiktus atsakymus nenuasmeninat.

Buvo laikomasi geranoriškumo ir nusiteikimo nekenkti apklausiamam asmeniui principo; teisingumo bei sąžiningumo principai.

Tyrimo aprašomojoje dalyje bus naudojamas ekspertų pavardžių kodavimas, kad būtų galima lengviau orientuotis aprašymuose ir būtų mažiau apkrautas tekstas (būtų lengviau skaitomas). Ekspertų kodavimui naudojamos pirmosios pavardės ir vardo raidės (didžiosios raidės su taškais). Kodavimai pateikti prie aukščiau minimų pavardžių, kadangi sutapimų nėra, papildomų simbolių įtraukti nereikia.

Tyrimo etika. Siekiant etiško tyrimo, viena iš būtinų tyrimo sąlygų – tiriamųjų sutikimas dalyvauti tyrime. Tai labai aktualu, kai kalba eina apie privatumo pažeidimą, psichologinį stresą ir panašiai. Tyrėjas apklausos dalyvius turi informuoti, kad jų dalyvavimas yra savanoriškas. Be to, jiems turi būti paaiškintos galimos pasekmės, t.y. nauda, teisės, rizika, pavojai. Taip pat tyrimo dalyvis turi būti informuotas apie galimybę atsisakyti dalyvauti tyrime arba iš jo pasitraukti jei tyrimas jau prasidėjęs.

Kardelis (2016), sutikime dalyvauti išskiria keturis jo elementus: kompetenciją, savanoriškumą, pilną informaciją ir supratimą. Jis taip pat sako, kad „nors sutikimas ir pageidautinas, tačiau ten, kur nėra rizikos ar pavojaus, jis nėra būtinas. Kuo didesnė rizika tyrimo dalyviams, tuo labiau tyrėjas įpareigotas gauti dalyvio sutikimą, pateikiant jam informaciją apie tyrimą“.

Kaip jau buvo minėta, nėra konkrečiai apibrėžta, kaip reikėtų elgtis vienokiu arba kitokiu atveju, susijusiu su etinėmis problemomis. Sprendimas priklauso nuo to, kaip tyrėjas sugeba rasti balansą tarp probleminių aspektų. Be to, kiekvienas žmogus ar jų grupė turi teisę patys spręsti, kada ir kur, kokiomis aplinkybėmis ir kiek plačiai išsakyti savo asmenines pažiūras, nuomones, įpročius, abejones ir baimes, ar visai nieko nesakyti.

Kalbėdamas apie duomenų tinkamumą, Kardelis (2016) pastebi, kad „yra nuomonių, jog "geri duomenys" – tai duomenys, surinkti remiantis gėrio koncepcija arba žmogaus tobulinimo idealu, netgi ir tuo atveju, jeigu socialiniuose moksluose "gėris" pasireiškia kaip akivaizdžiai šališkas terminas. Matyt, reikėtų laikytis požiūrio, jog visiškai išvengti apgaulės socialiniuose tyrimuose

(galbūt ir kitose mokslo srityse) vargu ar pavyks, nes visų pirma to reikalauja pats mokslas kaip objektyvių žinių kūrėjas (pavyzdžiui, slapto stebėjimo metodas)“. Tačiau reiktų nepamiršti, kad tai kelia moralinės žalos, padaromos tiriamojo subjekto atžvilgiu, klausimą. Galiausiai, tik pats tyrėjas turi nuspręsti ir prisiimti atsakomybę dėl jo atliekamo tyrimo metu gautų duomenų moralumo.

Kokybinio tyrimo duomenų apdorojimas. Kardelis (2016), išskirdamas kokybinių duomenų analizę, ją apibūdina taip: kokybinei analizei priskiriamas sisteminimas, klasifikavimas bei priežastinių, funkcinių ir struktūrinių ryšių analizė. Analizės rezultatas, jo nuomone, – nustatymas ryšių, kurie gali būti priežastiniai (t.y. ryšiai tarp reiškinių ir jų lemiančių veiksnių) ir funkciniai (išreiškiantys ryšius tarp požymių, laikomų nepriklausomais ir keičiamų pagal tyrėjo norą), ir požymių, objektyviai susijusių su nepriklausomais požymiais, kintančių keičiant pastaruosius.

Kvale (1996) teigia, kad kokybinėje analizėje labiau taikomi nominalinis ir reiškinių eiliškumo matavimai (jie kartais dar vadinami "silpnais" matavimais). Taip pat pabrėžiama, jog socialinių tyrimų praktikoje kiekybinis ir kokybinis požiūriai turėtų sąveikauti, o kokybiniai ir kiekybiniai metodai tėra priemonės, kurių panaudojimas priklauso nuo to, kaip ir kiek jie gali būti naudingi atsakant į tyrimo klausimus.

Apibendrinant analizei svarbius metodų niuansus, galima sakyti, kad pagrindinis kokybinio metodo požymis yra šis: apibūdinant subjektą ypač svarbus kontekstas. Dažnai duomenų analizė atliekama siekiant paaiškinti.

Šiame darbe atliekant kokybinių duomenų analizę buvo naudojama turinio analizė. Kadangi buvo naudojamas pusiau struktūrizuotas klausimynas, kas tam tikra prasme apriboja plačios interpretacijos ribas, todėl ekspertų atsakymai yra nesunkiai sugretinami ir palyginami. Taip pat, reiktų dar kartą paminėti, kad taikomas mišrus analizės metodas, t. y. kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatai integruojami: analizuojami ir gretinami-lyginami ties atitinkamais (sutampančiais) klausimais.

III. PENSIJŲ REFORMOS LIETUVOS SOCIALINĖS POLITIKOS KONTEKSTE TYRIMO REZULTATAI

Siekiant atlikti vykdytos pensijų sistemos reformos įgyvendinimo sėkmingumą per visuomenės ir ekspertų vertinimo prizmę, būtina turėti tam tikrą situacijos analizės pagrindą. Šiuo atveju, norint palyginti buvusią ir esamą situaciją, pateikiama atitinkama buvusios situacijos apžvalga iki 2018–2019 pensijų sistemos reformos bei situacija po naujų teisės aktų įsigaliojimo. Vadovaujantis dokumentų analize, pateikiama faktinę situaciją. Norint sužinoti kaip pasikeitusią situaciją vertina visuomenė ir pensijų srities ekspertai, buvo atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimai, kurių rezultatai nagrinėjami tolimesniuose poskyriuose.

3.1. Pensijų sistemos raida iki ir po 2018–2019 metų reformos

Reformos vertinimas būtų neįmanomas, jei nebūtų galimybės palyginti naują padėti su buvusia situacija. Todėl pirmiausia turi būti parodomas reformos kontekstas per buvusios situacijos prizmę. Tai sudaro galimybę pamatyti pokyčio mastą, pokyčių efektyvumo ir veiksmingumo niuansus. Tolimesniuose dviejuose poskyriuose apžvelgiami du laiko tarpniai: iki 2018 metų reformos ir po reformos.

3.1.1. Pensijų sistemos raida Lietuvoje iki 2018–2019 metų reformos

Lietuvoje socialinio draudimo sistema pradėta kurti po 1990 metų, kai šalis atgavo nepriklausomybę. Tačiau sunku būtų tikėtis, kad naujai sukurta / performuota socialinio draudimo sistema būtų tobulai atitikusi visų visuomenės sluoksnių poreikius ir veiktų be priekaištų. Todėl nesunku suprasti, kad tobulos sistemos sukūrimas yra neįmanomas ir ji turi būti koreguojama ir tobulinama. Reiktų paminėti, kad pirmoji reikšmingesnė socialinio draudimo reforma vyko 1994–1995 m. 1995 m. sausio 1 d. įsigaliojo Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas. Jis pakeitė iki tol galiojusį dar 1956 metais sovietinį pensijų skyrimo ir mokėjimo įstatymą. 1999 m. priimtas Pensijų fondų įstatymas. Šis įstatymas sudarė galimybes pensijų fondų steigimui ir veiklai. 2003 m. pradėta pensijų sistemos reforma – nuo 2004 m. sausio 1 d. gyventojai dalį įmokų „Sodrai“ gali savarankiškai nukreipti pensijoms kaupti (Socialinis draudimas Lietuvoje..., 2018). Nuo 2013–2014 m. keitėsi pensijų kaupimo būdai: atsirado galimybė prie kaupimo prisidėti ir savomis lėšomis arba sustabdyti pensijų kaupimą.

Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018) duomenimis, nuo 2004 m. Lietuvoje pradėjo veikti pensijų kaupimo sistema, leidžianti kaupti dalį valstybinio socialinio draudimo įmokos privačiuose pensijų fonduose. Ministerija pabrėžia, kad tokios sistemos sukūrimą ir įteisinimą Lietuvoje įtakojo šalies demografinės tendencijos. Dėl visuomenės senėjimo ir pastaruosius metus vyravusių didelių emigracijos mastų pastebimai mažėjo dirbančių ir mokančių mokesčius (valstybinio socialinio draudimo įmokas) asmenų. Lazutka (2008), minėdamas panašias priežastis teigia, kad jos „siejamos su tuo, kad „Sodros“ pensijos mažos, jų diferenciacija nedidelė, nes dėl lėšų stokos nebuvo iš ko mokėti daliai apdraustųjų didesnes pensijas, kitos dalies nepasmerkiant badui. „Sodros“ biudžetas tuo metu buvo deficitinis ir jo balanso nebuvo tikimasi dėl blogėjančių demografinių rodiklių ir šešėlinės ekonomikos paplitimo, iš kurios nebuvo paskatų išeiti, be kitų priežasčių, ir dėl to, kad socialinio draudimo įmokų mokėtojai galėjo tikėtis tik menkų pensijų“. Taip pat Lazutka (2008) pastebi, kad mažų pensijų Lietuvoje priežastis yra nepakankamas jų finansavimas.

Matant tokias nepalankias tendencijas ir stengiantis užtikrinti pensinio amžiaus žmonių orių pajamų lygį, reikalingi sprendimai sudarantys galimybę gauti pensines išmokas iš kelių skirtingų šaltinių. Šiam tikslui pasiekti buvo sukurta ir įteisinta pensijų kaupimo sistema. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018) pabrėžia, kad dalyvavimas tokioje pensijų kaupimo sistemoje yra savanoriškas. Taip pat pažymi, kad pradėti kaupti dalį valstybinio socialinio draudimo įmokos privačiuose fonduose gali asmenys, kurie dar nėra sulaukę senatvės pensijos amžiaus ir kurie turi draudžiamųjų pajamų.

Pagal LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018) duomenis, pensijų fonduose kaupiama socialinio draudimo įmokų dalis, kuri buvo skirta senatvės pensijai:

2004 m. – 2,5 %,

2005 m. – 3,5 %,

2006 m. – 4,5 %,

2007 ir 2008 m. – 5,5 % pensijų kaupimo draudžiamųjų pajamų.

Dėl 2008 metų krizės neigiamos įtakos ekonomikai, susidarė sunki ekonominės situacijos, todėl tuometinės valdžios sprendimu nuo 2009 m. liepos 1 d. pensijų fondams pervedamų įmokų dydžiai buvo sumažinti iki 2 %, 2012 m. – 1,5 %, 2013 m. – 2,5 % asmens draudžiamųjų pajamų.

Nuo 2013 m. pasikeitė kaupimo sąlygos. Kaip skelbia Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas (2013), 2013 m. ir vėliau pirmą kartą sudarę pensijų kaupimo sutartį asmenims įmokos į pensijų sąskaitą mokamos iš trijų šaltinių:

1. 2 % iš darbuotojo „Sodrai“ sumokėtos įmokos.
2. Dalyvio lėšomis mokamos pensijų įmokos – 1 % asmens pajamų, nuo kurių skaičiuojamos valstybinio socialinio draudimo įmokos (nuo 2016 m. – 2 %);

3. Valstybės biudžeto lėšos – 1 % užpraeitų metų šalies ūkio darbuotojų vidutinio mėnesinio bruto darbo užmokesčio vidurkio dydžio pensijų įmoka (nuo 2016 m. – 2 %).

Asmenys, kurie pensijų kaupimo sutartis pasirašė iki 2013 m., turėjo galimybę nuo 2013 m. balandžio 1 d. iki lapkričio 30 d. apsispręsti kaip toliau dalyvauti pensijų kaupimo sistemoje:

1. Nuo 2014 m. stabdyti socialinio draudimo įmokų pervedimą į pensijų fondus ir likti tik „Sodros“ sistemoje. Įmokos, kurios buvo pervedtos į pensijų fondą, „Sodrai“ negražinamos, lieka pensijų fonde ir išmokamos žmogui tapus pensinio amžiaus arba po jo mirties atitenka paveldėtojams. Atnaujinti dalyvavimą kaupime asmuo turi galimybę bet kada, bet dar kartą sustabdyti kaupimą galimybės nebėra.
2. Tęsti kaupimą prisidedant ir savo lėšomis, ir gaunant papildomą įmoką iš valstybės biudžeto.
3. Dalyvauti pensijų kaupime ankstesnėmis sąlygomis, t. y. nieko nekeisti, į pensijų fondus pervedant iš „Sodros“ nustatyto dydžio socialinio draudimo įmokas (2013 m. – 2,5 % gaunamų pajamų, 2014 m. – 2 %).

Taip pat nuo 2014 m. sausio 1 d. papildomomis įmokomis į pensijų fondus skatinamas vienas iš tėvų, auginantys vaiką iki 3 metų bei gaunantis motinystės (tėvystės) socialinio draudimo pašalpą arba draudžiamas valstybiniu socialiniu pensijų draudimu valstybės lėšomis. Mokamos papildomos 2 % užpraeitų metų vidutinio šalies darbo užmokesčio (bruto) dydžio įmokos. Šios įmokos dvigubinamos, jeigu auginami du vaikai iki 3 metų, trigubinamos, jeigu trys ir t.t.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018) duomenimis, 2018 m. „apie 615 tūkst. Lietuvos gyventojų antroje pensijų pakopoje kaupia pagal formulę 2+2+2, kuri reiškia, kad 2 % nuo algos sumoka pats žmogus, 2 % nuo jo sumokamų įmokų perveda „Sodra“ ir dar 2 % nuo vidutinio užmokesčio skiria valstybės biudžetas“ ir 679 tūkst. žmonių kaupė pagal formulę 2+0+0, t.y. 2 % nuo jo sumokamų įmokų pervedė „Sodra“.

3.1.2. Pensijų sistema Lietuvoje po 2018–2019 metų reformos

Nuo 2004 m. iki 2019 m. buvusi antros pakopos Lietuvos pensijų sistema buvo kritikuojama, nes valstybė dalį „Sodros“ lėšų skyrė privatiems pensijų fondams, o pastarieji dar gaudavo pajamų taikydami administravimo mokesčių įmokoms iš kaupiančiųjų. Todėl LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018) išreiškė nuomonę, kad „sistema neveikė gerai ir teisingai“ ir tai yra priežastis dėl kurios reikėjo pertvarkyti sistemą – vykdyti reformą.

Kita priežastis įtakojusi reformą – sudėtinga Lietuvos demografinė situacija dėl emigracijos ir sumažėjusio gimstamumo. Kaip skelbia LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018), sparčiai mažėja darbingo amžiaus gyventojų skaičius – nuo 2007 m. jų sumažėjo daugiau nei 15 %, o

Europos komisija (2019) praneša, kad „nuo XX a. dešimto dešimtmečio pradžios Lietuvoje gyventojų sumažėjo beveik 25 % <...> 2006–2018 m. Lietuvoje santykinis gyventojų skaičiaus sumažėjimas buvo vienas didžiausių ES (nuo 3,3 mln. 2006 m. iki 2,8 mln. 2018 m.)“. Kad išlaikyti vienam pensinio amžiaus gyventojui, šiuo metu tenka 3,5 dirbančiųjų, ir prognozuojama, kad šimtmečio viduryje vieną senyvą asmenį turėtų išlaikyti 1,7 dirbančio asmens. LR socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018) skaičiavimu, „2040 metais pensijos pakeitimo norma gali siekti tik 34 %, kai dabar pensijos garantuoja apytiksliai 42 % buvusio darbo užmokesčio“.

Sprendžiant emigracijos problemą, kad gerinti Lietuvos demografinę situaciją, Lietuvos Vyriausybė (2018), 2018 m. priėmė demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 m. strategiją. Jos tikslai: palankios aplinkos šeimai kūrimas, gyventojų skaičiaus augimas, migracijos srautų valdymas, visapusiška vyresnio amžiaus žmonių integracijos politika.

Kaip skelbia LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2019), pertvarkant antrosios pakopos sistemą siekiama: „nebepriešinti dabartinių ir ateities pensininkų, bet pagerinti tiek vienu, tiek kitu padėti“; užtikrinti senatvės pensijų didėjimas, kad gyventojai pajustų didesnes paskatas kaupiti ateičiai ir gautų dvi pensijas – „Sodros“ ir asmeninę iš kaupimo fondų; sumažinti pensijų fondų įkainius; kad kaupimo fondai būtų paremti gyvenimo ciklo investavimo strategija.

Nuo 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujas Pensijų kaupimo įstatymas. Pagal naują pensijų kaupimo skaičiavimo metodiką nebelieka „Sodros“ pervedimų į privačius pensijų fondus. Savo senatvei papildomai kaupiti norintys asmenys gali pervesti 3 % nuo savo darbo užmokesčio „ant popieriaus“, o valstybė skirs 1,5 % iš valstybės biudžeto nuo užpraėjusių metų vidutinio šalies darbo užmokesčio. Asmenys, kurie iki šiol nedalyvavo kaupime arba kaupė tik 2 % „Sodros“ įmokos, įmoką galės didinti palaipsniui: nuo 1,8 % įmokos 2019 metais, kasmet įmoka didės po 0,3 %, kol po penkerių metų pasieks 3 % lygį. Taip pat atitinkamai po 0,3 % didės ir valstybės paskata kol pasieks 1,5 %. Laipsniškas įmokų kitimas bus toks:

- 2019 m. – asmens įmokos 1,8 % – valstybės paskata 0,3 %;
- 2020 m. – asmens įmokos 2,1 % – valstybės paskata 0,6 %;
- 2021 m. – asmens įmokos 2,4 % – valstybės paskata 0,9 %;
- 2022 m. – asmens įmokos 2,7 % – valstybės paskata 1,2 %;
- 2023 m. – asmens įmokos 3 % – valstybės paskata 1,5 %.

Asmuo, kuris iškart norėjo pradėti mokėti didesnę 3 % įmoką, apie tai turėjo informuoti savo pensijų kaupimo bendrovę iki 2019 m. liepos 31 d.

Asmenims, pradėjusiems kaupiti 2020–2022 m., taip pat bus taikomas patvirtintas laipsniškai didėjantis įmokų procentas nuo 2,1 % iki 2,7 %, kurį taip pat bus galima iškart didinti iki 3 %, apie tai pranešant pensijų kaupimo bendrovei iki einamų metų liepos 31 d.

Jeigu asmuo iki šiol kaupė pagal 2+2+2 modelį, jis iškart moka viso 3 % dydžio įmoką. Reikia atkreipti dėmesį, kad kaupimo formulė 3+1,5 yra nurodoma pagal naują kaupimo sistemą, sujungus darbdavio ir darbuotojo mokamus mokesčius.

Asmenys, kurie jau kaupė II pensijų pakopoje, norėjo tai tęsti ir pagal numatytą naują tvarką nieko nekeisti, jiems daryti nieko nereikėjo. Tačiau, jei asmuo norėjo atsisakyti kaupimo, – apie sprendimą jis turėjo pranešti savo kaupimo bendrovei iki 2019 m. birželio 30 d. Tokiu būdu, kaupiantiems gyventojams, kurie nebenori kaupti, turėjo du pasirinkimus: grįžti į „Sodrą“ su visa sukaupta pinigų suma ir atstatyti savo teises į pilną senatvės pensiją arba stabdyti kaupimą pensijų fonde ir palikti pinigus jame iki kol sukaks senatvės pensijos amžius.

LR socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018) pažymi, kad „įtraukimas į kaupimo sistemą buvo pasitelktas kaip viena veiksmingiausių priemonių norint paskatinti žmones kaupti, jeigu jie iki šiol dar nekaupė. Tačiau tai jokių būdu nėra prievartinis mechanizmas, nes bet kuris dirbantysis turi teisę atsisakyti kaupti, jeigu to nenori ar turi kitų prioritetų“.

Visi dirbantys gyventojai iki 40 metų nuo 2019 m. įtraukiami į kaupimo sistemą, su galimybes atsisakyti kaupimo iki einamų metų birželio 30 d. Pasiūlymas kaupti bus kartojamas kas 3 metus iki asmeniui sukaks 40 metų. Gyventojai gaus pranešimą per „Sodros“ elektroninę gyventojų aptarnavimo sistemą EGAS bei registruotais laiškais, kad yra įtrauktas į kaupimo sistemą ir kad gali atsisakyti kaupimo pranešdamas apie šį sprendimą. Sulaukus 40 metų amžiaus, daugiau pasiūlymų teikiama nebebus. Pagal teisės aktus įteisintas pensijų kaupimo sistemos mechanizmas, įvedus automatinį jaunesnių nei 40 metų asmenų įtraukimą į II pakopos pensijų kaupimą, sustiprina jos tvarumą ir tai padidina aprėptį.

Pensijų kaupime gali būti mokamos papildomos įmokos, t.y. dirbantysis pasirenka kaupti daugiau nei 3 % nuo savo atlyginimo. Tada, už papildomas įmokas, bus taikoma gyventojų pajamų mokesčio lengvata, t.y. bus galima sumažinti apmokestinamąsias pajamas iki 1500 eurų sumos (Valstybinė mokesčių inspekcija, 2019). Prie pensijos kaupimo gali prisidėti ir dirbančiojo darbdavys – tokiu atveju jis galės pasinaudoti pelno mokesčio lengvata.

Asmenims, sustabdžiusiems kaupimą 2013 metais arba per 2019 m. pirmąjį pusmetį, grįžti į sistemą bus siūloma 3 kartus kas 3 metus. Šiuo atveju reikalavimas būti jaunesniam kaip 40 metų amžiaus netaikomas.

Yra numatytas laikinas įmokų sustabdymas – sudaromos galimybės padaryti kaupimo įmokų 12 mėnesių pertrauką per visą kaupimo laikotarpį. Šis pervedimų sustabdymo laikotarpis galės būti skirstomas dalimis, svarbu, kad viena dalis nebūtų trumpesnė nei vienas mėnuo, o bendra trukmė neviršytų vienerių metų.

Pokyčiai asmeniui po pensijų reformos įgyvendinimo pateikiami 8 priede.

Lietuvos banko (2019) pranešime skelbiama, kad nuo 2019 m. visi kaupiantieji yra priskiriami gyvenimo ciklo fondams pagal savo gimimo metus. Gyvenimo ciklo fondai tarpusavyje skiriasi investavimo strategijomis. Kuo fonų dalyviai yra jaunesni, tuo investuojama rizikingiau. Tai daroma siekiant didesnės grąžos ilguoju laikotarpiu. Kaupiančiųjų amžiui artėjant link pensinio, sukaupta suma daugiau investuojama į mažiau rizikingų turto klasių dalį (valstybių ir įmonių obligacijos, pinigų rinkos priemonės, indėliai ir pan.).

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymu Nr. IX-1691 (2019), nuo 2020 m. sausio 1 d. centralizuota anuitetų teikėja buvo numatyta „Sodra“, tačiau 2019-12-20 Lietuvos Respublikos seimas (2019) priėmė pensijų kaupimo įstatymo pataisas ir šis terminas nukeltas į 2020 m. liepos 1 d.

Kaip nurodo LR pensijų kaupimo įstatymas (2019), nuo 2020 m. liepos 1 d. „Sodra“ taps vienintele anuitetų teikėja, o sukaupti pinigai bus išmokami vienu iš trijų būdu, priklausomai nuo sukauptos sumos. Jei sukaupta 3 000 eurų ar mažiau – asmeniui bus mokama vienkartinė išmoka, šie pinigai bus paveldimi. Jei sukaupta 3 001–10 000 eurų – mokamos periodinės išmokos (pasibaigia pinigai, pasibaigia ir išmokos), šie pinigai taip pat paveldimi. Anuitetą reikės įsigyti, jeigu sukaupta daugiau nei 10 000 eurų suma ir išmokos bus mokamos iki mirties. Jei pensijų fonde asmens sukauptas turtas bus didesnis kaip 60 000 eurų, jis turės teisę sukauptą pensijų turto dalį, viršijančią 60 000 eurų, gauti iš pensijų kaupimo bendrovės vienkartinę pensijų išmoka.

LR pensijų kaupimo įstatymu (2019) patvirtintos dvi anuitetų rūšys: atidėtasis ir standartinis.

Standartinis pensijų anuitetas – kai vienodo dydžio pensijų išmokos periodiškai mokamos iki gyvos galvos. Standartinis pensijų anuitetas – nepaveldimas.

Atidėtasis pensijų anuitetas – kai dalyvis anuitetą įsigyja sulaukęs senatvės pensijos amžiaus: 10-15 % sukauptos sumos skiria pensijų anuiteto išmokoms, kurios pradėdamos mokėti tik sulaukus 85 metų amžiaus ir mokamos iki mirties, o likusi suma (85-90 %) mokama periodinėmis išmokomis iki 85 metų. Periodinės išmokos yra paveldimos, o atidėtasis pensijų anuitetas nepaveldimas.

LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018) pastebi, kad skirtingai nei anksčiau, dabar apsisprendusieji kaupti antroje pensijų pakopoje nebeturės skaičiuoti, kiek sumažės jų „Sodros“ pensija, nes nuo 2019 m., dalyvaujant pensijų kaupime, senatvės pensija nemažėja. LR socialinės apsaugos ir darbo ministras Linas Kukuraitis (LR Socialinės apsaugos ir..., 2018) teigia, kad „kaupimas antroje pakopoje dabar bus tarsi „kepurė“ ant ateityje priklausysiančios „Sodros“ pensijos“. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018) skaičiavimu, „toks kaupimas leistų pasiekti, kad senatvės pensija garantuotų mažiausiai 50 % buvusio darbo užmokesčio“. LR Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018), kaip pavyzdį pateikia šį skaičiavimą: daroma prielaida, kad pensijai pradėdama kaupti 2019 metais, kaupiantysis asmuo yra 20 metų amžiaus ir

jis visą laiką gauna vidutinį šalies darbo užmokestį, skaičiuojama, kad sulaukus pensinio amžiaus „Sodros“ pensijos pakeitimo norma siektų 37 %, o asmeninės – 13 %

Vykdomų pokyčių reikalingumą formuoja tam tikri procesai, kurių vienas svarbiausių yra demografinės situacijos prastėjančios tendencijos. Tai atsispindi ir Europos institucijų apžvalgose ir ataskaitose. Kaip pastebi Europos komisija (2019), „nepaisant pastaruoju metu priimtų pensijų reformų, dėl neigiamų demografinių tendencijų ir sistemos struktūros nenuoseklumų, dėl kurių laikui bėgant gali sumažėti pensijų adekvatumas, vis dar išlieka ilgalaikė rizika fiskaliniam tvarumui“.

Nuo 2018 m. sausio 1 d. įsigaliojo naujos redakcijos Valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas (2019), pagal kurį nuo 2018 m. sausio 1 d. kasmet bus vykdomas pensijų indeksavimas, kuris priklausys nuo darbo užmokesčio fondo pokyčių, šalies ekonominės situacijos, palaipsniui ilginamas būtinas darbo stažas senatvės pensijai gauti nuo 30 metų iki 35 metų 2027 m. Keičiasi pensijų skaičiavimo sistema, pagal kurią pensijos dydis priklausys nuo sukaupto darbo stažo, taškų / apskaitos vienetų sumos, kuri priklausys nuo sumokėtų pensijų socialinio draudimo sumos, bazinės pensijos rodiklis ir apskaitos vieneto vertė. Pasikeitė laikotarpių įskaitymo į stažą skaičiavimas: vieneri stažo metai įskaitomi, jei tais metais priskaičiuota pensijų socialinio draudimo įmokų suma nėra mažesnė už vienerių metų pensijų socialinio draudimo įmokų sumą, dirbant pagal darbo sutartį už galiojantį minimalų mėnesinį atlygį. Dirbantiems pensininkams kiekvienais metais perskaičiuojamos / naujinamos pensijos – įvertinamas įgytas stažas bei sukaupti papildomi taškai / apskaitos vienetai. Nuo 2018 m. sausio 1 d. keičiasi socialinio draudimo pensijų mokėjimo šaltiniai: bendroji pensijų dalis finansuojama iš valstybės biudžeto lėšų, individualioji pensijų dalis – iš Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto lėšų.

Nuo 2018 m. sausio 1 d. įgyvendinus naujos redakcijos Pensijų įstatymą, dėl pensijų indeksavimo socialinio draudimo pensijos kasmet didėjo: 2018 – 6,94 %, 2019 m. – 7,63 %, 2020 m. – 8,11 % individualioji pensijos dalis ir 9,94 % bendroji pensijos dalis. Šis padidinimas trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu turėtų padėti sumažinti pagyvenusių žmonių skurdo lygį. Ilguoju laikotarpiu, dėl darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo ir žemo viešųjų išlaidų pensijoms lygio, pensijų adekvatumo didėjimas gali likti nedidelis.

Europos Komisija (2019) akcentuoja, kad Lietuva, įgyvendindama šaliai numatytas rekomendacijas, padarė nedidelę pažangą, kuri pastebima ir pensijų sistemos tobulinimo srityje: „2018 m. įvestu pensijų indeksavimu siekiama padidinti fiskalinę pensijų sistemos tvarumą, tačiau dėl šios priemonės ilgai gali sumažėti pensijų adekvatumas. 2018 m. vasarą priimtomis papildomomis reformomis siekiama sustiprinti antrąją pensijų sistemos pakopą, tačiau jų poveikis iš esmės priklausys nuo žmonių noro joje dalyvauti“.

Taip pat, Europos Komisija (2019) atkreipia dėmesį, kad „dėl vykdomų reformų pensijų sistema tapo finansiškai tvaresnė, tačiau pensijų adekvatumas tebeverčia susirūpinti. Taikant 2018 m. įvestą pensijų indeksavimo formulę, pensijų didėjimas susietas su darbo užmokesčio fondo augimu. Taip bus subalansuotos gautos pensijų įmokos ir išlaidos socialinio draudimo pensijoms, taigi, sistema taps finansiškai tvaresnė. Vis dėlto tikėtina, kad mažėjant darbo jėgai bendras darbo užmokesčio fondas didės lėčiau nei individualus darbo užmokestis, todėl bėgant laikui pensijų augimas gali atsilikti nuo darbo užmokesčio augimo. Dėl šios priežasties ir taip jau vienas mažiausių Europos Sąjungoje pensijų išmokų adekvatumas vidutiniu laikotarpiu veikiausiai dar sumažės“.

Europos Komisija (2019), pagal 2018 m. šaliai skirtų rekomendacijų įgyvendinimo 1 rekomendacijos vertinimą (žr. 3.1.2.1 lent.), kur kalbama apie pensijų sistemos tvarumą, kartu sprendžiant pensijų adekvatumo klausimą, tam tikra pažanga padaryta – padidintas fiskalinis pensijų sistemos tvarumas ir pensijų adekvatumas.

3.1.2.1 lentelė

Europos Komisijos pažangos vertinimas pagal komisijos rekomendacijas

<p>1 rekomendacija. Gerinti mokesčių prievolių vykdymą ir plėsti mokesčių bazę, pereinant prie šaltinių, kurių apmokestinimas mažiau kenkia augimui. Užtikrinti ilgalaikį pensijų sistemos tvarumą kartu sprendžiant pensijų adekvatumo klausimą.</p>	<p>Tam tikra pažanga⁽¹⁾</p> <ul style="list-style-type: none"> • Šalis padarė tam tikrą pažangą gerindama mokesčių prievolių vykdymą. • Įgyvendinant rekomendaciją išplėsti mokesčių bazę pereinant prie šaltinių, kurių apmokestinimas mažiau kenkia augimui, pažangos nepadaryta. • Padaryta tam tikra pažanga didinant fiskalinį pensijų sistemos tvarumą ir pensijų adekvatumą.
--	---

Šaltinis: Europos komisija (2019).

Taip pat Europos Komisija (2019), atlikdama tvarumo analizę, pastebi, kad „2018 m. pradėjus taikyti naują pensijų indeksavimo formulę padidėjo fiskalinis tvarumas“. Taip pat pažymima, kad nuo 2018 m. socialinio draudimo pensijos indeksuojamos pagal bendros darbo užmokesčio sumos pokyčius. Valstybės išlaidas pensijoms susiejus su gaunamomis įmokomis suformuojama savaiminio subalansavimo sistema. Dėl pensijų indeksavimo sistemos ir augančio būtinojo darbo stažo reikalavimų (nuo 30 metų 2017 m. iki 35 metų 2027 m.) senatvės pensijai gauti, pensijų išlaidos iki 2060 m. turėtų sumažėti 3,7 % BVP, lyginant su prieš tai buvusiomis projekcijomis. Pensijoms skirtos išlaidos yra daugiau nei 40 % visų su senėjimu susijusių išlaidų, todėl jų indeksavimas padėjo sumažinti bendrą šalies finansams kylančią riziką.

Europos Komisija (2019) teigia, kad „didėjant fiskaliniam tvarumui mažėja pensijų adekvatumas. Tikėtina, kad sparčiai mažėjant darbingo amžiaus gyventojų skaičiui bendras darbo

užmokesčio fondas didės lėčiau nei darbo užmokestis, todėl naudos rodiklis ateityje turėtų sumažėti. Tai ypač verčia susirūpinti, nes Lietuvoje naudos rodiklis yra vienas mažiausių ES. Mokesčių ir socialinių išmokų sistemos taisomasis pajėgumas santykinai silpnas, taigi, pensijos yra pagrindinis perskirstymo mechanizmas Lietuvoje. Todėl sumažėjus adekvatumui, smarkiai išaugtų skurdo lygis“.

Dabartinės išlaidos pensijoms palyginus su BVP pateikiamos 3.1.2.2 lentelėje.

3.1.2.2 lentelė

Išlaidos pensijoms palyginus su BVP, %

	Išlaidos pensijoms (pagal ESSPROS), palyginti su bendruoju vidaus produktu proc.
2018	7,1*
2017	6,7*
2016	6,8
2015	6,8
2014	7,0

Šaltinis: Oficialiosios statistikos portalas, 2019.

Europos Komisijos (2019) nuomone, „Lietuvos pensijų sistema nėra veiksminga apsaugant pagyvenusius žmones nuo skurdo ir socialinės atskirties“. Pensijoms skiriamos lėšos yra vienos mažiausių ES: 6,9 % BVP 2016 m. (ES – 11,2 %), 7,0 % 2040 m. (ES – 12 %) ir 5,2 % 2070 m. (ES – 11 %). Senatvės pensijos yra nedidelės, o pagyvenusių žmonių skurdo lygis ES yra vienas iš didžiausių. Pagal skelbiamus Oficialaus statistikos portalo (2019) duomenis, 2018 metų skurdo lygis Lietuvoje buvo 345 Eur, o absoliutaus skurdo riba – 245 Eur, kai vidutinė senatvės pensija 2018 m. IV ketvirtyje buvo 319,36 Eur (Valstybinio socialinio draudimo fondo..., 2019).

Demografinės tendencijos kelia didelį tiek vietos valdžios tiek Europos Sąjungos institucijų susirūpinimą. Žvelgiant į Lietuvos gyventojų senėjimo tendenciją, galima pastebėti, kad gyventojų amžiaus struktūros pasikeitimai indikuoja neigiamas demografines tendencijas. Oficialiosios statistikos portalo (2019) duomenimis, 2018 metais pensinio amžiaus gyventojų skaičius siekė 23,3 % šalies gyventojų.

Siekiant demografinių tendencijų neigiamo poveikio sušvelninimo, galima galvoti ne tik apie tiesiogines priemones – išmokas, bet ir alternatyvias, tokias kaip pensinio amžiaus žmonių įtraukimą į darbo rinką, kas suteiktų galimybę pagerinti jų finansinę padėtį.

Kaip pastebi Jakštas, Kuodytė, Leiputė, Padvilikis, Patevič, Požėla, Sabulytė, Simanavičius (2019), „2018 m. samdomą darbą dirbo apie 11 % pensinio amžiaus gyventojų (1 % daugiau nei 2014 m.)“. Taip pat akcentuojamas asmeninis žmonių pajėgumas „pensinio amžiaus asmenų dalyvavimas darbo rinkoje priklauso nuo sveikatos, darbingumo, motyvacijos, patirties, turimų žinių ir gebėjimų, darbdavių ir visuomenės požiūrio, darbinių sąlygų, teisinės sistemos ir kitų veiksnių“. Norint ir siekiant pensinio amžiaus asmenis įtraukti į aktyvesnę darbinę veiklą, turi būti atsižvelgiama į minėtus aspektus.

Oficialiosios statistikos portalo (2019) duomenimis, pensinio amžiaus žmonių skaičius, tenkantis šimtui vaikų auga: 2014 m. demografinės senatvės koeficientas buvo 126, o 2018 m. – 131. 65 metų ir vyresnių gyventojų skaičius šimtui 15–64 metų amžiaus gyventojų 2014 m. siekė 28, tuo tarpu 2018 m. jau pasiekė 30. Be kita ko, pastebimas nuolatinis Lietuvos gyventojų gyvenimo trukmės ilgėjimas. Galima paminėti, kad 2014 metais vyrų apskaičiuota tikėtina gyvenimo trukmė siekė 69,1 metus, o moterų – 79,9 metus. Žvelgiant į 2018 metų duomenis matyti, kad vyrų gyvenimo trukmė pasiekė 70,9 metus, o moterų – 80,6 metų.

Pensijų sistemos reformos etapai pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybės (2018) parengtose paaiškinančiose skaidrėse „Pensijų reforma“ (žr. 9 priedą). Schemoje vaizdžiai ir suprantamai pateikiami reformos esminiai įvykiai, kas padeda lengviau susiorientuoti reformos procese.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2018), yra numačiusi pensijų kaupimo pokyčio gaires (žr. 3.1.2.3 lent.).

3.1.2.3 lentelė

Reformos įtaka pensijų sistemai

Esama situacija	Būsima situacija
Socialinio draudimo pensijų sistema ir pensijų kaupimo sistema konkuruoja tarpusavyje, programuojama jų priešprieša.	Dalyvaujantiems II pakopoje „Sodros“ pensijos nebus sumažintos, asmuo gaus didesnę pensiją iš abiejų šaltinių.
Visą investicinę riziką prisiima tik dalyvis, visa atsakomybė už (ne)tinkamą pensijų fondo pasirinkimą tenka jam vienam.	Investicijos pagal gyvenimo ciklo koncepciją.
Trūksta patrauklumo kaupti II pensijų pakopoje	Sumažinami pensijų fondo įkainiai per pusę, naujos mokesstinės paskatos, užtikrinta valstybės biudžeto priemoka, teisė 12 mėnesių sustabdyti kaupimą.
Gyventojai labai skirtingai kaupia II pakopoje, bus didelė pajamų nelygybė senatvėje.	Įtraukimas į universalią pensijų kaupimo sistemą su teise atidėti/atsakyti kaupti, sumažės senatvės pajamų nelygybė.
Nevykdam reformos, rizika „Sodros“ biudžeto balansui.	„Sodros“ biudžetas bus perteklinis ir senatvės pensija 2019 ir 2020 m. didės vidutiniškai po 23 eurus.
Nėra mechanizmo, leidžiančio tikslingai didinti mažiausių pensijų gavėjų pajamas.	2019 metais vidutiniškai 20 eurų didės mažiausių socialinio draudimo pensijų gavėjų pajamos.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2018.

3.1.2.3 lentelėje stulpelyje „Esama situacija“ išvardinti iki 2019 m. buvę pensijų kaupimo niuansai ir šalia pateikiami pasikeitimai įgyvendinus reformą.

Taip pat reiktų paminėti, kad Lietuvos vyriausybė (LR vyriausybės nutarimas..., 2017) 2017 m. nutarė suformuoti Valstybinio socialinio draudimo rezervinį fondą, kuris, pasak „Sodros“ direktorės J. Varanauskienės (Valstybinio socialinio draudimo fondo..., 2019), „skirtas pasiruošti lėtesnio ekonomikos augimo laikotarpiams“. Tai sustiprins fiskalinį pensijų sistemos tvarumą, padės įveikti būsimus ekonominius sukrėtimus. Į Valstybinio socialinio draudimo rezervinį fondą, pagal Valstybinio socialinio draudimo fondo 2018 metų biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinį (2018), „pirmą kartą apskaičiuotos Rezervinio fondo lėšos lygios 195,04 mln. Eur“. Tačiau Europos Komisijos (2019), teigimu „išlieka tam tikrų abejonių dėl pensijų adekvatumo ilguoju laikotarpiu“.

Atlikus pensijų sistemos apžvalgą iki ir po 2018–2019 metų reformos, toliau darbe bus siekiama išsiaiškinti kaip visuomenė ir ekspertai vertina esamus ir vykdomus pokyčius.

3.2. Respondentų ir ekspertų požiūrio į pensijų sistemos reformą tyrimo rezultatų analizė

Atliekant kiekybinį tyrimą, buvo surinktos užpildytos 408 anketos, kurių duomenys buvo apdoroti SPSS Statistics (versija 17.0) programa, kurios pagalba buvo formuojami ir grafiškai išreiškiami apibendrinti apklausos rezultatai. Moterų ir vyrų pasiskirstymas yra netolygus: vyrų – 157 (38,5 %), moterų – 251 (61,5 %). Matomas ir pasiskirstymas pagal amžiaus grupes (žr. 3.2.1 pav.). Atsižvelgiant į tai, kad nemaža dalis apklausos anketų buvo platinama viešosiose ir privačiose įstaigose, kur didžioji dauguma yra moterys, tai buvo lauktas ir tikėtinas rezultatas. Tačiau tai yra tik 8,4 % skirtumas nuo natūralaus gyventojų pasiskirstymo, nes Telšių apskrityje gyventojų pasiskirstymas pagal lytį yra: vyrai – 46,9 %, moterys – 53,1 % (Oficialios statistikos portalas, 2019).

Kokybinio tyrimo metu buvo išsiųsti klausimynai 10-čiai ekspertų. Buvo gautos 4 užpildytos anketos (du ekspertai atsisakė dalyvauti apklausoje, likusieji jokio atsakymo nepateikė). Iš sutikusiujų dalyvauti tyrime respondentų buvo gauti sutikimai naudoti tyrimo dalyvių vardus, pavardes ir respondentų pateiktus nenuasmeninus atsakymus.

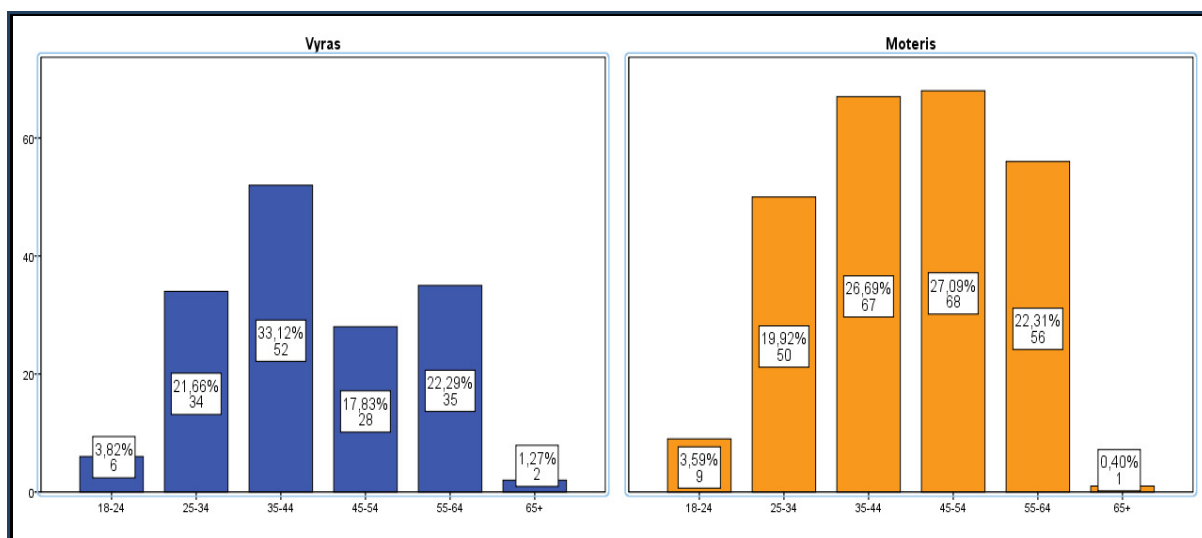
Ekspertai sutikę dalyvauti kokybiniame tyrime:

- Prof. Dr. Guogis Arvydas (toliau – G.A.) – socialinės apsaugos, globalizacijos ir socialinės politikos, socialinio administravimo, naujojo viešojo valdymo ekspertas.
- Dr. Bitinas Audrius (toliau – B.A.) – Europos Sąjungos socialinė teisė, laisvo darbuotojų judėjimo, socialinės apsaugos sistemų valdymo, koordinavimo ir reformos, socialinės apsaugos teisės, pensijų teisės, darbo teisės ekspertas.
- Balkus Tomas (toliau – B.T.) – Pensinių fondų ir gyvybės draudimų ekspertas.

- Kalesinskas Marijus (toliau – K.M.) – Pensijų fondų dalyvių asociacijos valdybos pirmininkas, pensijų ekspertas.

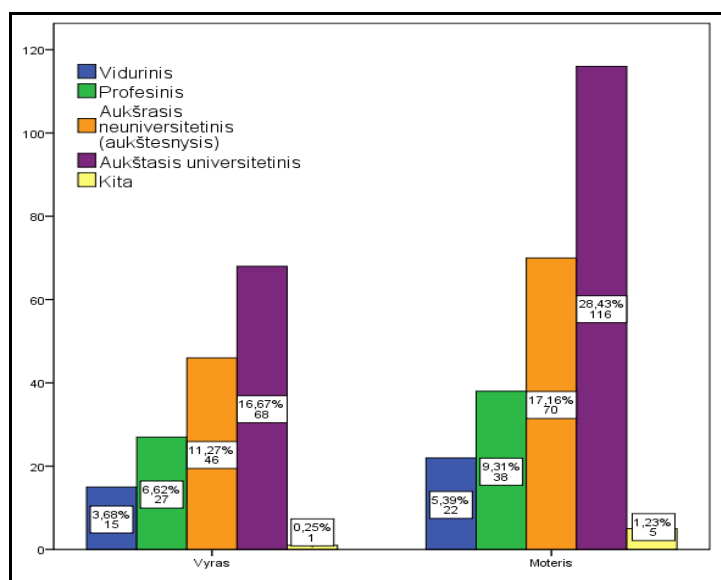
Kadangi duomenų kiekybinių ir kokybinių duomenų analizė atliekama mišriuoju metodu, atitinkamose temose / klausimuose, bus pateikiami ir lyginami abiem metodais gauti rezultatai.

Demografinė respondentų charakteristika

3.2.1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir amžių, % ir vnt.

Pagal 3.2.1 paveiksle pateikiamą grafiką matyti, kad vyrų skaičius yra mažesnis visose amžiaus grupėse išskyrus 65+, kurioje bendras (vyrų ir moterų kartu) respondentų skaičius sudaro 0,74 % nuo bendro apklausos dalyvių skaičiaus, o skirtumas tik 0,25 % kas leidžia teigti, kad skirtumas statistiškai nėra reprezentatyvus ir reikšmingas. Taip pat reiktų atkreipti dėmesį ir į jauniausios grupės (18–24 m. amžiaus) žemą aktyvumą. Darant prielaidą, kad šios amžiaus grupės asmenys yra labiau linkę naudotis informacinėmis technologinėmis priemonėmis, negalėtų būti vertinami kaip mažo aktyvumo argumentai, nes buvo sudarytos sąlygos anketos pildymui internetinėje erdvėje respondentui priimtiniu laiku. Todėl šios grupės respondentų mažas aktyvumas galėtų būti siejamas su pasyvumu ir abejingumu tyrimo temai ir objektui. Tai gali būti susiję su tuo, kad jauni žmonės dar negalvoja apie pensiją ir nesigiliną į tokio pobūdžio temas.

3.2.2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą, % ir vnt.

Respondentų pasiskirstymas pagal išsilavinimą pateikiamas 3.2.2paveiksle. Tiek vyrų, tiek moterų grupėse pastebimas didelis aukštąjį neuniversitetinį ir universitetinį išsilavinimą turinčiųjų skaičius: vyrų – 27,9 %, moterų – 45,6 % (bendrai 73,5 %) Tai lauktas rezultatas, nes dauguma respondentų buvo įstaigų-įmonių-organizacijų atstovai, kurių darbo specifika dažnai reikalauja atitinkamo išsilavinimo. Taip pat galima pastebėti, kad Lietuvoje tarp 25-64 metų amžiaus grupėje išsilavinimą turinčių žmonių, aukštą išsilavinimą, pagal Oficialios statistikos portalo (2019) duomenis 2018 m. turėjo 41,7 % (žr. 3.2.3 pav.). Jankaitytė (2018) pastebi, kad tarp pagal daugiausiai aukštąjį išsilavinimą turinčių 25-34 m. žmonių skaičių Lietuva užima ketvirtą vietą pasaulyje.

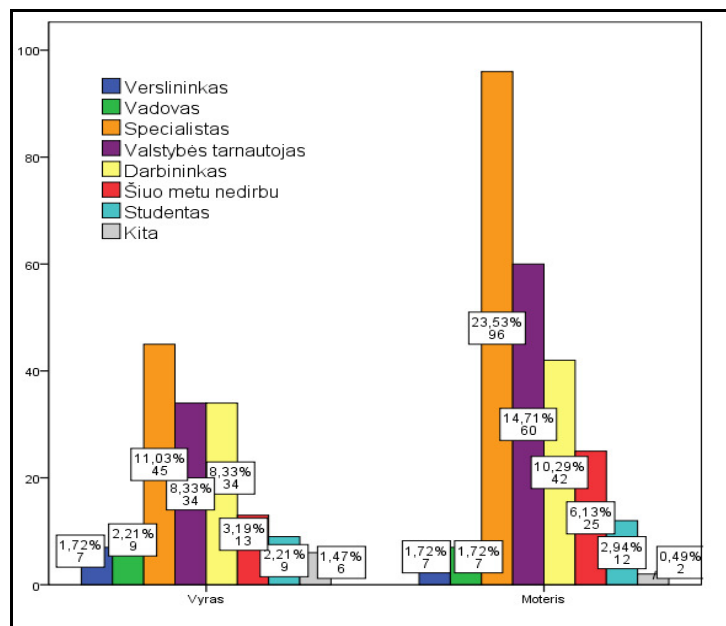
	Gyventojų išsilavinimas tūkst.			
	25- 64 metų			
	Iš viso pagal išsilavinimą	Žemas ¹	Vidutinis ²	Aukštas ³
	2018	2018	2018	2018
Lietuvos Respublika	1 524,7**	79,5**	810,1**	635,1**

** - patikslinti ir perskaičiuoti duomenys.

3.2.3 pav. 25-64 metų amžiaus Lietuvos gyventojų išsilavinimas, tūkst.

Taip pat, sprendžiant pagal gautus rezultatus galima manyti, kad aukštąjį išsilavinimą turintys žmonės pakankamai noriai ir aktyviai dalyvauja tokio pobūdžio apklausose.

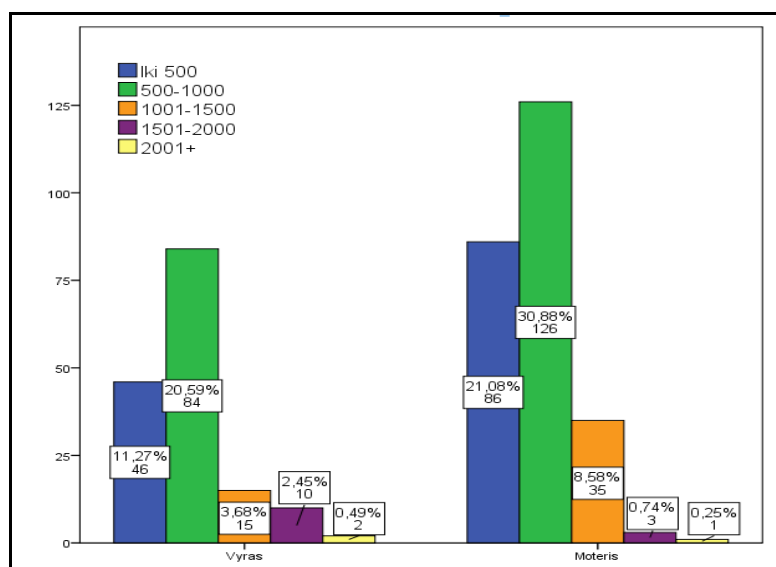
3.2.4 paveiksle pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir užsiėmimą. Šio suskirstymo išsiskirianti grupė yra specialistai, kurie sudaro 34,6 % nuo viso bendro respondentų skaičiaus.

3.2.4 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį, užsiėmimą, % ir vnt.

Taip pat, tarp respondentų, nemažai yra valstybės tarnautojų (23 %) ir darbininkų (18,6 %). Be to, netikėtas yra nedirbančių respondentų skaičius, kurie sudaro 9,3 %. Oficialios statistikos portalo(2019) duomenimis, 2019 m. rugsėjo–spalio mėn. bedarbių skaičius Telšių regione siekė 6 %, todėl galima manyti, kad dalis nedirbančių respondentų yra tik laikinai ar dėl tam tikrų priežasčių nedirbantys (pvz. motinystės-tėvystės atostogose ar pan.). Be to, dauguma nedirbančiųjų anketas užpildė internetu, nes popierines anketas užpildžiusių asmenų ne įstaigoje buvo vos keletas. Reikia pastebėti, kad studentų aktyvumas yra mažesnis nei bedarbių, kas gali liudyti apie jaunų asmenų abejingumą ar nesusimąstymą dėl ateities perspektyvų. Tai atspindi ne tik studentų, bet ir visų jaunų žmonių iki 24 metų amžiaus požiūrį į klausimus, susijusius su sunkiau įsivaizduojamomis tolimesnės ateities situacijomis.

3.2.5 paveiksle pateikiamas respondentų pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas. Iš pateikiamos informacijos matyti, kad tiek tarp vyrų, tiek tarp moterų, dauguma respondentų (51,5 %) nurodė, kad jų pajamos priklauso 500–1000 eurų grupei. Antra pagal dydį grupė (32,4 %) yra gaunanti iki 500 eurų pajamų. Daugiau kaip 1000 eurų gauna vos 16,18 % respondentų.

3.2.5 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir pajamas, % ir vnt.

Kalinkaitė-Matuliauskienė (2019), nurodo, kad „pagal Europos bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos (EBPO) apibrėžimą, vidurinei klasei priskiriami gyventojai, gaunantys nuo 75 % iki 200 % vidutinių (medianos) šalies pajamų“. Teisės aktų gido svetainė (2019) skelbia, kad Lietuvoje 2019 m. II ketvirtį vidutinis darbo užmokestis (neto) buvo 817,80 Eur. Todėl vadovaujantis pateikta informacija apie pajamas, pastebima, kad apie 63,7 % priskiriami viduriniajai klasei.

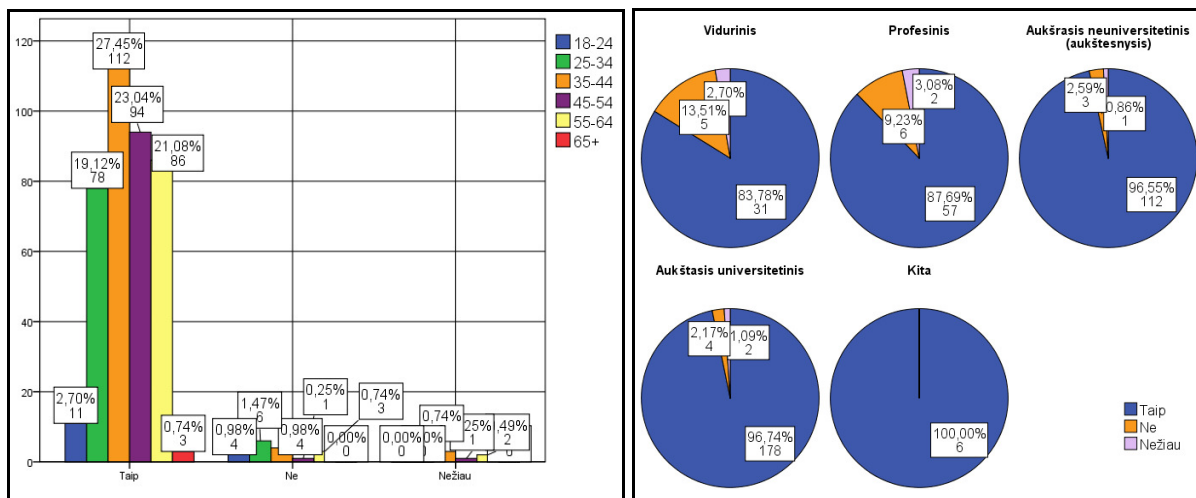
Pajamų pasiskirstymas pagal užsiėmimą (žr. 10 priedą, 1 pav.) atspindi tikėtinus rezultatus. Tai yra, mažiausių pajamų grupėje dominuoja darbininkai, nedirbantys (gaunantys pašalpas), studentai ir nedidelė dalis (vertinant nuo bendro jų skaičiaus) specialistų. Antroje ir trečioje pajamų grupėje dominuoja valstybės tarnautojai ir specialistai. Trečiojoje grupėje taip pat ryškiau pastebimi vadovai ir verslininkai. Ketvirtojoje pajamų grupėje išsiskiria specialistai, valstybės tarnautojai ir vadovai. Penktojoje grupėje (pajamos virš 2000 Eur) yra tik du verslo atstovai ir du specialistai, ir šiek tiek neįprasta, kad šioje grupėje nėra nei vieno vadovo. Tačiau, matant šios grupės dydį, tikėtina, kad didesnės apimties tyrime rezultatas pasikoreguotų ir vadovų šioje kategorijoje atsirastų. Tačiau vadovai ar išskirtinai didelės pajamas gaunantys asmenys nėra šio tyrimo tikslinis segmentas ir apklausos rezultatams jų kiekis tyrimui įtakos nedaro.

Atskleidus respondentų „portretą“ demografiniu požiūriu, atliekama jų pažymėtų / pateiktų atsakymų apžvalga.

1. Respondentų žinios apie reformą

Pagal 3.2.7 paveiksle pateiktus duomenis matyti, kad 94,1 % respondentų žino arba yra girdėję apie vykdomą reformą, nėra girdėję 4,4 %, o likę 1,5 % nėra įsitikinę, ar girdėjo apie vykstančius pasikeitimus ir ar tai, ką girdėjo, yra susiję su vykstančia reforma. Taip pat iš 3.2.6 paveiksle pateiktos informacijos galima pastebėti, kad procentinė nežinančiųjų apie reformą

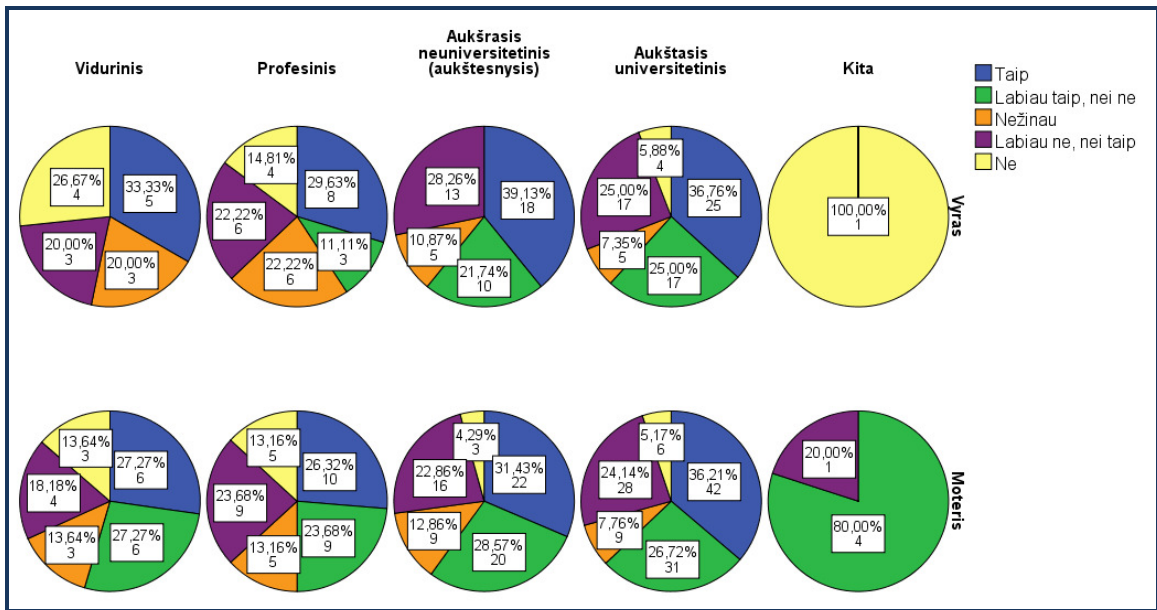
dalis yra didesnė tarp vidurinių ir profesinių išsilavinimą turinčių respondentų, tačiau, šis skirtumas yra nereikšmingai mažas. Iš pirmo žvilgsnio, tokia situacija, kai virš 90 % žmonių žino/girdėjo apie vykstančią reformą yra džiuginanti. Kiti klausimai atskleis detalesnį vaizdą apie tai, kaip respondentai suprato reformą, kaip ją vertina ir pan.

3.2.6 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal amžių ir žinias apie pensijų sistemos reformą, % ir vnt.

2. Respondentų reformos esmės suvokimas

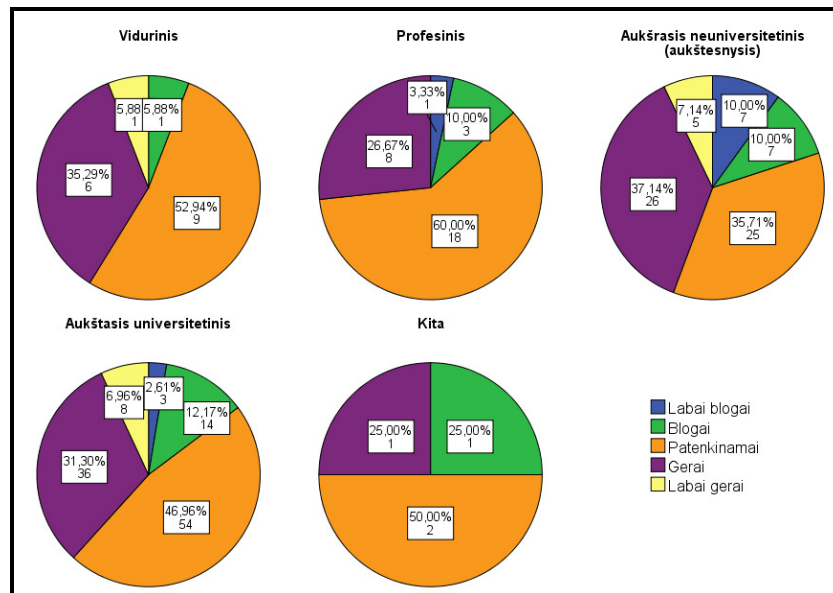
Uždavus klausimą, ar respondentai suprato reformos esmę (žr. 3.2.7 pav.), atsakymų pasiskirstymas yra toks: 57,8 % (236 asm.: 150 moterų ir 86 vyrų) respondentų atsakė, kad „suprato“ arba „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę; 31,1 % (127 asm.: 75 moterys, 52 vyrai) atsakė, kad nesuprato arba labiau nesuprato, nei suprato reformos esmę; kiti pažymėjo, kad nežino ar suprato. Atsižvelgiant į bendrą vyrų ir moterų santykį (moterų 251 (61,5%) / vyrų 157(38,5%)), matyti, kad iš visų respondentų santykinis didesnis supratusių skaičius yra moterų tarpe, t.y. 60,5 % moterų ir 54,8 % vyrų suprato reformos esmę. Beje, toks pasiskirstymas gali būti nulemtas respondentu pasiskirstymu pagal profesiją, darant prielaidą, kad skirtingų profesijų žmonės turi mažiau galimybių detaliau pasidomėti vykstančiomis reformomis (internetinėje erdvėje ar pan.), nes 3.2.4 paveiksle pateiktas respondentų pasiskirstymas pagal profesiją rodo, kad santykinai didesnis darbininko profesiją turinčių žmonių yra tarp moterų. Pažvelgus pagal išsilavinimą (žr. 3.2.3 pav.), galima matyti, kad 72 % vyrų ir 74 % moterų turi aukštąjį arba aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą. Šis skirtumas yra labai nedidelis, todėl galima sakyti, kad išsilavinimo įtaką reformos suvokimui nėra reikšminga. Be to, tai gali būti nulemta domėjimosi sričių skirtumu ar informacijos suvokimo, ar jos vertinimo, tačiau gilesnis suvokimo priežasčių vertinimas toliau atliekamas nebus, nes tai nėra šio darbo tikslas.

3.2.7 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį ir pensijų sistemos reformos esmės suvokimą, % ir vnt.

3. Reformos vertinimas respondentų nuomone

3.2.8 paveiksle pateiktas reformos vertinimas tų respondentų, kurie atsakė, kad „suprato“ arba „labiau suprato, nei nesuprato“, t.y. 236 asmenys: 150 moterų ir 86 vyrų (žr. 3.2.8 pav.). Jų atsakymai pasiskirstė taip: 91 asmuo (38,6 %) reformą įvertino „labai gerai“ arba „gerai“. Neigiamai reformą įvertino 37 asmenys (15,7 %). Dauguma respondentų (108 asmenys, kurie sudaro 45,8 %) atsakė, kad reformą vertina „patenkinamai“.

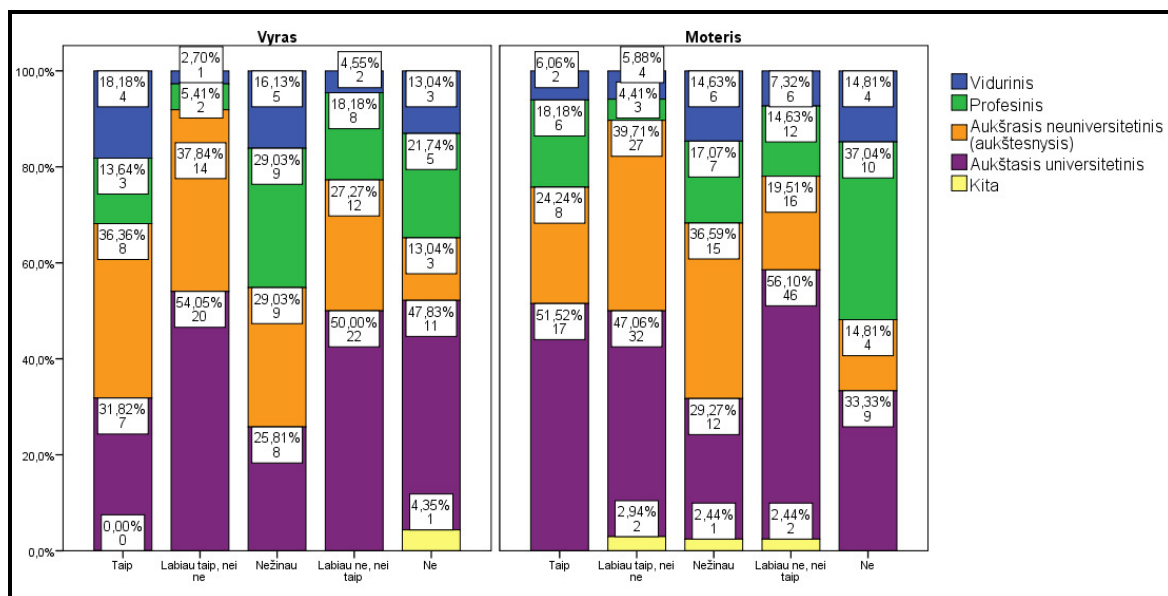
3.2.8 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą ir pensijų sistemos reformos vertinimą (jei respondentas mano, kad „suprato“ ar „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę), % ir vnt.

Reformos vertinimas skirstant atsakymus pagal lytį (žr. 10 priedą, 2 pav.) yra gana panašus vertinant pagal proporcijas. Vyrų 3,55 % daugiau nei moterų, reformą vertina „gerai“. Taip pat vyrų 2,79 % daugiau nei moterų vertina reformą „blogai“. „Patenkinamai“ vertinančių reformą daugiau tarp moterų – 6,14 %. Visumoje skirtumai tarp atsakymų labai panašūs, tai galima sakyti, kad tiek vyrai, tiek moterys reformą vertina labai panašiai.

Atsižvelgiant į tai, kad dauguma respondentų reformą vertina „patenkinamai“ galima manyti, kad buvo tikėtasi didesnių ar reikšmingesnių pokyčių. Bet matant, kad neigiamai reformą įvertino tik 15,7 % asmenų, galima daryti prielaidą, kad žmonės žino ir suvokia, kad pensijų sistema negali likti tokia kokia buvo iki šiol (iki 2018–2019 m.) ir turi būti koreguojama, bei pertvarkoma.

4. Respondentų nuomonė apie informacijos pakankamumą

3.2.9 paveiksle pateikiamas atsakymų apie informacijos pakankamumą pasiskirstymas pagal lytį ir išsilavinimą. Atsakymus „taip“ ir „labiau taip, nei ne“ bendrai pateikė 59 vyrai (14,5 % nuo bendro skaičiaus ir 37,6 % visų vyrų) ir 101 moteris (27,8 % nuo bendro skaičiaus ir 40,2 % visų moterų). Kad nepakako informacijos mano 67 vyrai (16,4 % nuo bendro skaičiaus ir 42,7 % visų vyrų) ir 109 moterys (26,7 % nuo bendro skaičiaus ir 43,4 % visų moterų). Likusieji nežino ar informacijos pakako. Pagal gautus rezultatus matyti, jog manančiųjų, kad pakako ar nepakako informacijos pasiskirstė panašiomis proporcijomis, tik manančių, kad nepakako yra keliais procentais daugiau. Tačiau galvojančių, kad informacijos neužtenka, vis dėlto yra gana didelė dalis (~40 %). Tai leidžia daryti išvadą, kad visuomenei trūko informacijos arba ji buvo teikiama kanalais, kurie nepasiekė auditorijos.

3.2.9 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal lytį, išsilavinimą ir informacijos apie pakankamumo vertinimą, % ir vnt.

Iš 67 vyrų pasisakiusių, kad informacijos trūko 48 (71,6 %) turi aukštąjį (universitetinį ir neuniversitetinį) išsilavinimą, o iš 109 moterų – 75 (68,8 %) turinčios aukštąjį (universitetinį ir neuniversitetinį) išsilavinimą. Tai svarus rodiklis, kuris parodo, kad nuomonė dėl informacijos trūkumo yra suformuota žmonių grupės, turinčių aukštąjį išsilavinimą ir dirbančių intensyvesnį protinį darbą bei platesnį informacijos šaltinių ratą. Šiuo atveju, net nėra tikslinga svarstyti prielaidą, kaip informacijos trūkumą jautė pasyvesnį socialinį gyvenimą gyvenantys asmenys.

5. Respondentų nuomonė apie laiko pakankumą susipažinimui su reforma

Dar vienas iš veiksnių, galėjusių įtakoti gyventojų susipažinimo su reformomis galimybes, yra laikas skirtas pasiruošimui reformai ir jos įgyvendinimui. 11 priedo 1 paveiksle pateikiami respondentų atsakymai, kurie išreiškia nuomonę dėl laiko pakankumo.

Atsakymus „taip“ ir „labiau taip, nei ne“ bendrai pateikė 66 vyrai (16,2 % nuo bendro skaičiaus ir 42,0 % visų vyrų) ir 127 moteris (31,1 % nuo bendro skaičiaus ir 50,6 % visų moterų). Kad nepakako laiko („ne“ ir „labiau ne, nei taip“) teigia 70 vyrų (17,2 % nuo bendro skaičiaus ir 44,6 % visų vyrų) ir 102 moteris (25,0 % nuo bendro skaičiaus ir 40,6 % visų moterų). Likusieji respondentai nežino, ar laiko buvo pakankamai.

Apklausoje dalyvavę 56 vyrai, turintys aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą (iš 114), t.y. 49,1 %, bei 108 moteris, turinčios tokį pat išsilavinimą (iš 186) t.y. 58,1 %, atsakė, kad laiko pakako.

Nuomonę, kad laiko nepakako pateikė, turintys aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą, 47 vyrai (iš 114), t.y. 41,2 %, bei 65 moteris (iš 186) t.y. 35,0 %.

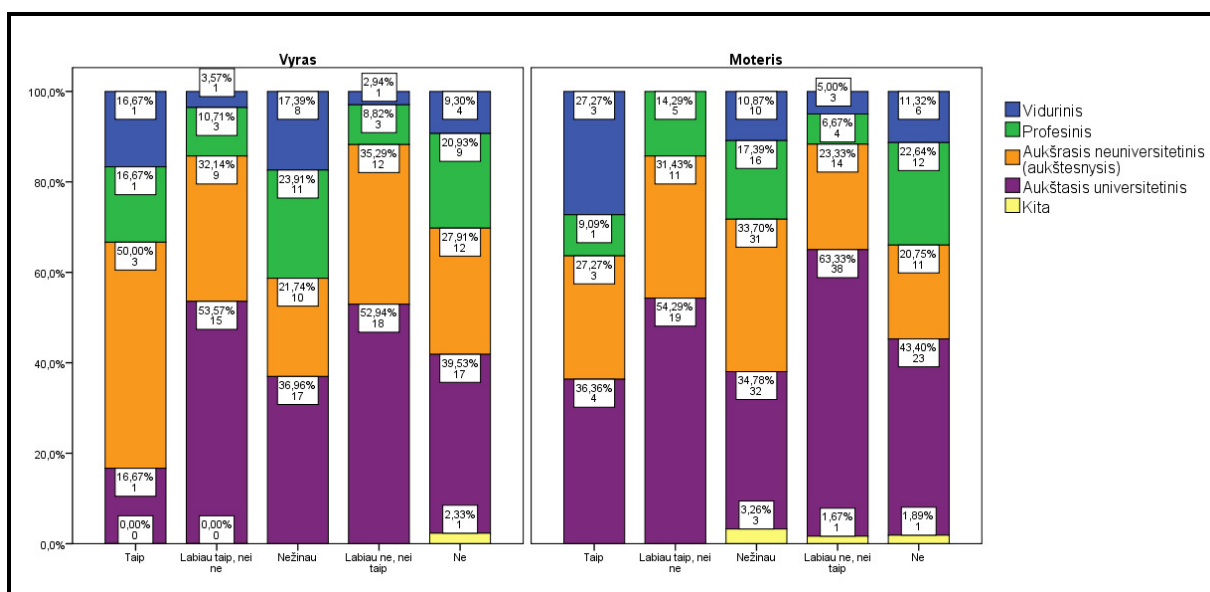
Šiuo atveju, labiau išsilavinusios visuomenės nuomone, kuri yra tam tikras pirminis vykdomų procesų veiksmingumo indikatorius, nes tikėtina, kad geba ir turi tinkamas priemones domėtis vykstančiais procesais ir pokyčiais globalesniu mastu, galima spręsti, kad nors didžiajai daliai visuomenės ir pakako laiko susipažinti ir įsigilinti į vykstančius pasikeitimus, tačiau nemažai aukštąjį išsilavinimą turinčių asmenų (41 % vyrų ir 35 % moterų) teigia, kad laiko nepakako.

6. Respondentų ir ekspertų nuomonė apie pasirengimo reformai tinkamumą

Atsakymus „taip“ ir „labiau taip, nei ne“ bendrai pateikė 34 vyrai (8,3 % nuo bendro respondentų, 21,7 % nuo vyrų skaičiaus) ir 46 moteris (11,3 % nuo bendro respondentų, 18,3 % nuo moterų skaičiaus) (žr. 3.2.10 pav.). Taip pat reiktų paminėti, kad užtikrintas „taip“ buvo išreikštas tik 3,8 % vyrų (nuo bendro vyrų skaičiaus) ir 4,4 % moterų (nuo bendro moterų skaičiaus). Kad reformai nebuvo tinkamai pasirengta mano 76 vyrai (18,6 % nuo bendro, 48,4 % nuo visų vyrų skaičiaus) ir 113 moteris (27,7 % nuo bendro, 45,0 % nuo visų moterų skaičiaus). Likusieji 46 vyrai (29,3 %) ir 92 moteris (36,7 %) atsakė, kad „nežino“, ar reformai buvo pasirengta tinkamai. Prieš

tai nagrinėtų klausimų statistinės tendencijos neleidžia abejoti gautais rezultatais dėl pasirengimo tinkamumo. Iš rezultatų matyti, kad beveik pusė respondentų (46,3 % bendrai) mano, kad reformai nebuvo pasirengta tinkamai.

Vyrų atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą yra gana panašus pagal visus atsakymus išskyrus atsakymą „taip“, kur ir bendras atsakymų kiekis yra labai mažas. Moterų, turinčių aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą, daugiau pastebima ties neutraliu („nežinau“) ir labiau neigiamu („labiau ne, nei taip“) vertinimu, atitinkamai 25 % ir 20,7 % nuo bendro visų moterų skaičiaus. Vyrų, turinčių aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą, atsakymų „nežinau“ kiekis sudaro 17,2 %, o „labiau ne, nei taip“ 19 %. Todėl galima sakyti, kad labiau išsilavinusios moterys šiek tiek skeptiškiau vertina pasirengimo reformai tinkamumą, nei tokį pat išsilavinimą turintys vyrai.

3.2.10 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pasirengimo reformai tinkamumo pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

Ekspertų nuomonė

B.A. nuomone, „Paskutinė pirmosios pakopos pensijų sistemos reforma buvo tinkamai parengta ir kokybiška, diskutuota su socialiniais partneriais ir rengta mokslininkų, taip pat konsultuotasi su užsienio ekspertais.

To negalima pasakyti apie 2018 m. antrosios pakopos pensijų sistemos reformą, kur politinė valia nustelbė ekonominę logiką ir teisėtų lūkesčių principą“.

B.T. teigimu, „Pokyčiai buvo įgyvendinti per greitai ir jai nebuvo tinkamai pasiruošta. Šį faktą liudija ir tai, kad SoDra nukelia pensiniu anuitetu administravimo perėmimą visam

pusmečiui. Tikrai nebuvo tinkamai pasikonsultuota su Lietuvos ir užsienio ekspertais. Tikrai tikiu, kad buvo galima padaryti labiau išbaigta pensijų reformos projektą, o dabar kaip ir kelis kartus iki tol pensijų reforma nėra pilnai išbaigta, todėl darau prielaidas, kad ateityje reformų dar turėsime“ (aut. kalba netaisyta).

K.M. išsakė aiškia ir argumentuotą nuomonę, pabrėždamas, kad pasirengimas nebuvo tinkamas „*Pasiruošimas pokyčiams buvo itin menkas. 1-2 metus buvo išreiškiamos vyriausybės ir atskirų Seimo narių intencijos atlikti naują pensijų sistemos reformą, bet nebuvo aiški reformos apimtis ir konkretūs siūlomi pakeitimai. Jie buvo suformuluoti skubotai ir nesikonsultuojant su visais soc. partneriais. Kai vyriausybės siūlymai buvo pagaliau suformuluoti, jie buvo pateikti derinti su soc. partneriais, bet išties nebuvo skirta laiko jokioms diskusijoms, reformos tikslų ir padarinių analizei. Mūsų asociacijai (aut. Pensijų fondų dalyvių asociacija) buvo pateikti suformuluoti reformos siūlymai įstatymų projektų formoje ir duotos vos kelios dienos pateikti pastabas. Tai absurdas! Tokios apimties medžiagai pateikti pastabas per tokį trumpą laiką kokybiškai neįmanoma. Šiek tiek pastabų spėjome pateikti, bet nebuvo skirta laiko nei su jomis susipažinti, nei į jas atsižvelgti. Su mumis pastabų aptarti susitiko SADM atstovai jau po to, kai vyriausybė patvirtino įstatymų projektus. Nebuvo jokių diskusijų – siūlymai Seime buvo patvirtinti be reikšmingų pakeitimų. Tai yra chrestomatinis pavyzdys, kaip reforma neturėtų būti daroma“.*

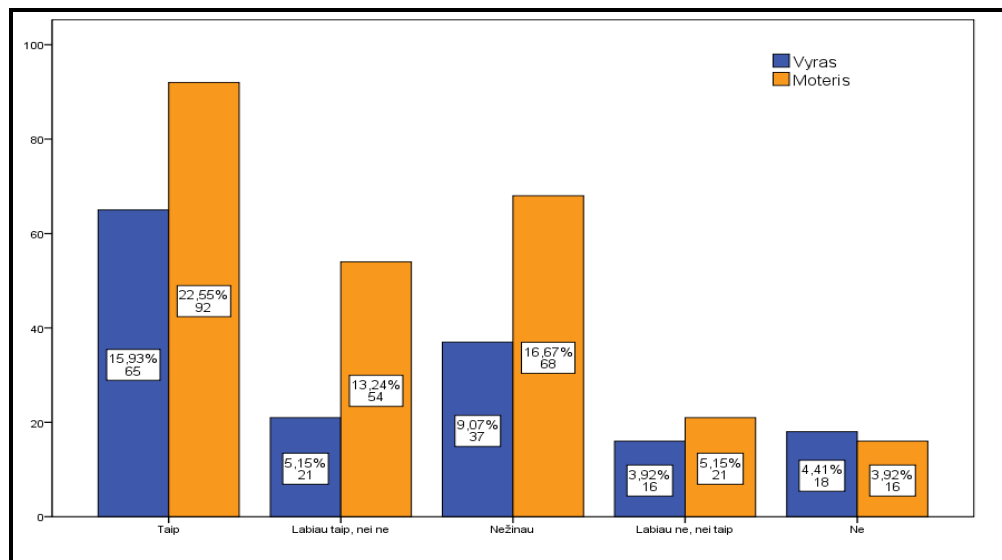
Kalbėdami apie pensijų reformos apimtį, ekspertai laikosi nuomonės, kad apie tai yra arba anksti, arba sunku spręsti, nes pasak K.M., „*kai nėra tiksliai suformuluoti reformos tikslai ir jie nėra nesuderini su soc. partneriais / interesų dalininkais – negalima nei pamatuoti reformos rezultaty, nei įvertinti, ar jie teigiami ar neigiami“.*

Apibendrinant galima sakyti, kad dėl pirmos pakopos pensijų sistemos pasireiškia nuomonė, kad ji buvo parengta tinkamai, tačiau kalbant apie antros pakopos ar pensijų sistemos reformą bendrai – ekspertai vieningai ir argumentuotai teigia, kad pasirengimas reformai buvo skubotas ir netinkamas – nebuvo reformos klausimai išdiskutuoti su soc. partneriais, Lietuvos ir užsienio ekspertais. Toks ekspertų vertinimas atitinka kiekybinio vertinimo rezultatus kur 46,3 % respondentų pareiškė nuomonė, kad reformai pasirengta netinkamai ir tik 19,6 % galvoja, kad pasirengta buvo tinkamai.

7. Respondentų nuomonė apie pensijų sistemos koregavimo laiką

Pagal 3.2.11 paveiksle pateiktus rezultatus matyti, kad dauguma respondentu sutinka, jog sistemą buvo laikas koreguoti (232 respondentai (56,9 %) pažymėjo atsakymus „taip“ arba „labiau taip, nei ne“). Taip pat nemaža dalis (25,7 %) nurodė, kad nežino, ar jau buvo laikas koreguoti pensijų sistemą. Kad pokyčiai nebuvo reikalingi nurodė 17,4 % visų respondentų.

11 priedo 2 paveiksle, pateikiamas atsakymų pasiskirstymas pagal išsilavinimą. Aukštąjį universitetinį ir neuniversitetinį išsilavinimą turinčių asmenų dauguma nurodė (181 asmuo iš 300, t.y. 60,3 %), kad pokyčiai, jų nuomone, buvo reikalingi. Tačiau sunku būtų išskirti kurią nors vieną grupę pagal išsilavinimą, kurios atsakymai dominuotų nors kurioje atsakymų grupėje. Tai yra, visų grupių atstovai turi įvairių nuomonių ir kiekvienos grupė pateikia įvairių atsakymų. Galima teigti, kad bendram situacijos suvokimui ir nuostatų susiformavimui bei nuomonės išreiškimui, išsilavinimo įtaka nėra reikšminga.

3.2.11 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl sistemos koregavimo laiko pagal lytį, % ir vnt.

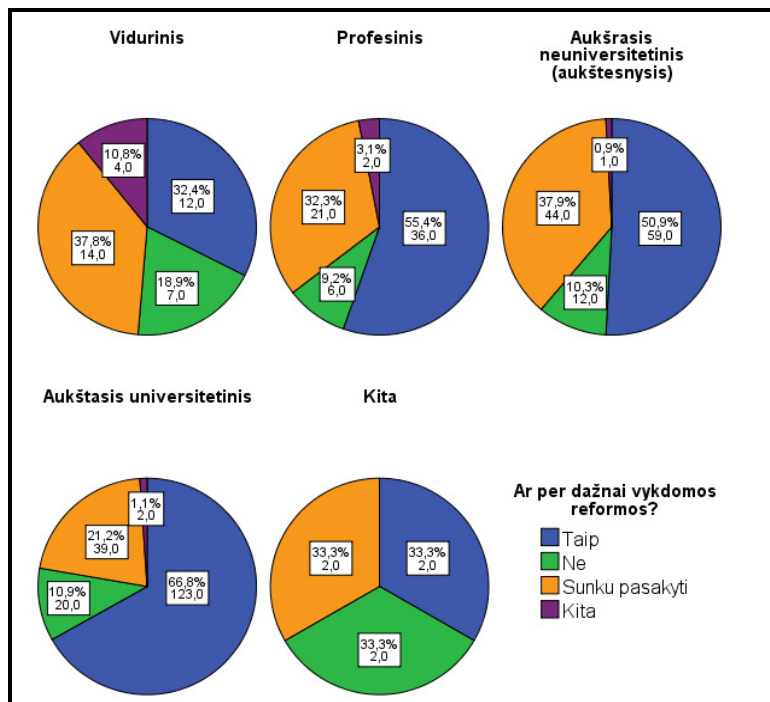
8. Respondentų ir ekspertų nuomonė apie reformų dažnumą

Atsakymų rezultatai apie pensijų reformos dažnumą pateikiami 3.2.12 paveiksle. Pagal gautus rezultatus matyti, kad dauguma respondentų turinčių aukštąjį universitetinį (66,8 %), neuniversitetinį (50,9 %) ir profesinį (55,4 %) išsilavinimą mano, kad reformos vyksta per dažnai. Pagal tas pačias grupes priešingos nuomonės yra 10,9 %, 10,3 % ir 9,2 % respondentų. Vidurinį išsilavinimą turintys, kad reformos nevyksta per dažnai, mano 18,9 %. Tačiau visose grupėse pastebimas nemažas skaičius respondentų neturinčių konkrečios nuomonės šiuo klausimu, kur atsakymą „sunku pasakyti“ pasirinko 21 % (aukštąjį universitetinį išsilavinimą turintys respondentai), beveik 38 % (aukštąjį neuniversitetinį išsilavinimą turintys respondentai).

Pagal amžiaus grupės atsakymai į klausimą, ar reformos vykdomos per dažnai, pasiskirstymas pateiktas 12 priedo 1 paveiksle. Pagal amžiaus grupes daugiausiai pasirinkti šie variantai: 18-24 metų amžiaus grupė 60 % respondentų nurodo, kad „sunku pasakyti“; 25-34 metų amžiaus grupės respondentų 48,8 % mano, kad reformos vyksta per dažnai; 35-44 metų amžiaus grupės respondentų 54,6 % mano, kad reformos vyksta per dažnai; 45-54 metų amžiaus grupės respondentų 66,8 %

mano, kad reformos vyksta per dažnai; 55-64 metų amžiaus grupės respondentų 58,2 % taip pat mano, kad reformos vyksta per dažnai.

Atsakymų rezultatai leidžia manyti, kad reformų dažnumas žmonėms atrodo kiek per dažnas, kas galimai yra įtakota priimamų valdžios sprendimų.

3.2.12 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pensijų sistemos reformų dažnumo pagal išsilavinimą, % ir vnt.

Ekspertų nuomonė

Kalbant apie pensijų sistemos koregavimo laiką, savo nuomonę raštu pateikė ir ekspertai:

G.A. nuomone, reforma, kuri prasidėjo 1990 metai dar nėra pasibaigusi. Ekspertas visus vykusius koregavimus linkęs įvardinti kaip vieną reformą. G.A. teigia, kad „*Ir oficialiai, ir tada (aut. 1990–1994 m. ir vėliau; 2003–2004 metais ir vėliau) buvo teigiama, ir dabar yra teigiama, kad vyksta reforma. Taigi ji vyko ištiesai.*“, todėl ir pastarosios (2018–2019 m.) reformos neišskiria kaip atskiros. Kalbant apie „reformos“ apibrėžtumą laike, eksperto nuomone „*ji turi turėti apibrėžtą pradžią ir apibrėžtą pabaigą, kitaip pats „reformos“ terminas yra devaluojamas iki jo nereikalingumo.*“

B.A. kalbėdamas apie pastarąją reformą teigia, kad „*Problema, susijusi pensijos reformos vykdymu yra susijusi su politiniu nestabilumu šioje srityje. 2016 m. buvo priimti Socialinio modelio teisės aktai, reformavę pensijų sistemą (bazinės pensijos perkėlimas į valstybės biudžetą, skolos*

konsolidavimas, pensijos indeksavimas, rezervo fondo sukūrimas, pensijos formulės pakeitimas, darbo stažo pilnai pensijai ilginimas ir pan.).

2018 m. eilinį kartą reformuota antrosios pakopos pensijų fondų sistema ir tai jau trečias esminis pokytis šioje sistemoje, nors ekonominis – teisinis stabilumas ir motyvacinės priemonės yra itin svarbios ilgalaikiam sistemos stabilumui. Deja, paskutinė reforma buvo iš esmės kosmetinė, bet sumažino pasitikėjimą antrosios pakopos pensijų sistema.“ Tačiau, kalbėdamas apie pirmos pakopos reformą mano, kad „reforma buvo tinkamai parengta ir kokybinė.“

Taip pat B.A., kalbėdamas apie savalaikiškumą ir išsakydamas savo nuomonę teigia, kad „reformos yra nėra susijusios su ekonomine logika ir nesavalaikės, priklauso nuo politinio populizmo.“

B.T. išsakydamas nuomonę apie reformos savalaikiškumą, yra kategoriškesnis. Jo nuomone, „mes kaip ir visada vėluojame. Reforma turėjo būti įvykdyta kur kas anksčiau, nes kiekvienai pradelsti metai mažina galimybes būsimiems pensininkams sukaupti didesnes sumas II pakopos pensinio kaupimo sutartyse.“

K.M., kalbėdamas apie reformos įgyvendinimą, jos etapus ir dažnumą sako, kad „Paskutinė pensijų reforma vykdyta 2019 m. (sąlygos patvirtintos ir pradėtos skelbti 2018 m. antrojoje pusėje), prieš tai vyko reikšminga sistemos reforma 2013-2014 m. Išties, jos įgyvendinimas dar nebuvo pasibaigęs (2020 m. turėjo keistis svarbus sistemos parametras – nuo 2 iki 3,5 % punktų turėjo pakilti į kaupimą pervedama VSD dalis). Tačiau net nesulaukę ankstesnės reformos principų pilno įgyvendinimo, politikai nusprendė sistemą pertvarkyti dar reikšmingai kitaip. Kaupiantiesiems tiesiog per sunku suspėti prisitaikyti prie sistemos pokyčių ar net susigaudyti, kokie tiksliai tie pokyčiai yra.“ K.M. šiais savo argumentais iš dalies patvirtina G.A. išsakytą nuomonę, kad reformos (jų etapai) neturi aiškiai apibrėžtos pabaigos, kas sudaro įspūdį, kad vyksta vienas nesibaigiantis procesas. K.M. taip pat pastebi, kad „Brandesnėse demokratinėse šalyse tokios svarbios sistemos kaip pensijų keičiamos daug rečiau, o galimi pokyčiai būna žymiai ilgiau analizuojami ir įvertinami visų interesų dalininkų. Lietuvoje pensijų sistemos kaupimo dalyje reformos iki šiol vykdytos aiškiai per dažnai (per 15 sistemos veikimo metų galima suskaičiuoti ne mažiau, nei 10 kartų, kai buvo keičiami reikšmingi sistemos parametrai arba net visa sistema keičiama iš esmės). Gyventojai tiesiog nebepasitiki, kad bet kokia naujai patvirtinta sistemos sandara yra tvari ir nebus keičiama bent per ateinančius 5 metus.“

Apibendrinant ekspertų nuomones, galima sakyti, kad jų nuomone, pensijų reformos bendrąją prasme vyksta nepagrįstai dažnai (tam tikra prasme, net sunku jas skaidyti į atskirus etapus ar laikotarpius). Dėl to šalies gyventojams sunku susigaudyti ir orientuotis vykstančiuose pasikeitimuose ir jie praranda galimybę priimti racionalius ir jų ateities poreikius labiau tenkinančius sprendimus. Tačiau kalbant apie konkrečius atskirus pokyčius (pvz. II pakopos pensijų

„įtraukimas“ į sistemą), buvo nuomonė, kad tai buvo atlikta pavėluotai, dėl ko dalis būsimųjų pensininkų nespės sukaupti reikšmingų santaupų papildomai pensijai.

Nors ekspertų vertinimu pensijų sistemos reformos vyksta labai dažnai, o kai kurių nuomone „nuolatos“ koreguojama, respondentai, atsakydami į kiekybinio tyrimo anketos klausimus (56,9 %) nurodė, kad sistemą buvo laikas koreguoti. Tai gali atspindėti gyventojų nepasitenkamą esama sistema, nepaisant vykdomų ir vykusių sistemos tobulinimų.

Tolimesni klausimai yra susiję su respondentų nuomone apie reformų įgyvendinimo kokybinius aspektus.

Respondentų nuomonė apie reformos įgyvendinimo sklandumą

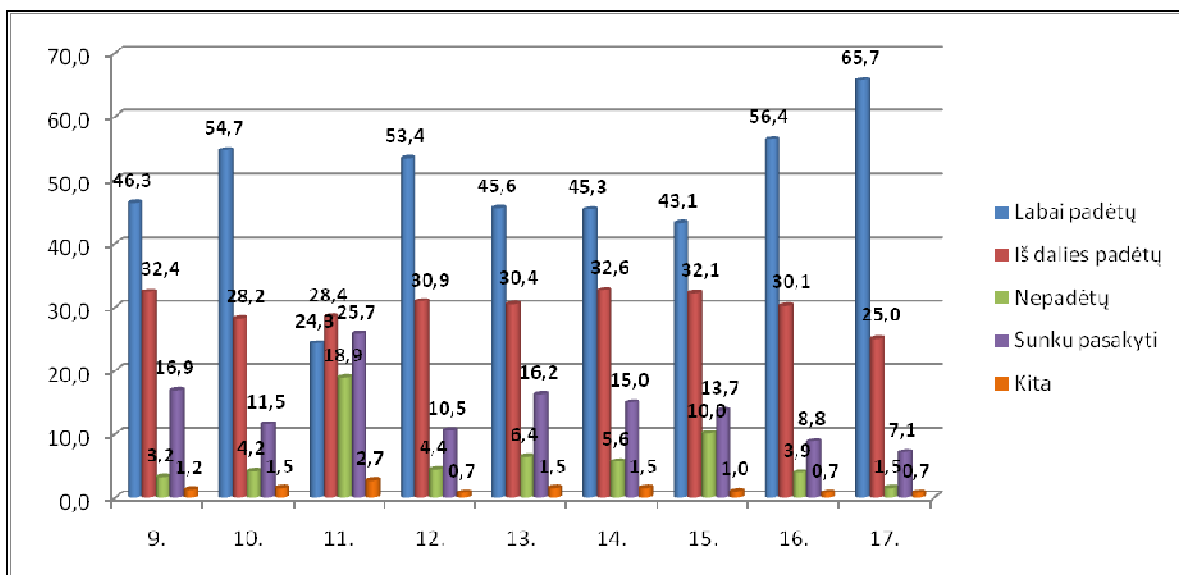
Tolimesnėje anketų analizės dalyje yra pristatoma respondentų nuomonė apie tai, kas padėtų reformą įgyvendinti sklandžiau. 3.2.1 lentelėje pateikti apibendrinti nuo 9 iki 17 klausimų rezultatai, o 3.2.13 paveiksle rezultatai pavaizduoti grafiškai (procentine išraiška).

Iš 3.2.1 lentelėje ir 3.2.13 paveiksle pateiktų rezultatų matyti, kad beveik visos šioje dalyje išvardintos priemonės (išskyrus „polinę valią“) respondentų nuomone „labai padėtų“ sklandžiau įgyvendinti reformą. Pasiskirstymas tarp taip manančių yra nuo 43,1 % iki 65,7 %. Kad įgyvendinimui „iš dalies padėtų“ – atsakymai pasiskirstė nuo 28,2 % iki 32,6 %. Tačiau respondentai kiek skeptiškiau nusiteikę dėl politinės valios reikšmingumo reformai. Kad ši priemonė „labai padėtų“ mano 24,3 % respondentų, kad „iš dalies padėtų“ – 28,4 %, o „nepadėtų“ galvoja 18,9 %. Tai gana paradoksalus rezultatas, nes visi valstybinio mąsto dalykai didžiąja dalimi kaip tik ir priklauso nuo valdžioje esančių tautos atstovų ir jų formuojamos politikos. Toks skepticizmas gali pasireikšti dėl to, kad viešojoje erdvėje daug girdima neigiamos ar kontraversiškos informacijos apie vykdomus sprendimus ir jų rezultatus, todėl galima daryti prielaidą, kad šiuos atsakymo rezultatus dalinai įtakojo emocinis aspektas. Tarp respondentų nemaža abejone pastebima dėl nuomonės apie konsultavimąsi su visuomene. Kad ši priemonė nepadėtų mano 10 %. Tai taip pat gali būti sąlygota nuomonė, kad visuomenė turi mažai įtakos daugumai priimamų valdžios sprendimų.

Reikalingiausios priemonės reformos įgyvendinime respondentų nuomone galėtų būti: kompetentingesnių žmonių subūrimas / įtraukimas į įgyvendinimo komandą – ši priemonė labai padėtų mano 54,7 %; konsultavimasis su Lietuvos specialistais-ekspertais – ši priemonė labai padėtų mano 53,4 %; didesnis informacijos kiekis visuomenei – ši priemonė labai padėtų mano 56,4 %; aiškesnė / suprantamesnė informacija visuomenei – ši priemonė labai padėtų mano 65,7 %. Reiktų atkreipti dėmesį, kad priemonė „aiškesnė / suprantamesnė informacija visuomenei“ išsiskiria vertinimu – daugiausia respondentų (65,7 %) pažymėjo, kad ši priemonė labai padėtų. Tai koreliuoja su atsakymu dėl pensijų reformos esmės suvokimo (žr. 3.2.7 pav.), kur tik kiek daugiau nei pusė (57,8 %) „suprato“ arba „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę.

Respondentų nuomone, kas padėtų reformą įgyvendinti sklandžiau

Jūsų nuomone, reformą įgyvendinti sklandžiau padėtų:	Labai padėtų	Iš dalies padėtų	Nepadėtų	Sunku pasakyti	Kita	Rodik-lis	Priedo Nr.
9. Savalaikis/nuoseklus darbų atlikimas (skirti daugiau laiko pasiruošimui)	189	132	13	69	5	vnt.	12,
	46,3	32,4	3,2	16,9	1,2	%	2 lent.
10. Kompetentesnių žmonių subūrimas/įtraukimas į įgyvendinimo komandą	223	115	17	47	6	vnt.	13,
	54,7	28,2	4,2	11,5	1,5	%	1 lent.
11. Daugiau politinės valios	99	116	77	105	11	vnt.	13,
	24,3	28,4	18,9	25,7	2,7	%	2 lent.
12. Konsultavimasis su Lietuvos specialistais-ekspertais	218	126	18	43	3	vnt.	14,
	53,4	30,9	4,4	10,5	0,7	%	1 lent.
13. Konsultavimasis su užsienio specialistais-ekspertais	186	124	26	66	6	vnt.	14,
	45,6	30,4	6,4	16,2	1,5	%	2 lent.
14. Pasinaudojimas kitų šalių patirtimi	185	133	23	61	6	vnt.	15,
	45,3	32,6	5,6	15,0	1,5	%	1 lent.
15. Konsultavimasis su visuomene	176	131	41	56	4	vnt.	15,
	43,1	32,1	10,0	13,7	1,0	%	2 lent.
16. Didesnis informacijos kiekis visuomenei	230	123	16	36	3	vnt.	16,
	56,4	30,1	3,9	8,8	0,7	%	1 lent.
17. Aiškesnė/suprantamesnė informacija visuomenei	268	102	6	29	3	vnt.	16,
	65,7	25,0	1,5	7,1	0,7	%	2 lent.

3.2.13 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas, kas padėtų reformą įgyvendinti sklandžiau, % ir klausimo Nr.

Apibendrinant galima sakyti, kad visos išvardintos priemonės daugeliu atveju laikomos kaip svarbios ir reikšmingos. Toks didelis atsakymų skaičius „labai padėtų“ ir „iš dalies padėtų“ prie daugumos sklandaus įgyvendinimo priemonių reiškia, kad visuomenėje jaučiamas šių priemonių panaudojimo ribotumas ir išsakomas pageidavimas, kad šių priemonių taikymas būtų platesnis ir intensyvesnis.

18. Respondentų ir ekspertų pasiūlymų dėl galimų panaudoti priemonių reformos geresniam įgyvendinimui

Iš respondentų pasiūlymų gauta nebuvo.

Ekspertų nuomonė

Ekspertai išsakydami nuomones apie tobulintinus / koreguotinus sistemos aspektus turi įvairių nuomonių ir pasiūlymų.

G.A. mano, kad „*detalės (aut. vykdomi atskirų dalių pakeitimai) dėl dabartinio pokyčio esmės nekeičia.*“ Taip pat vertindamas pensijų sistemą, teigiamai vertina „*tik savo paties (asmeniškai) siūlomą Valstybinio kaupiamojo draudimo sistemą, t.y. ne „Sodros} ir ne privačių fondų, o tarpinę formą tarp jų – kai socialinio draudimo sistema administruojama valstybės, bet investuojama į privačius objektus. Kiek teko girdėti, tokią sistemą naudoja Norvegija savo naftos pinigams „įdarbinti“, turi ir Singapūras, kuris nepasižymi jokiais gamtos turtais. T.y. palankiai vertinčiau tik tokią socialinio draudimo sistemą Lietuvoje, kurią sudarytų dabartinė Sodros sistema (einamųjų įmokų – išmokų) plius valstybiniai kaupiamieji fondai. Papildomai, valstybei pasiekus aukštą ekonominį išsivystymą, ir turint mano siūlomas abi sistemas, reikėtų pagalvoti ne apie privačių pensijų fondų sąlygų keitimus, o apie universalias, bazines pensijas visiems pensinio amžiaus sulaukusiems piliečiams. Jeigu jau Bolivija gali universalių pensijų sistemą įsivesti, tai turint kur kas aukštesnį ekonomikos lygį, galima būtų tai padaryti ir kitose šalyse, tame tarpe – Lietuvoje.*“.

B.A. nuomone, tobulinant pensijų sistemą reiktų „*įtvirtinti veiksmingas motyvacinės paskatas atsirasti profesiniams fondams; intensyviau kaupti lėšas pirmosios pakopos Rezervo fonde; leisti asmenims kaupti didesnes lėšas antrojoje pensijų pakopoje (taikant skatinamąsias priemones); peržiūrėti mokesčių lengvatų dydžius trečiojoje pakopoje (skatinant kaupimą); peržiūrėti pirmosios pakopos pensijų indeksavimo mechanizmą (siekiant, kad pensijų indeksavimas neatsiliktų nuo atlyginimų augimo); toliau didinti mažiausias pirmosios pakopos pensijas (tuo pačiu būtų mažinamas skurdo lygis); panaikinti išankstines pensijas ir įvesti finansines paskatas vyresnio amžiaus žmonėms ilgiau likti darbo rinkoje (ir gauti didesnes pensijas); užtikrinti teisėtų lūkesčių principą (teisinis stabilumas ir įsipareigojimų nemažinimas).*“.

Taip pat, jo nuomone, turėtų būti stiprinamas dialogas tarp institucijų ir socialiniais partneriais.

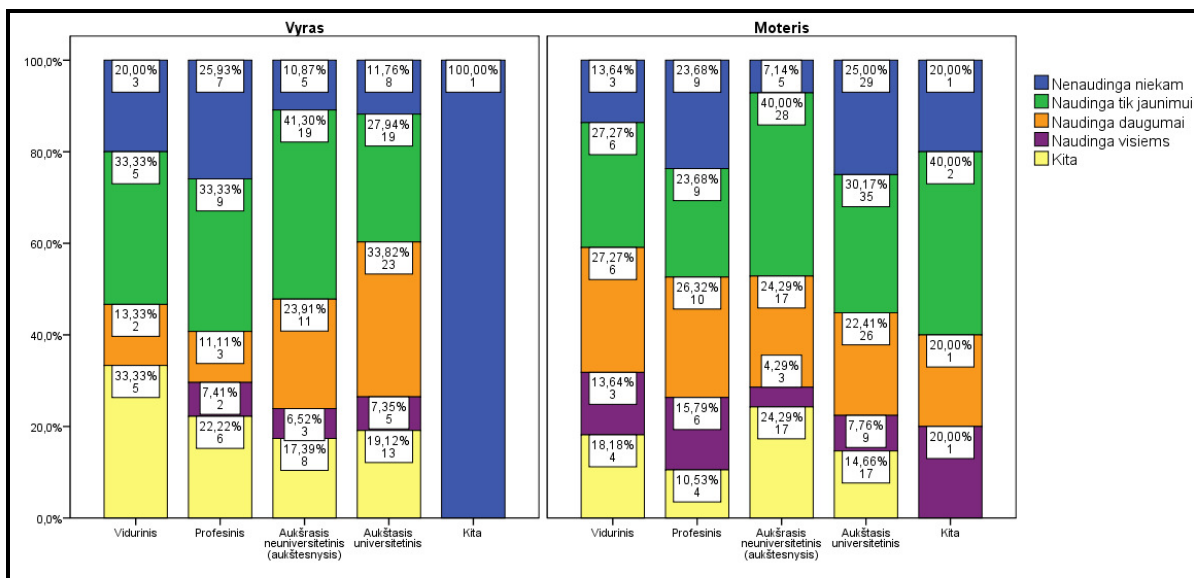
B.T. nuomone, į reformos įgyvendinimo procesą „turėjo būti įtraukti darbdaviai, kurie mokesčio pavidalu papildomai nukreiptų įmokas į darbuotojų II pakopos pensinius fondus, kas didintų pervedamas sumas į II pakopos pensinio kaupimo sutartis. Kol kas pervedamos įmokos, išskyrus minimalų atlyginimą gaunančius gyventojus, į II pakopos pensinio kaupimo sutartį yra per mažas.“.

K.M. mano, kad „sisteminės reformos turi būti daug retesnės, nei iki šiol: tai suteiktų sąlygų stabilumą, o tai potencialiai didintų konkurenciją tarp pensijų fondų valdytojų (pritrauktų ir naujų) ir sąlygos (kaštai, kokybė) kaupiantiesiems gerėtų. Yra daug smulkesnių tobulintinų aspektų – reikia aiškumo ir papildymų išmokų fazėje: daugiau anuitetų rūšių, galimybė gauti išmoką iš II pakopos fondų, kritinės ligos ir pan. atvejais ir t.t. Jei žvelgti visos pensijų sistemos mastu, ne tik II pakopos, mano manymu, reikia nagrinėti galimybes ir diegti ir „išgyvenusio sutuoktinio“ („survivor“) pensijos galimybę, kaip yra kai kuriose kitose šalyse.“.

Apžvelgiant ekspertų nuomones, galima pastebėti, kad yra nemažas idėjų potencialas dėl tobulintinų aspektų ir priemonių įgyvendinimo: nuo G.A. siūlomo – jo paties – visos sistemos modelio, darbdavių įtraukimo, išankstinių pensijų naikinimo įvedant finansines paskatas vyresnio amžiaus žmonėms ilgiau likti darbo rinkoje, kurie mokesčio pavidalu papildomai nukreiptų įmokas į darbuotojų II pakopos pensinius fondus iki kitų smulkesnių patobulinimų atskirais sistemos aspektais. Taip pat akcentuojamas ir konsultavimasis su soc. partneriais, kas ir kiekybinėje apklausoje buvo skiriama didelė svarba.

19. Respondentų nuomonė apie papildomo kaupimo naudą

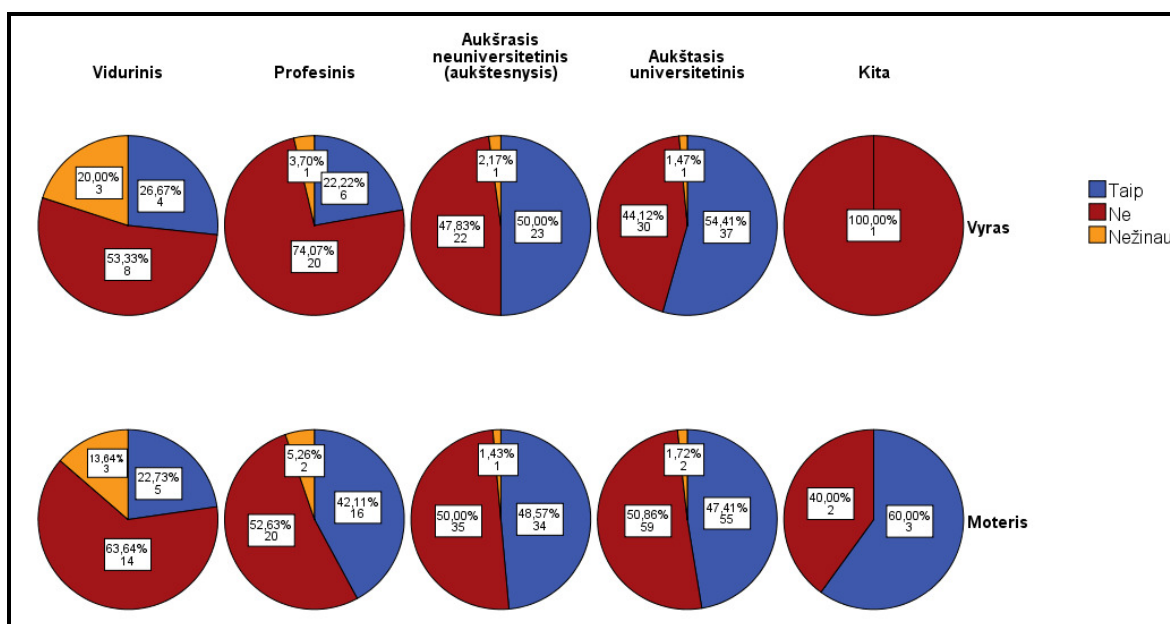
Sprendžiant iš nedidelio atsakymų kiekio nurodančių, kad papildomas kaupimas naudingas visiems (žr. 3.2.14 pav.) – taip mano tik 6,4 % vyrų ir 8,8 % moterų (7,8 % bendrai), galima teigti, kad respondentai gana racionaliai ir realistiškai vertina situaciją, nes sunku tikėtis, kad būtų sukurta tokia socialinės apsaugos (ar kitos srities) sistema, kuri galėtų patenkinti visų poreikius ir būtų vienodai naudinga visoms socialinėms grupėms. Kad kaupimas pensijai naudingas daugumai mano apie ketvirtadalis respondentų (24,8 % vyrų ir 23,9 moterų, 24,3 % bendrai). Atsakymus jog naudinga tik jaunimui pateikė 33,1 % vyrų ir 31,9 % moterų (32,4 % bendrai). Šio atsakymo populiarumas gali būti nulemtas visuomenėje vyraujančio stereotipo, kad papildomas kaupimas tik labai neženkliai prisidės prie bendros gaunamos pensijos ir jos kaupimas reikalauja labai daug laiko. Tačiau yra ir labai pesimistiškai galvojančių, nes 15,3 % vyrų ir 18,7 % moterų (17,4 % bendrai) mano, kad papildomas kaupimas niekam nenaudingas. Įvertinus papildomo kaupimo naudos atsakymus (žr. 17 priedą, 1 pav.), galime matyti, kad 39,4 % jaunimo nuo 18–34 metų amžiaus mano, kad tai yra naudinga visiems arba daugumai, o 22,2 % mano, kad tai naudinga tik jaunimui. Sprendžiant pagal šiuos rezultatus, galima teigti, kad jaunimas neįžvelgia apčiuopiamos naudos, kuri paskatintų pasirūpinti papildomu kaupimu senatvei.

3.2.14 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl papildomo kaupimo naudos, % ir vnt.

20. Respondentų ir ekspertų atsakymai dėl papildomo kaupimo II pakopoje

Pagal 3.2.15 paveiksle pateiktus duomenis galima matyti, kad II pakopoje papildomai pensijai nekaupia 51,6 % vyrų ir 51,8 % moterų (51,7 % bendrai). Nežinančių ar kaupia II pakopoje skaičius yra labai nedidelis – 3,4 % respondentų. Tarp nežinančių daugiausia asmenų yra turinčių vidurinį išsilavinimą. Kaupiančių iš viso – 44,6 % vyrų ir 45 % moterų (44,9 % bendrai).

3.2.15 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo II pakopoje, % ir vnt.

Šiuos duomenis palyginus su Skaraitės (2011) magistro darbe atliktu pensijų reformos tyrimu, galime pastebėti, kad kaupiančiųjų II pakopoje nuo 2011 metų padidėjo labai nežymiai, nes tuometinio tyrimo duomenimis „lėšas kaupia 39,1 % asmenų“, t.y. 5,8 % mažiau nei šio darbo tyrime gautas rezultatas.

Ekspertų nuomonė kalbant apie II pakopos pensijas ir „automatinį“ įtraukimą

G.A. papildomo kaupimo sistemą (bendrai II pakopą) vertina neigiamai, o teigiamai vertintų tik „visiškai laisvanorišką dalyvavimo privačiuose fonduose sistemą (faktiškai – III pakopą)“. Taip pat išreiškė nuomonę, kad „dabartinė situacija su II pakopos sistema yra labai rizikinga ir nepateisinama nei jos dalyvių atžvilgiu, nei būsimos valstybės administravimo požiūriu“.

B.A. nuomone, „Toks automatinis įtraukimas nepažeidžia konstitucinių principų, nes jis nėra privalomas, asmuo gali atsisakyti dalyvauti. Didesnis asmenų, ypač jaunų, įtraukimas į antrosios pakopos pensijų sistemą yra pozityvus dalykas, kadangi pirmosios pakopos pensijų pakeičiamumo norma ateityje mažės (plius infliacija mažina pensijos dydį) dėl mažėjančio dirbančių asmenų skaičiaus.“

B.T., pritardamas II pakopos pensijų sistemai, teigia „Sutinku, kad visi dirbantieji tik pradėję dirbti turi pradėti kaupti savo pensijai ir kaupimas II pakopoje turi būti privalomas, tačiau nepažeidžiant žmogaus teisių turi būti galimybė apsispręsti atsisakyti kaupimo. Manau, kad reikia daugiau komunikuoti ir edukuoti jaunimą dar jiems mokantis mokyklose ir aukštosiose mokyklose apie pensinį kaupimą ir atsisakančiųjų tai daryti skaičius ženkliai sumažės. Sistema kol kas naudingiausia minimalius atlyginimus gaunantiems gyventojams, nes valstybes paskata ženkliai didina jų įmokas į II pakopos pensinius fondus ir tokiu būdu jų busimos pensines išmokos kur kas ženkliau didins jų būsimas pensijas nei didesnes, nei vidutines pajamas gaunančių gyventojų“.

K.M. šiuo klausimu išsakė „Pensijų fondų dalyvių asociacijos“ poziciją, kad nepritariama „automatiniam“ įtraukimui į pensijų sistemą, nes, jų nuomone „turi būti gerbiama žmogaus laisvė pasirinkti pačiam“. Bet, tuo pačiu, jis išvelgia ir teigiamą aspektą „dėka „automatinio“ įtraukimo, sistemos aprėptis didėja, o su ja ir masto ekonomija, kuri naudinga visiems kaupiantiesiems“.

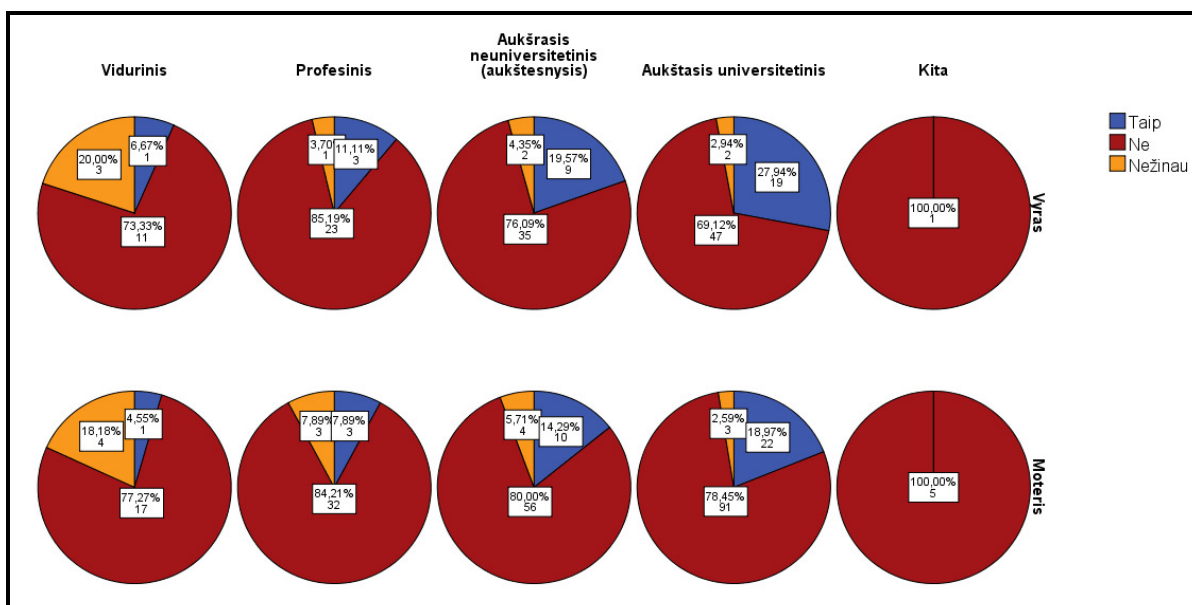
Apibendrinant galima teigti, kad kai kurių ekspertų nuomonės apie II pakopos pensijas ir „automatinį“ įtraukimą skiriasi. Yra manančių, kad toks modelis (II pakopos) yra netinkamas, o turėtų būti tik privati sistema (dabartinės III pakopos principu). Bet taip pat yra ir pritariančių šiai sistemai, tik kai kuriems kyla klausimų dėl „automatinio“ įtraukimo į sistemą etiškumo. Yra ir nuosaikesnių bei neįžvelgiančių problemų dėl įtraukimo į kaupimą, nes, kaip pastebi B.A., „asmuo gali atsisakyti dalyvauti (aut. kaupimo sistemoje)“. Daugumos ekspertų nuomone, tokia sistema yra gera ir reikalinga. Be to, kiekybinio tyrimo rezultatai parodo, kad tik pusė respondentų (51,7 %) rūpinasi savo ateitimi ir kaupia papildomai pensijai. Todėl galima spręsti, kad visuomenės

sąmoningumo ir perspektyvos suvokimo lygis nėra aukštas ir tokios priemonės kaip „automatinis“ įtraukimas, nors ir ekspertų vertinamas nevienareikšmiškai, gali turėti didelę prasmę ir reikšmę būsimų pensininkų ateities gerovei.

21. Respondentų atsakymai dėl papildomo kaupimo III pakopoje

3.2.16 paveiksle pateikti duomenys apie kaupiančius papildomai pensijai III pakopoje. Šioje pakopoje nekaupiančių asmenų skaičius yra didesnis: 74,5 % vyrų ir 80,1 moterų (77,9 % bendrai). Kaip ir atsakymuose apie II pakopą, taip ir šiuo atveju, nežinančiųjų, ar kaupia šioje pakopoje nėra didelis: 5,1 % vyrų ir 5,6 moterų, o tarp nežinančių daugiau asmenų turinčių vidurinį išsilavinimą. Kaupiančiųjų skaičius: 20,4 % vyrų ir 14,3 % moterų (16,7 % bendrai).

Tai pat remiantis Skaraitės (2011) atlikto tyrimo duomenimis, galima palyginti ir III pakopos dalyvių skaičių. Pasak Skarlaitės (2011), 2011 m. „III pakopos pensijų fonduose lėšas kaupia tik 6,4 % asmenų“. Palyginus 2011 metų ir šiame darbe atlikto tyrimo rezultatus, matyti, kad III pakopos dalyvių skaičius padidėjo 2,6 karto (nuo 6,4 % iki 16,7 %). Nors skaitine išraiška padidėjimas atrodo didelis, tačiau bendrąją prasmę savo ateitimi besirūpinančių skaičius yra sąlyginai nedidelis.

3.2.16 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo III pakopoje, % ir vnt.

Apibendrinant atsakymus apie II ir III pakopoje papildomai pensijai kaupimą, galima sakyti, kad tik beveik pusė visuomenės galvoja apie būsimas pajamas senatvėje ir yra linkusi prisidėti prie didesnės pensijos sukaupti. Be abejo, tai gali būti susiję su sunkia žmonių finansine situacija.

Toliau, kiekybinio tyrimo metu, siekiama atskleisti respondentų sprendimą kausti ir / ar nekausti papildomai pensijos daliai.

Papildomai pensijai II ar III pakopoje nekaupiančių buvo prašoma įvardinti priežastis ir jų svarbą. Iš visų tyrimo respondentų (408 asm.), kad nekaupia nurodė – 211 asmuo.

Lentelėje 3.2.2 pateikiami apibendrinti 22–26 klausimų atsakymai apie nekaupimo papildomai pensijai priežastis ir jų svarbą. Grafinis rezultatų vaizdavimas pateikiamas 3.2.17 paveiksle.

Respondentai, atsakydami apie priežastis dėl pensijos nekaupimo, kad neturėjo žinių apie vykdomą reformą ir dalyvavimą papildomo kaupimo priemonėje, nurodė – 39,3 %, kad žinių trūkumas neturėjo didesnės ar mažesnės įtakos jų apsisprendimui nekausti, atsakė 60,7 %. Iš gautų rezultatų galima spręsti, kad žmonės nepakankamai suvokia kaupimo svarbą.

Kad nesidomi papildomu kaupimu, kaip didesnę ar mažesnę nekaupimo priežastį nurodė 46,9 % respondentų. Kiti teigia, kad tai „nelabai svarbi priežastis“ (13,3 %) arba kad „tai nėra priežastis“ (39,8 %).

Daugiausia respondentų (72 %) mano, kad papildomas kaupimas nėra naudingas, ir atsakydami į klausimą pasirinko kaip labai svarbią, svarbia ar vidutiniškai svarbią nekaupimo priežastį. Kita ne mažiau svarbi priežastis yra nepasitikėjimas privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis. Kad tai labai svarbi priežastis nurodė – 41,2 %, kaip svarbią priežastį nurodė – 20,9 %, ir kaip vidutiniškai svarbią – 16,6 %, kad tai daugiau ar mažiau svarbi priežastis bendrai nurodė – 78,7 % respondentų.

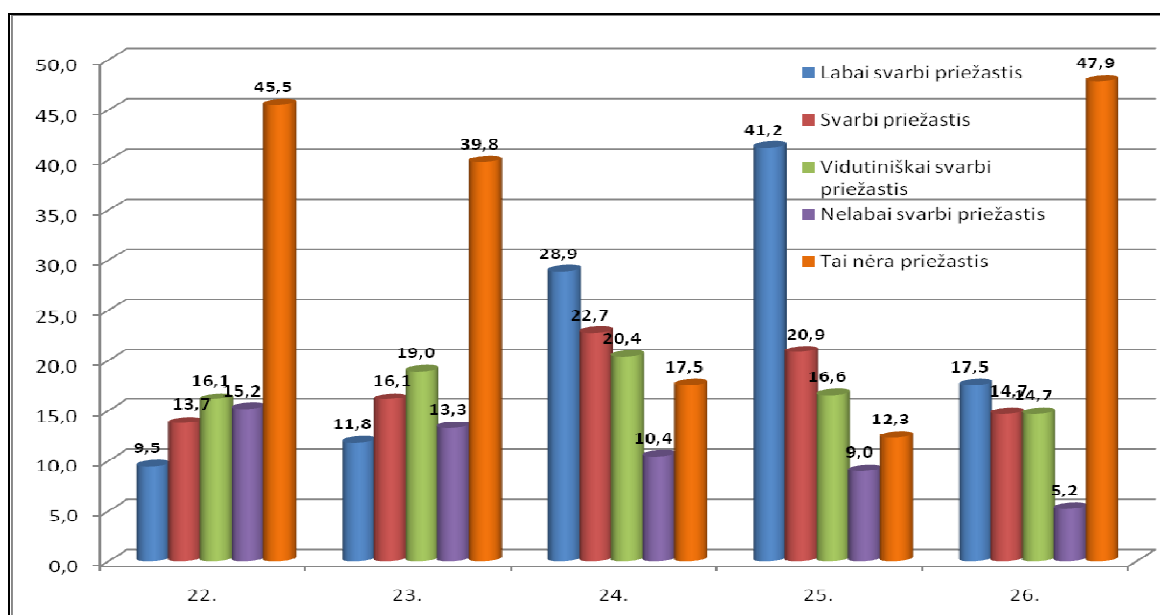
Labai svarbia priežastimi artėjančią pensiją įvardijo 17,5 % respondentų. Galima daryti prielaidą, kad visi arba absoliuti dauguma respondentų, iš pasirinkusių šį atsakymo variantą, priklauso 55-64 m. amžiaus grupei, kurių tarp respondentų yra 22 % (žr. 3.2.1 pav.). Beveik pusei respondentų (47,9 %) atsakė kad tai nėra priežastis ir tikėtina, kad jie yra 18-44 metų amžiaus grupėje, kurių bendras skaičius sudaro 53 % (žr. 3.2.1 pav.). Vadovaujantis šiais rezultatais, galima sakyti, kad respondentai realistiškai vertina papildomo kaupimo galimybes ir aiškiai suvokia amžiaus įtaka papildomo kaupimo prasmingumui.

Apibendrinus rezultatus, šiek tiek stebina respondentų pesimistiškumas dėl papildomo kaupimo, nes net 72 % respondentų mano, kad tai nėra naudinga, o beveik trečdalį (27,9 %) sudaro asmenys, kurių amžius yra 18-44 metai (žr. 18 priedą, 2 pav.).

3.2.2 lentelė

Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nekaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba

Je i n e k a u p i a t e papildomai pensijai ar galėtumėte įvardinti priežastis ir jų svarbą:	Labai svarbi priežastis	Svarbi priežastis	Vidutiniškai svarbi priežastis	Nelabai svarbi priežastis	Tai nėra priežastis	Rodiklis	Priedo Nr.
22. Neturėjau žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje	20 9,5	29 13,7	34 16,1	32 15,2	96 45,5	vnt. %	17, 2 lent.
23. Nesidomiu šiuo klausimu, nes manau, šiuo metu tai man nėra aktualu	25 11,8	34 16,1	40 19,0	28 13,3	84 39,8	vnt. %	18, 1 lent.
24. Manau, kad tai nėra naudinga	61 28,9	48 22,7	43 20,4	22 10,4	37 17,5	vnt. %	18, 2 lent.
25. Nepasitikiu privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	87 41,2	44 20,9	35 16,6	19 9,0	26 12,3	vnt. %	19, 1 lent.
26. Man jau nebetoli pensija, todėl nebeapsimoka	37 17,5	31 14,7	31 14,7	11 5,2	101 47,9	vnt. %	19, 2 lent.

3.2.17 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nekaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba, % ir klausimo Nr.

Palyginimui galima paminėti, kad Skaraitės (2011) atliktame tyrime buvo minimos svarbiausios nekaupimo priežastys, kurios pagal prioritetus lyginamos su šiame darbe atlikto tyrimo rezultatais (žr. 3.2.3 lent.).

**2011 ir 2019 tyrimų metu gautų rezultatų dėl papildomo nekaupimo priežasčių pagal
prioritetus palyginimas**

Priežastys dėl papildomo nekaupimo	Prioritetai 2011	Prioritetai 2019
Nepasitikėjimas privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	1	1
Žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje neturėjimas	2	5
Manymas, kad tai nėra naudinga	3	2
Nesidomėjimas pensiniu apsirūpinimu	4	3-4
Nebetoli pensija, todėl nebeapsimoka	5	3-4

Pagal lentelėje 3.2.3 pateikiamą nekaupimo priežasčių prioritetų palyginimą matyti, kad žinių trūkumas dabartinės reformos metu yra vertinama kaip menkesnė priežastis (įvertinus pagal svarbumą rikiuojasi 5 vietoje) nei 2011 (buvo antroje vietoje). Galima daryti prielaidą, kad žmonės jau turi daugiau žinių apie papildomą kaupimą, tačiau tai vis dar neįtakoja jų apsisprendimo nekaupiti. Kitų priežasčių eiliškumas (įvertinus 5 vietas persikėlimą į 2 poziciją) lieka toks pat.

Respondentai, išreikšdami savo nuomonę, tai pat papildomai paminėjo, kad įstatymų kaita neužtikrina visuomenės lūkesčių po daugelio metų sulaukus pensinio amžiaus. Taip pat vienas asmuo nurodė, kad nedalyvavo papildomo kaupimo sistemoje, nes dirbo užsienyje.

Respondentų nuomonė apie papildomo kaupimo pensijai priežastys ir jų svarbą

Lentelėje 3.2.4 pateikiami apibendrinti klausimų rezultatai, kurie parodo kaupimo priežastis ir jų svarbą. Grafinis rezultatų vaizdavimas pateikiamas 3.2.18 paveiksle. Iš gautų rezultatų matyti, kad papildomu kaupimu pensijai rūpinasi 197 asmenys.

Rūpestis dėl ateities daugiau nei pusei respondentų (53,3 %) yra labai svarbi priežastis, dar trečdalis (32 %) nurodė, kad tai svarbi priežastis, o 9,6 % nurodė, kad tai vidutiniškai svarbi priežastis, o kad tai nėra priežastis arba nesvarbi priežastis bendrai nurodė 5 %. Dar trys išsiskiriančios priežastys pagal respondentų vertinimą nurodant, kad tai yra „labai svarbi priežastis“ yra „nepasitikėjimas valstybinėmis soc. Garantijomis“ (41,6 %), „nepasitenkinimas dabartiniais pensijų išmokų dydžiais (52,3 %), „galimybė gauti didesnę pensiją“ (60,4 %). Bendri rezultatai kai nurodoma, kad tai yra priežastis (labai svarbi, svarbi ar vidutiniškai svarbi) pagal minėtus klausimus pasiskirsto taip: 88,8 %; 92,9 %; ir 94,9 %. Šias priežastis turbūt galima įvardinti kaip esmines ir pagrindines apsisprendžiant dėl papildomo kaupimo.

Mažiau svarbiomis priežastimis nurodomas pasitikėjimas kaupimo bendrovėmis (64,5 %), kitų žmonių įtaka ir rekomendacijomis (59,4 %), asmeniniu domėjimusi investavimu (72,1 %).

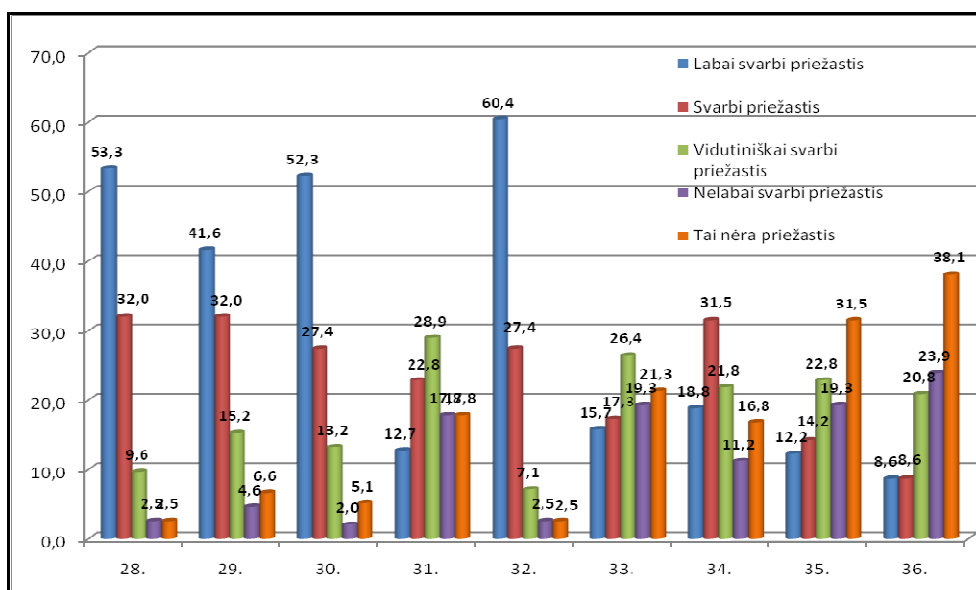
Kur kas mažesnio svarbumo priežastimis laikomos: „draudimo brokerio/ agento raginimai / argumentai“ ir „reklama“. Atitinkamai jas „labai svarbiomis“, „svarbiomis“ ar „vidutiniškai svarbiomis“ laiko 49,2 % ir 38,1 % respondentų. Taip pat šiais klausimais yra ryškiai išreikštas atsakymas, kad „tai nėra priežastis“, tai nurodė atitinkamai 31,5 % ir 38,1 % respondentų. Tai leidžia pastebėti šių svarbių sričių nepilnai išnaudojamas galimybes. Tai gali reikšti, kad kompanijų užsiimančių papildomų kaupimu, darbo metodai (darbas su klientais, informavimas, išaiškinimas,

įtikinimas) nėra pakankamai gerai išvystyti. Reklamos mažesnė įtaka taip pat leidžia manyti, kad šiai sričiai tai nėra paranki priemonė (gal dėl reklamos kainos, sudėtingo tikslinės grupės pasiekimo, ar tikslinei grupei tinkamos / priimtinos reklamos parengimo sudėtingumo ar pan.).

3.2.4 lentelė

Respondentų kaupimo papildomai pensijai priežastys ir jų svarba

Jei k a u p i a t e papildomai pensijai ar galėtumėte įvardinti priežastis, kurios paskatino kaupiti nurodant jų svarbą:	Labai svarbi priežastis	Svarbi priežastis	Vidutiniškai svarbi priežastis	Nelabai svarbi priežastis	Tai nėra priežastis	Rodiklis	Priedo Nr.
28. Rūpestis dėl ateities (gyvenimo sąlygų senatvėje)	105 53,3	63 32,0	19 9,6	5 2,5	5 2,5	vnt. %	20, 1 pav.
29. Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	82 41,6	63 32,0	30 15,2	9 4,6	13 6,6	vnt. %	20, 2 pav.
30. Nepasitenkinimas dabartiniais pensijų išmokų dydžiais	103 52,3	54 27,4	26 13,2	4 2,0	10 5,1	vnt. %	21, 1 pav.
31. Privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis pasitikiu labiau	25 12,7	45 22,8	57 28,9	35 17,8	35 17,8	vnt. %	21, 2 pav.
32. Galimybė gauti didesnę pensiją	119 60,4	54 27,4	14 7,1	5 2,5	5 2,5	vnt. %	22, 1 pav.
33. Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos	31 15,7	34 17,3	52 26,4	38 19,3	42 21,3	vnt. %	22, 2 pav.
34. Asmeninis domėjimasis investavimu	37 18,8	62 31,5	43 21,8	22 11,2	33 16,8	vnt. %	23, 1 pav.
35. Draudimo brokerio/agento raginimai/argumentai	24 12,2	28 14,2	45 22,8	38 19,3	62 31,5	vnt. %	23, 2 pav.
36. Reklama	17 8,6	17 8,6	41 20,8	47 23,9	75 38,1	vnt. %	24, 1 pav.

3.2.18 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kaupimo papildomai pensijai priežastis ir jų svarba, % ir klausimo Nr.

3.2.5 lentelėje pateikiamas palyginimas su šiame darbe atlikto tyrimo ir Skaraitės (2011) tyrime įvardintomis svarbiausiomis nekaupimo priežastimis, pagal prioritetus.

3.2.5 lentelė

2011 ir 2019 tyrimų metu gautų rezultatų dėl papildomo kaupimo priežasčių pagal prioritetus palyginimas

Priežastys dėl papildomo nekaupimo	Prioritetai 2011	Prioritetai 2019
Galimybė gauti didesnę pensiją	1	1
Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	2	2
Kitų žmonių rekomendacijos	3	4
Asmeninis domėjimasis investavimu	4	3
Draudimo brokerio ar agento informacija	5	5

Palyginus su Skaraitės (2011) daryto tyrimo rezultatais, matyti, kad pirmos dvi ir paskutinė pozicijos išlieka nepakitusios. Pagrindinė papildomo kaupimo priežastis – galimybė gauti didesnę pensiją ir nepasitikėjimas vien valstybės teikiamomis garantijomis. Sprendžiant pagal 2019 metų prioritetus, galima pastebėti, kad šiek tiek aukščiau vertinamas asmeninis domėjimasis investavimu, tai dabar yra svaresnė priežastis apsisprendimui kaupiti nei buvo 2011 metais. Tačiau visų apsisprendimo kaupiti priežasčių palyginti nėra galimybės, nes 2011 atlikto tyrimo metu kaupimo priežasčių nustatymui buvo naudojama mažiau klausimų. Galima paminėti, kad šiame darbe atlikto tyrimo metu, dar buvo akcentuotos kaip labai svarbios priežastys: „rūpestis dėl ateities“ ir „nepasitenkinimas dabartinais pensijų išmokų dydžiais“.

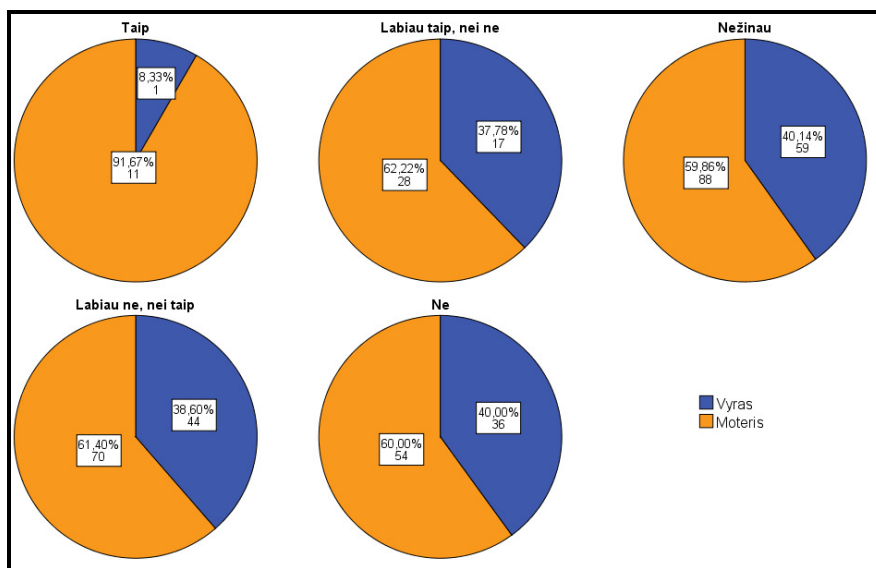
37. Respondento nuomonė apie nepaminėtą priežastį dėl papildomo kaupimo pensijai

Vienintelė nurodyta kita priežastis: „Kad vaikai turėtų galimybę paveldėti“. Nors tai nėra pagrindinis papildomo kaupimo tikslas, tačiau tai gali būti kaip vienas iš papildomų veiksnių skatinančių apsispręsti dėl kaupimo. Ši galimybė galėtų būti panaudota kaip argumentas, kurį taikytų tiek kaupimo bendrovių atstovai (brokeriai, vadybininkai), tiek reklamose ar kitose populiarinimo priemonėse.

38. Respondentų nuomonė dėl dabartinės pensijų sistemos atitikimo jų būsimiems poreikiams

Atsakyti į šį klausimą respondentams nebuvo lengva, nes yra gana sudėtinga vertinti apie dalykus, kurie jų gyvenimo kokybei poveikį turės ateityje. Todėl daugelis (36 %) visų respondentų pažymėjo atsakymą „nežinau“ (žr. 3.2.19 pav.). Tačiau suprantama, kad kiekvienas turi vyresnio amžiaus artimųjų ir apytiksliai gali įsivaizduoti, kokių finansinių garantijų gali tikėtis. Tad manytina, kad dalis vertinimų yra labiau įtakotas artimos aplinkos žmonių patirties, todėl pensijų sistemos atitikimas būsimiems poreikiams bendrai vertinimas neigiamai: „ne“ pažymėjo 22,1 %

visų respondentų, o „labiau ne, nei taip“ pažymėjo 27,9 %. Optimistiškiau nusiteikusių dėl būsimų perspektyvų skaičius mažesnis: atsakymus „taip“ pažymėjo 2,9 %, o „labiau taip, nei ne“ 11 % respondentų. Taip pat galima pastebėti, kad neigiami vertinimai tiek vyrų, tiek moterų yra gana tolygūs įvertinus santykinę vyrų /moterų proporciją (157 / 251, t.y.: 38,5 % / 61,5 %). Skirtumas ryškesnis yra ties optimistinių „taip“ vertinimu, kur šį atsakymą pasirinko tik vienas vyras, o moterų 11. Tačiau matant bendrą nedidelį šio atsakymo pasirinkimą, reikšmingų išvadų daryti negalima.

3.2.19 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl dabartinės pensijų sistemos atitikimo poreikiams pagal lytį, % ir vnt.

Pagal 24 priede 2 paveiksle pateiktus rezultatus matyti, kad išsilavinimas reikšmingos įtakos atsakymų pasirinkimui neturi. Visų išsilavinimo rūšių atstovų nuomonė prie kiekvieno atsakymų varianto yra panašiomis santykinėmis proporcijomis.

Apibendrinant galima sakyti, kad respondentai gerų perspektyvų dėl pensinių išmokų nesitiki. Kaip galima pastebėti iš papildomų (II ir III pensijų pakopos) galimybių vertinimo, respondentai nėra labai linkę prisidėti prie savo pensijų generavimo, kad ateityje gautų didesnes pensijas. Todėl tai ne vien politinių ar sistemos koregavimo sprendimų klausimas, tačiau ir ateities perspektyvų suvokimo klausimas, kuris turėtų būti vienas iš prioritetinių, sprendžiant tiek būsimų pensininkų poreikio užtikrinimo klausimus, tiek kitas socialines problemas.

3.3. Pensijų sistemos reformos perspektyvos ir tobulinimo kryptys

Apžvelgiant gautus tyrimų rezultatus, pastėta, kad organizuojant ir vykdant reformą nepakankamai skiriama dėmesio viešinimo ir komunikavimo su visuomene bei kitomis

institucijomis. Pavyzdžiui, ne pačios tinkamiausios, tam tikroms visuomenės grupėms (pvz. jaunimui), komunikavimo priemonės. Komunikavimo problemos sukelia visuomenės nepasitikėjimą reformų metu įdiegiamomis priemonėmis ar naujovėmis.

Vertinant papildomo kaupimo naudingumą, buvo nustatyta, kad tik 24,3 % respondentų mano, jog papildomas kaupimas pensijai yra naudingas daugumai žmonių, 32,4 % mano, kad tai naudinga tik jaunimui, o kaupiančių II pakopoje yra 44,9 % iš apklausoje dalyvavusių respondentų. Nustatyta, kad daugiau nei pusė respondentų nekaupia ir nemano, kad tai yra naudinga. Taip pat tyrimo metu paaiškėjo, kad pasigendama priimamų sprendimų visapusiško „išgryninimo“ konsultuojantis su soc. partneriais, specialistais, ekspertais, todėl pasiekiami rezultatai pasižymi fragmentiškumu ir neišbaigtumu, kurie apriboja sprendimų mastą ir taikymo efektyvumą.

Kokybinio tyrimo metu kalbinti ekspertai taip pat išreiškė savo nuomones apie reformos perspektyvas bei jos tobulinimo krypčių klausimus.

Prof. A. Guogis gerų perspektyvų dėl vykdomos reformos nežvelgia ir mano, kad sistema geriau neveiks, be to, *„būsimiems pensininkams (jeigu jie dar tas pensijas gaus išvis) tik pakils rizikos lygis“*. Profesorius, išreikšdamas nuomonę apie reformos naudą, pastebi naudą *„tik neskaitlingiems privatiems subjektams, kurie administruoja tuos fondus. Labai aktualus neigiamas aspektas yra ir vyresniųjų bei jaunesniųjų kartų supriešinimas, kuris ir anksčiau reiškėsi, bet dabar bus tik dar stipresnis, kai dar labiau pažeidžiamas kartų solidarumo principas“*. Profesorius, kalbėdamas apie tobulinimo perspektyvas, yra ne mažiau kategoriškas ir teigia, kad *„Dabartinėje Lietuvoje, kol „nepersirgta“ masinio privatizavimo liga, ir mąstoma neoliberaliu laisvarinkišku principu, esamos sistemos tobulinimas sunkiai įmanomas“*.

Dr. A. Bitinas mano, kad pensijos kaupimo II pakopai *„reforma įtakos neturės, priešingai – jei toliau bus sistema kosmetiškai reformuojama, nauji dalyviai rinksis trečiąją pensijų pakopą“*. Reikšdamas nuomonę apie pirmą pakopą, ekspertas mano, kad *„ateityje pensijų pakeičiamumo norma mažės, todėl būtinas asmenų dalyvavimas ir skatinimas dalyvauti antrojoje ir trečiojoje pakopose. Tam reikia finansinės motyvacijos, sistemos stabilumo ir teisėtų lūkesčių principo realizavimo. Profesinių pensijų sistemos plėtra teigiamai įtakotų ateities pensininkų pajamas“*.

Ekspertas, žvelgdamas į perspektyvas, teigia, kad *„antrosios pensijų pakopos sistemai reforma įtakos neturės artimiausiu metu, tačiau dėl mažėjančių paskatų ateityje / nepasitikėjimo sistema (politinis nestabilumas) dalyvių skaičius gali mažinti“*.

Pirmoje pensijų pakopoje situacija pakito, kadangi ilginamas pensijos amžius ir darbo stažas pilnai pensijai, įvestas indeksavimo mechanizmas, „Sodros“ skola perkelta į valstybės biudžetą, bendroji pensijos dalis iš esmės finansuojama iš valstybės biudžeto“.

Bitinas, įvardindamas tobulinimo kryptis, pabrėžia, kad *„būtinas visų socialinių grupių įtraukimas į diskusiją, ilgalaikis planavimas, mažinama politinė įtaka, taikoma ekonominė logika,*

didesnės paskatos vyresnio amžiaus žmonėms ir tinkamas darbo teisinis reguliavimas. Taip pat būtina kitų valstybių (aut. pensijų sistemos situacijos) analizė ir ilgalaikis ekonominis prognozavimas“.

Ekspertas T. Balkus dėl reformos ateities turi tokią nuomonę: *„II pakopos pensinio kaupimo reforma yra nepakankama ir kaip minėjau anksčiau sprendžia tik labiausiai pažeidžiamo visuomenės sluoksnio pensinio kaupimo problema. Tam, kad gyventojas pasiektu 80 % dydžio pensiją nuo prieš pensiją buvusių pajamų, yra reikalinga į II pakopos pensinio kaupimo sutarti kiekviena mėnesį pervesti po 9 % nuo atlyginimo į rankas“* (aut. kalba netaisyta). Kadangi to Lietuvoje nėra, tai ekspertas abejoja, ar būsimieji pensininkai turės apčiuopiamos naudos.

Šis ekspertas vertinti reformos tendencijas nėra linkęs, *„nes visa tai įvyko šiais metais (aut. 2019) ir kol kas labai sunku vertinti kas pasielgė teisingai, o kas suklydo. Mano nuomone buvo pasiektas tikslas šiek tiek sumažinti kaupiančiųjų II pakopoje skaičių ir tai pavyko, nes kaupiančiųjų skaičius sumažėjo 166 tūkstančiais. Pinigus grąžinusiujų į SoDrą skaičius sieke 3,1 %, čia viskas taip pavyko pagal planą. Šiek tiek didesni fiasko patyrė jaunimo „automatinis“ įtraukimas į kaupiančiųjų gretas. Manau, kad čia ir trūko tinkamo pasiruošimo reformai bei tinkamos komunikacijos su šia visuomenės dalimi. Šis klausimas nukeliamas ateičiai, tačiau nieko nedarant geresnių rezultatų pasiekti bus sunku“* (aut. kalba netaisyta).

Reikšdamas nuomonę dėl galimų patobulinimų, Balkus mano, kad *„šiai dienai mes bandome išrasti dviratį, kuris jau senai išrastas. Tam, kad pensijų reforma būtų pilnai išbaigta ir efektyvi mano nuomone yra reikalinga tiesiog pasitelkti išsivysčiusių Vakarų valstybių patirtį bei ją sėkmingai adaptuoti pritaikant mūsų valstybėje. Žinoma dar vienas palinkėjimas mūsų politikams būtų neskubėti, o labiau viską apgalvoti bei įgyvendinti išbaigtą reformą, kad po kurio laiko vėl nereikėtų ko nors keisti. Per dažnas kaitaliojimas mažina pasitikėjimą pačia II pakopos pensinio kaupimo sistema gyventojų tarpe“* (aut. kalba netaisyta).

Ekspertas M. Kalesinskas sako, kad šiuo metu neįmanoma atsakyti, kokia šios reformos ateitis laukia. Jis norėtų tikėti, *„kad sistema nuo šiol bus stabilesnė ir jei taip bus – būsimieji pensininkai turi neblogas galimybes užsitikrinti pragyvenimą bent jau ne blogesnę nei dabartinių pensininkų, o priėmę racionalius sprendimus – ir ženkliai geresnę. Bet jei visuomenėje ir tarp sprendimų priėmėjų (politikų) toliau išliks žema branda – sunku tikėtis nuoseklumo ir bet kokio gero rezultato“.*

Taip pat ekspertas negali atsakyti dėl reformos tendencijų, nes *„reformos tikslai ir siekiami rezultatai nebuvo aiškiai apibrėžti, tad ir įvertinti esamus rezultatus neįmanoma“.*

Kalbėdamas apie tobulinimo perspektyvas, Kalesinskas mano, kad *„pirmiausia, reikia užsibrėžti išlaikyti sistemos stabilumą ir nekeisti jokių esminių sąlygų bent 5 metus. Per tą laiką*

galima ruošti sistemos tobulinimui, nuosekliai analizuojant sistemos trūkumus ir galimus sprendimus, įtraukiant į pasiruošimą vietinius ir užsienio ekspertus“.

Perspektyvos ir tobulinimo kryptys minimos kituose moksliniuose darbuose. Verta paminėti Gudaičio (2010) daktaro disertacijoje pateiktą išvadą, kad „Per pastarąjį dešimtmetį dauguma Rytų ir Vidurio Europos valstybių pertvarkė pensijų sistemas, pasirinkdamos daugiapakopį senatvės pensijų sistemos modelį“. Taip pat jis sukūrė pensijų sistemos reformos rezultatų vertinimo modelį, kurį taikant, jo teigimu, „galima atlikti detalią ir visapusišką analizę: pradedant pensijų sistemos reformos priešasčių analize ir baigiant rekomendacijomis dėl pensijų sistemos tobulinimo. Be to, šis rezultatų vertinimo modelis gali būti pritaikomas įvairių valstybių vykdomų pensijų sistemos reformų, paremtų pakopų principu, vertinimui bei tarpusavio palyginimui.“ Tačiau, kaip anksčiau ekspertas Kalesinskas minėjo (kokybinio tyrimo rezultatuose), kad jei „*tiksliai nesuformuluoji reformos tikslų ir nesuderini jų su soc. partneriais / interesų dalininkais – negali nei pamatuoti reformos rezultatų, nei įvertinti, ar jie teigiami ar neigiami*“. Kitaip tariant, bet kokio modelio taikymui yra reikalingos tam tikros sąlygos ir prielaidos (turi būti suformuluoti siekiami reformos rezultatai ir pan.).

Apžvelgus ekspertų nuomones, galima pastebėti, kad pensinė sistema daug metų susiduria su tais pačiais iššūkiais tokiais kaip: mažėjantis darbingo amžiaus žmonių skaičius – šią tendenciją skatina emigracija; pensinio amžiaus žmonių santykinio skaičiaus didėjimas; pensijų neadekvatumas pragyvenimo lygiui, kas neigiamai veikia šalies gyventojų gerovę ir didina socialinę atskirtį. Viena labiausiai pastebima priežastis lemianti lėtą sistemos transformaciją į efektyvesnę, kurią akcentuoja ekspertai, – priimamų sprendimų fragmentiškumas ir neišbaigtumas. Tai lemia ribota, o kartais tik formali, komunikacija su socialiniais partneriais, ekspertais, atitinkamų sričių specialistais bei visuomene.

Šio darbo 25 priede yra pateikiama pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptių schema, kurioje išdėstyti kokybiniame tyrime dalyvavusių ekspertų ir šio darbo autorės suformuluoti pasiūlymai, kurie skirti įvairioms institucijoms.

IŠVADOS

Atlikus mokslinės literatūros apžvalgą, galima daryti išvadas:

– Pokyčių ir reformos sąvokos dažnu atveju yra sugretinamos ar naudojamos kaip sinonimai, nes nėra aiškiai apibrėžtų kriterijų ar bruožų vienam ar kitam procesui nusakyti. Net pensijų srities ekspertams, kalbant apie pensijų reformą, sunku įvardinti, ar vyksta ilgalaikiai pokyčiai ar reforma. Daugelis autorių laikosi nuostatos, kad reformos – tai didelio ar plataus masto pokyčiai, kurie turės ar gali turėti ilgalaikį poveikį ir tam tikra apimtimi pakeičia fundamentalius nagrinėjamo reiškinių pagrindus ar reikšmingas kritines jo dalis.

– Pensijų reformos įgyvendinimas socialinės politikos kontekste išsiskiria aukštesniu kokybiniu lygmeniu, nes valstybė, formuodama išteklių kaupimo ir paskirstymo mechanizmus siekia užtikrinti socialinį saugumą, tvarumą bei teisingumą.

– Socialinė politika formuojama politinių institucijų ir vyriausybinių organizacijų dviem pagrindinėmis kryptimis: socialinės apsaugos ir darbo politikos formavimo ir įgyvendinimo. Pastangos ne visada atspindi visuomenės norus ir interesus, tai atspindi Europos Komisijos ataskaitose ir kitose šalies būklės apžvalgose, kur akcentuojama Lietuvoje nemažėjanti socialinė atskirtis bei išliekantis aukštas skurdo lygis lyginant su kitomis Europos Sąjungos šalimis. Taip pat šalies viešojoje erdvėje pastebimas ir visuomenės įsitraukimo į socialinius procesus ribotumas, kai apsiribojama norų, pretenzijų, protestų ar nepasitenkinimo išreiškimu, vengiant aktyviai įsitraukti į problemų sprendimo procesą.

– Vienas esminių socialinės apsaugos tikslų – orių pragyvenimo sąlygų užtikrinimas senatvėje. Dažniausiai būtent senatvės pensijos yra svarbiausias pagyvenusių žmonių pajamų šaltinis. Šios pajamos išsiskiria savo svarba ir apimtimi iš kitų socialinių išmokų.

– Pokyčių valdymo kontekste reformos apibūdinamos kaip pertvarkos, pasižyminčios sąmoningais struktūriniais pokyčiais, susijusiais su pamatinių sistemos elementų koregavimu / transformacija, siekiant didesnio efektyvumo ir geresnių rezultatų.

– Atliekant ataskaitų ir kitų dokumentų apžvalgas, pastebėta, kad tarptautinėse ar užsienio šalių apžvalgose naudojama „grynoji pakeitimo norma“, kai Lietuvoje pristatomose analizėse, apžvalgose ir institucijų vadovų pasisakymuose, dažnai naudojama „bendroji pakeitimo norma“ arba neįvardijama konkrečiai apie kokią pakeitimo normą kalbama. Teisingiau būtų naudoti „grynąją pakeitimo normą“, nes šiuo atveju kalbama apie žmonių realiai gaunamas pajamas. Bendroji pakeitimo norma negali adekvačiai atspindėti pajamų gaunamų iš pensijų sistemos, todėl prasmingesnė analizė turėtų būti daroma remiantis grynąja pakeitimo norma.

– Atliekant užsienio šalių pensijų sistemų apžvalgą, pastebėta, kad vienas aktualiausių klausimų, su kuriuo susiduria visos išsivysčiusios šalys – visuomenės senėjimas ir su tuo susijusios

problemos. EBPO apžvalgoje nurodoma, kad nuo 2017 metų kai kuriose šalyse buvo pradėtos vykdyti reformos susijusios su darbingo amžiaus ilginimu, išmokų didinimu ir garantijų išplėtimu. Išmokų dydžių pokyčiai įgyvendinami Vengrijoje, Islandijoje ir Lietuvoje; senatvės garantijos ir minimalios pensijos buvo didinamos Austrijoje, Prancūzijoje, Italijoje, Meksikoje ir Slovėnijoje. Taip pat buvo didinamos išmokos žemas pensijas gaunantiems piliečiams Vokietijoje. Ispanijoje buvo sustabdytos papildomų išmokų priemonės dėl finansinio spaudimo, kurį sukėlė visuomenės senėjimas. Estija ilgino išėjimo į pensiją amžių. Tačiau yra šalių, kurios pasielgė priešingai. Italija, Nyderlandai ir Slovakijos Respublika praplėtė ankstesnio išėjimo į pensiją galimybes arba apribojo pensinio amžiaus kėlimo galimybes.

– Apžvelgus EBPO šalių pensijų struktūras, matyti, kad yra tik dvi šalys, kurios neturi antros pensijų pakopos. Antros pakopos planuoja atsisakyti ir Jungtinė Karalystė. PAYG schema yra naudojama 17-oje EBPO šalių. Taškų schemą turi tik penkios šalys: Prancūzija, Estija, Vokietija, Lietuva ir Slovakija.

– Apžvelgus pensinių išmokų formavimo būdus, galima matyti, kad jie yra įvairūs ir dažnai apima daugybę skirtingų programų. Privalomą pensijų sistemą dažniausiai sudaro dvi pakopos: pirmoji – užtikrina būtinąsias pragyvenimo pajamas, kurios paprastai priklauso nuo darbo stažo ir sumokėtų mokesčių; antroji – papildoma pensijos dalis, kuri priklauso nuo įmokėtų įmokų sumos ir nuo to, kaip fondus administruojančios kompanijos sėkmingai sugeba kaupiamas lėšas investuoti. O trečia pakopa yra visiškai savanoriška priemonė, kuri gali būti formuojama iš asmeninių paskatų ar darbdavio iniciatyva (skatinant lojalumą ar pan.).

Atlikus pasikeitimų, kurie įvyks įgyvendinus reformą, apžvalgą – galima įvardinti pagrindinius rezultatus:

– Nuo 2019 m. sausio 1d., dalyvaujant pensijų kaupimo II pakopoje, „Sodros“ pensijos nebebus mažinamos, asmuo pensiją gaus iš dviejų šaltinių – „Sodros“ ir sukauptą.

– Pensijų fonduose investicijos atliekamos pagal gyvenimo ciklo koncepciją.

– Sumažinami pensijų fondo įkainiai per pusę iki 0,5 %, taikomos naujos mokestinės paskatos, užtikrinta valstybės biudžeto priemoka, nustatyta teisė 12 mėnesių sustabdyti kaupimą.

– Įtraukimas į II pakopos pensijų kaupimo sistemą su teise atsisakyti kaupti.

– Nuo 2018 m. sausio 1 d., įsigaliojus naujos redakcijos Pensijų įstatymui, dėl pensijų indeksavimo socialinio draudimo pensijos didėja atsižvelgiant į vidutinį atlyginimą ir šalies ekonominę būklę.

– Nuo 2018 m. sausio 1 d. įvesta nauja pensijų skaičiavimo sistema, pagal kurią pensijos dydis priklauso nuo sukaupto darbo stažo, apskaitos vienetų / taškų sumos (jų dydis priklauso nuo sumokėtos socialinio draudimo sumos per metus), bazinės pensijos rodiklio ir apskaitos vieneto vertės.

– 2017 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybė nutarė suformuoti Valstybinio socialinio draudimo rezervinį fondą.

Atlikus pensijų reformos įgyvendinimo Lietuvoje empirinį tyrimą, pateikiamos pagrindines išvados:

– 94,1 % respondentų žino arba yra girdėję apie vykdomą reformą. Iš jų 57,8 % atsakė, kad „suprato“ arba „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę.

– Respondentai, kurie „suprato“ arba „labiau suprato, nei nesuprato“ reformos esmę, ją įvertino „labai gerai“ arba „gerai“ 38,6 %, neigiamai reformą įvertino 15,7 %, o daugiausia respondentų (45,8 %) atsakė, kad reformą vertina „patenkinamai“.

– Vertinant *informacijos pakankamumą* vykdant reformą, 43,1 % respondentų teigia, kad informacijos apie reformą nepakako, 42,2 % respondentų nepakako laiko susipažinti su vykdoma reforma. Tai reiškia, kad informacijos visuomenei nebuvo pateikta pakankamai ar jos pateikimo priemonės ir kanalai nebuvo tinkamai parinkti.

– Vertinant *pasirengimo reformai tinkamumą*, 46,3 % respondentų teigia, kad jų nuomone, reformai nebuvo pasirengta tinkamai. Ekspertai, vertindami pasirengimo tinkamumą, išskyrė I ir II pakopą, nes I pakopos reformą vertino palankiau, o vertindami II pakopos reformą vieningai ir argumentuotai teigia, kad pasirengimas reformai buvo skubotas ir netinkamas – nebuvo reformos klausimai išdiskutuoti su soc. partneriais, Lietuvos ir užsienio ekspertais.

– Respondentai (56,9 %) išreiškė nuomonę, kad sistemą jau buvo *laikas koreguoti*, nors tiek pat yra manančių, kad reformos vyksta per dažnai. Ekspertai, pareikšdami savo nuomonę, pastebi, kad pasikeitimai ir reformos šioje srityje vyksta gana dažnai, o vienam iš ekspertų, tai atrodo kaip vienas nesibaigiantis procesas, kurį sieja su politiniu nestabilumu šioje srityje. Ekspertų nuomone, reformų dažnumas susiformuoja dėl neišbaigtų, neišdiskutuotų sprendimų, kurie kartais prasilenkia su ekonomine logika ir turi populizmo apraiškų. Jie sutinka, kad sistemą buvo laikas koreguoti, nes netinkama sistema ar jos elementai nieko nedarant gali pridaryti daugiau problemų.

– Kalbant apie *reformos naudingumą*, 32,1 % respondentų mano, kad papildomas kaupimas naudingas visiems arba daugumai, 32,4 % – naudinga tik jaunimui. *II pakopoje* papildomai pensijai *nekaupia* 51,7 % respondentų ir tai yra gana nepalankus rezultatas patiems būsimiems pensininkams. Iš to galima suprasti, kodėl priimami sprendimai dėl „automatinio“ įtraukimo į pensijų sistemą. Vieni ekspertai, vertindami „automatinį“ įtraukimą, išvelgia tam tikrų etinių problemų, o kai kurie pritaria, kad toks dalykas turi būti daromas, juo labiau, kai yra palikta galimybė kaupimo atsisakyti. *Nekaupiančių III pakopoje* asmenų skaičius yra didesnis – 77,9 %. Apibendrinant atsakymus apie II ir III pakopoje papildomai pensijai kaupimą, galima teigti, kad beveik pusė visuomenės galvoja apie būsimas pajamas senatvėje ir yra linkusi prisidėti prie didesnės pensijos sukaupimo.

REKOMENDACIJOS

Vadovaujantis teorinėje dalyje atlikta medžiagos analize, kur pastebėtas naudojamų terminų tarptautinėje plotmėje ir Lietuvoje neatitikimas, kartais ir netinkamas pateikimas, rekomenduojama LR valdžios institucijoms, nevyriausybinėms organizacijoms ir institucijoms, žiniasklaidai, siekiant teikti aiškią ir neklaidinančią informaciją apie pensijų sistemą ir jos situaciją:

– Rengiant ataskaitas, analizes, apžvalgas, straipsnius, išsakant nuomonę, pristatant tendencijas ar faktus, naudoti terminą – „grynoji pakeitimo norma“ (ir šį terminą atitinkančius duomenis), o ne „bendroji pakeitimo norma“, nes „grynoji“ realiau atspindi esamą situaciją. Nenaudoti abstraktaus termino „pakeitimo norma“, nes žmogus, nežinantis situacijos ir terminų / rodiklių skirtumo, gali susidaryti neteisingą nuomonę.

Vadovaujantis Lietuvos pensijų situacijos analize, pateikiamos rekomendacijos LR Vyriausybei, siekiant tobulinti pensijų sistemos reformos įgyvendinimą:

– Visuomenės senėjimas, darbingo amžiaus žmonių skaičiaus mažėjimas, emigracija – jau kelis dešimtmečius tebesitęsianti problema, kuriai spręsti rekomenduojama skirti daugiau dėmesio ir resursų situacijos gerinimui: sudarant palankesnes sąlygas smulkaus ir vidutinio verslo vystymuisi pakoreguojant mokestinę politiką (pasiremiant kitų šalių patirtimi ir ekspertų bei socialinių partnerių rekomendacijomis); parengti žemesnes pajamas gaunančių asmenų mažesnio apmokestinimo mechanizmus, lygiagrečiai didinant daugiau uždirbančių apmokestinimą; sukurti palankesnes gyvenimo sąlygas šalyje – užtikrinant saugią ir teisingą aplinką, numatant realias ir adekvačias bausmes už nusikalstamas veikas (korupciją, šešėlinės ekonomikos vystymą ar sąlygų jai formuoti sudarymą, ar tokių sąlygų nepanaikinimą ir pan.).

– Nuo 2018 m. pradėtas pensijų indeksavimo procesas, kuris susietas su vidutiniu darbo užmokesčiu. Šis padidinimas trumpuoju ir vidutiniu laikotarpiu turėtų padėti sumažinti pagyvenusių žmonių skurdo lygį, tačiau ilguoju laikotarpiu, dėl darbingo amžiaus gyventojų skaičiaus mažėjimo ir žemo viešųjų išlaidų pensijoms lygio, pensijų adekvatumo didėjimas gali likti nedidelis ir nereikšmingas. Rekomenduojama numatyti ir parengti indeksavimo koeficiento didinimo mechanizmą ir procedūras, kad 5 metų laikotarpyje vidutinė senatvės pensija būtų ne mažiau kaip 10 % didesnė nei esantis šalies nustatytas skurdo lygis.

Vadovaujantis kiekybinio ir kokybinio tyrimo rezultatais, pateikiamos rekomendacijos LR Seimui, Vyriausybei, įstatymų ir reformų projektų rengėjams, siekiant tobulinti pensijų sistemos reformos įgyvendinimą:

– Reformas įgyvendinti nuosekliai, skiriant pakankamai laiko kokybiškam įstatymų, tvarkų ir įgyvendinimo mechanizmų parengimui bei visuomenės supažindinimui su numatomais pokyčiais (aiškiam, t.y. pritaikytam vartotojų grupėms tiek turinio, tiek pateikimo kanalų prasme).

– Į reformos kūrimo ir įgyvendinimo procesą labiau įtraukti kompetentingus asmenis, atlikti konsultacijas su Lietuvos ir užsienio šios srities specialistais ir ekspertais, socialiniais partneriais. Konsultacijoms, įstatymų bei kitų dokumentų (aprašų, tvarkų, procedūrų ir pan.) suderinimui skirti pakankamai laiko: derinimui su soc. partneriais skirti ne mažiau kaip 10 darbo dienų.

– Aktyviau atlikti konsultacijas su visuomene, prieš tai pateikus išsamią, aiškią ir suprantamą informaciją, skiriant laiko su ja susipažinti (periodiškumas turėtų būti apsvarstytas ir išdiskutuotas). Įteisinti tvarką apie ypatingai svarbius pasikeitimus (šiuo atveju – reforma), privalomai periodiškai (periodiškumas turėtų būti apsvarstytas ir išdiskutuotas, svarstomas variantas galėtų būti kas 2 sav.) informuoti trumpais pranešimais žinių laidose visų transliuotojų kanaluose.

– Numatyti daugiau anuitetų rūšių, galimybę gauti išmoką iš II pakopos fondų kritinės ligos ir pan. atvejais.

Pateikiama rekomendacija Valstybinei socialinio draudimo fondo valdybai:

– Pradedančiam darbinę karjerą asmeniui išsiųsti (per „Sodros“ elektroninę gyventojų aptarnavimo sistemą EGAS sistemą ir paštu) aiškią, išsamią ir lengvai suprantamą informaciją apie Lietuvos pensinę sistemą, jos esmę, pensijų skaičiavimo mechanizmą (iš ko pensija susideda, nuo ko priklauso jos dydis). Supažindinti su pensijų kaupimo prasme, nauda, būdais, pensijų kaupimo bendrovėmis.

LITERATŪRA

Mokslinės literatūros šaltiniai:

1. Aidukaitė, J. (2010) Gerovės valstybių patirtis vertinant socialinio teisingumo principo įgyvendinimą švietime: Švedijos, Škotijos ir Vokietijos atvejai. *Viešoji politika ir administravimas*, 34, 47-60.
2. Aidukaitė, J., Bogdanova, N., Guogis, A. (2012). *Gerovės valstybės kūrimas Lietuvoje: mitas ar realybė?*. Vilnius: Lietuvos socialinių tyrimų centras.
3. Alasuutari, P. (1996). *Research Culture. Qualitative Method and Cultural Studies*. JAV: Sage Publications.
4. Antler, J., Kahane, Y. (1987). The Gross and Net Replacement Ratios in Designing Pension Schemes and in Financial. *Planning: The Israeli Experience The Journal of Risk and Insurance*, 54 (2).
5. Backūnaitė, E. (2006). Administracinių reformų viešajame sektoriuje raida: konvergencijos ir divergencijos paieškos. *Viešoji politika ir administravimas*, 18. Kauno technologijos universitetas.
6. Badham, R., Cancado, V. L., Darief, T. (2015). An Introduction to the 5M Framework: Reframing. *Brazilian Administration Review*, 12(1), 22–38.
7. Barr, N. (2002). Reforming pensions : myths, truths, and policy choices. *International Social Security Review*, 55 (2).
8. Bartkus, A. (2007). Lietuvos ir Latvijos antros pakopos kaupiamųjų pensijų fondų veiklos ypatumų įvertinimas. *Ekonomika*, 78.
9. Best, J. (2016). *Social Problems* (3rd ed.). New York: W.W. Norton & Company.
10. Bitinas, A. (2011). *Socialinė apsauga Europos Sąjungoje: pensijų sistemų modernizavimas*. Vilnius: MES.
11. Bitinas, A., Bitaitis, D. (2014). Piniginės socialinės paramos pertvarka: esminiai pokyčiai ir tendencijos. *Socialinių mokslų studijos*, 6(3), 590-610.
12. Bitinas, A., Tartilas, J., Litvaitienė, J. (2011). *Socialinės apsaugos teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio Universitetas.
13. Bitinas, A., Usonis, J. (2013). „Flexycurity“ teisinis reguliavimas. Vadovėlis. Vilnius: MRU leidykla.
14. Bitinas, B., Rupšienė, L., Židžiūnaitė, V. (2008). *Kokybinių tyrimų metodologija, II dalis*. Klaipėda: S. Jokužio leidykla-spaustuvė.
15. Bovaird, T., Loffler, E. (2015). *Public Management and Governance*. London: Routledge.
16. Brunsson, N. (2006). Administrative reform as routines. *Scandinavian Journal of Management*, 22, Issue 3, Elsevier Science Ltd., 243-252.
17. Butler, M. J. R. (2003). Managing from the Inside Out: Drawing on ‘Receptivity’ to Explain Variation in Strategy Implementation. *British Journal of Management*, 14, special issue, Blackwell Publishing Ltd., S47-S60.
18. Carnall, C. (2007). *Managing Change in Organizations* (5th ed.). Gosport: Ashford Colour Press.
19. Cibulskas, G. (2006). Švietimo subjektų pasipriešinimui edukaciniams įtaką darantys veiksniai: Lietuvos švietimo atvejis (Daktaro disertacija, Kauno technologijos universitetas).
20. Civinskas, R., Dvorak, J., Davidonis, R. (2015). Lietuvos viešojo valdymo reformų institucinė sąranga 2009–2012 m. *Regional Formation & Development Studies*, 15, 36–46.
21. Cohen, L., Manion, L., Morrison, K. (2011). *Research Methods in Education*. New York: Routledge/Taylor & Francis Group.
22. Creswell, J., Plano Clark, V. (2007). *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. Thousand Oaks, CA: Sage.
23. Čekanavičius, V., Murauskas, G. (2002). *Statistika ir jos taikymai*. Vilnius: TEV.
24. Dromantienė, L., Česnuitytė, V. (2011). *Europos Sąjungos socialinė politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
25. Dromantienė, L. (2008). Socialinės Europos kūrimas. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras.
26. Europos komisija (2018). *ES pensijos. Ataskaitoje pripažįstamos valstybių narių pastangos užtikrinti adekvacias pensijas, tačiau reikia nuveikti daugiau*. Briuselis.
27. Europos komisija (2018). *The 2018 Ageing Report. Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)*. Luxembourg: Publications Office of the European Union.
28. Europos komisija (2019). Šalies ataskaita. Lietuva 2019. Briuselis.

29. Dukic, G. (2015). Perception and adoption of change management in informatikon institutions: a study from Croatia. *International Journal of Libraries&Information Services*, 65(3), 175–190.
30. Garvin, D. A. (1993). Building a Learning Organisation. *Harvard Business Review*, 71 (4).
31. Gylys, P. (2004). Reforms of Pension System in Lithuania. *Ekonomika*, 66.
32. Goman, C. K. (2000). The Biggest Mistakes in Managing Change. *Innovative Leader Volume 9*, (12).
33. Gudaitis, T. (2009). Lietuvos pensijų sistemos reformos vertinimas: nuo koncepcijos iki pirmųjų anuitetų. *Organizacijų vadyba: Sisteminiai tyrimai*, 49, 37-56.
34. Gudaitis, T. (2010). Pensijų sistemos reformos rezultatų vertinimas (Lietuvos atvejis) (daktaro disertacija, Vilniaus universitetas).
35. Guogis, A. (2002). Dėl Lietuvos socialinės politikos modelio. *Politologija*, 4 (28), 76-94.
36. Guogis, A. (2008). Dėl Lietuvos socialinės apsaugos sampratos. *Socialinis darbas*, 7(2).
37. Guogis, A. (2000). *Socialinės politikos modeliai*. Vilnius: Eugrimas.
38. Guogis, A., Gudelis, D. (2003). Pilietinė visuomenė ir socialinė politika: Naujosios viešosios vadybos galimybės. *Filosofija. Sociologija*, 4.
39. Herrmann, P., Nadkarni, S. (2014). Managing strategic change: The duality of CEO personality. *Strategic Management Journal*, 35(9), 1318–1342.
40. Hill, M., Irving, Z. M (2009). *Understanding social policy* (8th ed.). Naujasis Džersis: Wiley-Blackwell.
41. Holzmann, R. (2000). The World Bank Approach to Pension Reform. *International Social Security Review*, 53(1), 11 – 34.
42. Israel M., Hay I. (2006). *Research Ethics for Social Scientists*. London: SAGE Publications Ltd.
43. Jakštas, G., Kuodytė, V., Leputė, B., Padvilikis, G., Patevič, M., Požėla, D., Sabulytė, L., Simanavičius, P. (2019). *Žmogiškasis kapitalas Lietuvoje 2019: kryptis – ateities darbo rinka*. Mokslo ir studijų stebėsenos ir analizės centras.
44. Jurgelaitienė, L., Slavickienė, A. (2012). *Pensijų draudimo sistemos Lietuvoje pokyčiai krizės laikotarpiu* (8). Kaunas: Aleksandro Stulginskio universitetas.
45. Kardelis, K. (2016). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras.
46. Katkus, V., Martinaitytė, E. (2002). *Pensijų reforma: pensijų fondų sistemos Lietuvoje kūrimo problemos*. Vilnius: Lietuvos Bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
47. Kotter, J.P. (2007). *Leading Change: Why Transformation Efforts Fail*. Harvard Business Review. JAV: Harvard Business School Publishing.
48. Krejcie, R., Morgan, D. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30, 607-610.
49. Kuipers, B. S., Higgs, M., Kickert, W., Tummers, L., Grandia, J., Voet, J. (2014). The management of change in public organizations: a literature review. *Public Administration*, 92(1), 1–20.
50. Kvale, S. (1996). *Interviews: An Introduction to Qualitative Research Interviewing*. New York: Sage Publication.
51. Lazutka, R. (2018). Lietuvos pensijų sistemos raida. *Ekonomikos konferencija. Lietuvos pensijų sistema: kaip užtikrinti socialiai teisingą ir tvarią pensiją?* Prieiga internete: <https://www.lb.lt/lt/renginiai/ekonomikos-konferencija-lietuvos-pensiju-sistema-kaip-uztikrinti-socialiai-teisinga-ir-tvaria-pensija>. Vilnius: Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka.
52. Lazutka, R. (2002). Pensijų ekonomikos principai. *Pinigų studijos. Ekonomikos teorijos ir praktika*, 4.
53. Lazutka, R. (2007). Pensijų sistemos raida Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 18 (2), 64-80.
54. Lazutka, R. (2008). Lietuvos socialinio draudimo pensijų dalinio privatizavimo tikslai ir rezultatai. *Ekonomika*, 82.
55. Lazutka, R., Žalimienė, L., Skučienė, D., Tamošiūnė-Ivaškaitė V., Šumskaitė, L. (2008). *Socialinė parama Lietuvoje: remiamųjų padėtis ir paramos rezultatai*. Vilnius: Lodvila.
56. Levine, R. J. (1988). *Ethics and regulations of clinical research*. JAV, New Haven: Yale University Press.
57. Liukinevičienė, L. (2013). Lyderystė viešajame valdyme. *Viešasis valdymas: koncepcijos ir dimensijos. Mokslo studija*. Vilnius: BMK.
58. Huerta Melchor, O. (2008). Managing Change in OECD Governments: An Introductory Framework. *OECD Working Papers on Public Governance*, 12.
59. Milevičienė, D. (2003). Socialinė politika. Socialinės politikos formavimo ribos. *Socialinis darbas*, 1(3).
60. Moran, J. W., Brightman, B. K. (2000). Leading organizational change. *Journal of Workplace Learning: Employee Counselling Today*. 12 (2), 66–74.

61. Nickols, F. (2016). *Change Management 101: a premier*. Prieiga internete: <https://www.nickols.us/change.pdf>.
62. Oškutienė, R., Korsakienė, R. (2012). Organizacinių pokyčių vertinimas: informacinių technologijų diegimo atvejis. *Mokslas. Lietuvos ateitis*, 4(3), 197–204.
63. Patton, M. (2015). *Qualitative evaluation and research methods*. Jungtinės Amerikos Valstijos, Kalifornija: Thousand Oaks.
64. Raipa, A. (2015). XXI a. viešojo valdymo modernizavimo reformų kryptys ir tendencijos. *Viešoji politika ir administravimas*, 14(2), 307–320.
65. Regeringskansliet (2018). *The Swedish pension system and pension projections until 2070*. Internetinė prieiga: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/economy-finance/final_country_fiche_se.pdf.
66. Root, M. (1993). *Philosophy of social science: The methods, ideals and politics of social inquiry*. UK, Oxford: Blackwell.
67. Rupšienė, L. (2007). *Kokybinių tyrimų duomenų rinkimo metodologija*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
68. Sakalas, A., Savanevičienė, A., Girdauskienė, L. (2016). *Pokyčių valdymas*. Kaunas: Technologija.
69. Skaraitė, L. (2011). Pensijų sistemos reforma Lietuvoje: būklė ir perspektyvos (magistro baigiamasis darbas, Mykolo Romerio universitetas).
70. Smalskys, V. (2005). „Gerovės valstybės“ ir socialinės viešosios politikos krypčių teoriniai aspektai. *Viešoji politika ir administravimas*, 11.
71. Sofronijevič, A., Miličević, V., Makovič, A. (2015). New internet business initiatives in the context of change management. *Management*, 74, 37–46.
72. Tashakkori, A., Teddlie, C. (2010). *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Jungtinės Amerikos Valstijos, Kalifornija: Thousand Oaks.
73. Thomson, W., Price, R. (2009). *The Political Economy of Reform: Lessons from pensions, product markets and labour markets in ten OECD countries*. Prancūzija: OECD Publishing.
74. Vainienė, R. (2005). *Ekonomikos terminų žodynas*. Vilnius: Tyto alba.
75. Vaschenko, Y. (2014). Legal issues of the public administration in Ukraine in the context of constitutional and public administration reforms. *Jurisprudencija*, 21(4), 1186–1207.
76. Vasiliauskas, A. (2005). *Strateginis valdymas*. Kaunas: Technologija.
77. Videikienė, S., Šimanskienė, L. (2014). Pokyčių valdymo kliūtys organizacijose: teoriniai ir praktiniai aspektai. *Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai*, 70, 107-120.
78. Акулов, В. Б., Рудаков М. Н. (2015). *Теория организации*. Петрозаводск: ПетрГУ.
79. Горбунов, Д. В. (2012). Концептуальный подход к определению сущности организационных преобразований промышленных предприятий. *Вестник Тамбовского университета. Серия: Гуманитарные науки*, 7, 120–124.
80. Кузнецов, Г. Н. (2010). Управление организационными изменениями на предприятиях водного транспорта. *Журнал университета водных коммуникаций*, 3, 219.
81. Кужева, С. Н. (2011). *Управление изменениями: учебное пособие*. Омск: Омский государственный университет.
82. Медведева, Н.В. (2016). *Управление изменениями в организации*. Саратов: СГУ.

Istatymai, teisės aktai ir kiti dokumentai:

1. Europos Komisija (2017). *Europos semestro teminė informacijos suvestinė. Pensijų adekvatumas ir tvarumas*. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/european-semester-thematic-factsheet-adequacy-sustainability-pensions_lt.pdf.
2. Europos komisija (2018). *The 2018 Ageing Report. Economic & Budgetary Projections for the 28 EU Member States (2016-2070)*. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/publications/economy-finance/2018-ageing-report-economic-and-budgetary-projections-eu-member-states-2016-2070_en.
3. Europos Komisija (2019). *Šalies ataskaita. Lietuva 2019*. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/file_import/2019-european-semester-country-report-lithuania_lt.pdf.
4. Lietuvos Respublikos Konstitucija (2019). Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2019-09-01. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1890/asr>.
5. Lietuvos Respublikos papildomo savanoriško pensijų kaupimo įstatymas Nr. XI-1677. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.412351>.
6. Lietuvos Respublikos pensijų kaupimo įstatymas Nr. IX-1691. Galiojanti suvestinė nuo 2019-12-31. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/028b05207b9c11e89188e16a6495e98c>.

7. Lietuvos Respublikos pensijų sistemos reformos įstatymas Nr. XI-2418. Negalioja nuo 2019-01-01. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.437395?jfwid=bzkrwjzut>.
8. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo įstatymas Nr. I-1336. Galiojanti suvestinės redakcija nuo 2019-04-19 iki 2019-12-31. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.1327/asr>.
9. Lietuvos Respublikos valstybinio socialinio draudimo fondo biudžeto sandaros įstatymas Nr. IX-547. Galiojanti suvestinė redakcija nuo 2018-07-06. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.152650/asr>.
10. Lietuvos Respublikos valstybinių socialinio draudimo pensijų įstatymas Nr. I-549. Galiojantis suvestinė redakcija nuo 2019-04-19. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.5901/asr>.
11. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2017). Dėl Valstybinio socialinio draudimo rezervinio fondo sudarymo ir valdymo nuostatų patvirtinimo. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d99f0701526211e78869ae36ddd5784f/asr>.
12. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas. (2018). Dėl demografijos, migracijos ir integracijos politikos 2018–2030 metų strategijos įgyvendinimo 2019–2021 metų tarpinstitucinio veiklos plano patvirtinimo. Prieiga internete: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/2a093814fc8411e89b04a534c5aaf5ce?jfwid=rwipzde7s>.
13. OECD (riet. EBPO) Data (2017). *Pensions at a Glance 2017 – country information*. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/els/public-pensions/pag2017.htm>.
14. OECD (riet. EBPO) Data (2019). *Pensions Statistics: Pensions at a Glance*. Prieiga internete: <https://data.oecd.org/pension/net-pension-replacement-rates.htm>.
15. OECD (riet. EBPO) iLibrary (2019). *OECD Pensions at a Glance*. Prieiga internete: https://www.oecd-ilibrary.org/social-issues-migration-health/pensions-at-a-glance-2019_b6d3dcfc-en.
16. United Nations, Department of Economic and Social Affairs, Population Division (2019). *World Population Prospects 2019*. Prieiga internete: https://population.un.org/wpp/Publications/Files/WPP2019_Highlights.pdf.
17. Valstybinio socialinio draudimo fondo 2018 metų biudžeto vykdymo ataskaitų rinkinys (2018). Prieiga internete: https://www.sodra.lt/uploads/documents/files/2018%20m_%20ataskaita.pdf.

Kiti šaltiniai:

1. Čiužas, A. (2018). *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. Prieiga internete: <https://www.vle.lt/Straipsnis/dokumentu-analize-49868>
2. DICE Database (2015). *Gross / net pensions replacement rates from public, mandatory private and voluntary private pension schemes, 2005 – 2012*. Miunchenas: Ifo Institute.
3. Europos komisija (2018). *ES pensijos. Ataskaitoje pripažįstamos valstybių narių pastangos užtikrinti adekvacias pensijas, tačiau reikia nuveikti daugiau*. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/IP_18_3507.
4. Eurostat duomenys 2019. Prieiga internete: https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-datasets/-/ILC_PNS1.
5. Jankaitytė, G. Lietuva – 4-ta pasaulyje pagal diplomuotųjų skaičių. (2018). *Verslo žinios*. Prieiga internete: <https://www.vz.lt/vadyba/personalo-valdymas/2018/09/07/lietuva--4-ta-pasaulyje-pagal-diplomuotuju-skaiciu#ixzz69VhnEs8c>.
6. Kalinkaitė-Matuliauskienė, V. Ekonomistai įvardijo, kas yra vidurinė klasė Lietuvoje: ar jai priklausote. (2019). *Verslo žinios*. Prieiga internete: <https://www.lrt.lt/naujienos/verslas/4/1057431/ekonomistai-ivardijo-kas-yra-vidurine-klase-lietuvoje-ar-jai-priklausote>.
7. Lazutka, R. Privačios versus Sodros pensijos. (2008). *DELFI žinios*. Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/ringas/lit/rlazutka-privacios-versus-sodros-pensijos.d?id=17901231>.
8. Lazutka, R. (2018). R. Lazutka apie pensijų reformą: tai yra posūkis 180 laipsnių kampu. Pagal LRT radijo laida „LRT aktualijų studija“ parengė Gytis Pankūnas. Prieiga internete: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/213599/r-lazutka-apie-pensiju-reforma-tai-yra-posukis-180-laipsniu-kampu>. Lietuvos nacionalinis radijas ir televizija.
9. Lietuvos bankas (2019). *II pakopos pensijų fondų priežiūra ir pasirinkimas: atsakymai kaupiantiesiems*. Prieiga internete: <https://www.lb.lt/lt/naujienos/ii-pakopos-pensiju-fondu-prieziura-ir-pasirinkimas-atsakymai-kaupiantiesiems>.
10. Lietuvių kalbos žodynas (2019). Prieiga internete: <https://www.lietuviuzodynas.lt/terminai/Reforma>.

11. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018). *Dažniausiai užduodami klausimai ir atsakymai apie pensijų kaupimą, mokesčių sujungimą ir išmokas*. Prieiga internete: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/dazniausiai-uzduodami-klausimai-ir-atsakymai-apie-pensiju-kaupima-mokesciu-sujungima-ir-ismokas>.
12. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2018). *Linas Kukuraitis: ką turi žinoti savo ateities pensija besirūpinantis žmogus*. Prieiga internete: <https://socmin.lrv.lt/lt/naujienos/linas-kukuraitis-ka-turi-zinoti-savo-ateities-pensija-besirupinantis-zmogus>.
13. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerija (2019). *Pensijų kaupimo sistema*. Prieiga internete: <https://socmin.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/socialinis-draudimas/pensiju-kaupimo-sistema>.
14. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (2018). *Pensijų reforma*. Prieiga internete: <https://lrv.lt/uploads/main/documents/files/Pensij%C5%B3%20reforma.pdf>.
15. Morkūnienė, A. (2011). *Čilės patirtis turėtų paskatinti Lietuvos pensijų reformą*. Prieiga internete: <http://www.lrinka.lt>.
16. Oficialiosios statistikos portalas (2019 m.). Prieiga internete: <https://osp.stat.gov.lt>.
17. *These countries have the most generous pensions*. (2018). Smith, R. Prieiga internete: <https://www.weforum.org/agenda/2018/02/retirees-in-these-countries-receive-100-of-a-working-salary/>.
18. Teisės aktų gidas (2019). *Vidutinis mėnesinis bruto ir neto darbo užmokestis (be individualių įmonių)*. Prieiga internete: <https://www.tagidas.lt/savadai/9006/>.
19. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2018). *Socialinis draudimas Lietuvoje 1926-1940 metais*. Prieiga internete: <https://www.sodra.lt/lt/socialinis-draudimas/sodros-istorija>.
20. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2019). *Didėjančios gyventojų pajamos augino „Sodros“ fondą*. Prieiga internete: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/didejancios-gyventoju-pajamos-augino-sodros-fonda>.
21. Valstybinio socialinio draudimo fondo valdyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos (2019). *Pensijos*. Prieiga internete: <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/statistika/pensijos>.
22. Valstybinė mokesčių inspekcija (2019). *Gyventojų pajamų apmokestinimo tvarka 2019 metais*. Prieiga internete: https://www.vmi.lt/cms/gyventoju-pajamu-mokescio-istatymo-pakeitimai/-/asset_publisher/1HB8RLTN6mTM/content/gyventoju-pajamu-apmokestinimo-tvarka-2019-metais?redirect=https%3A%2F%2Fwww.vmi.lt%2Fcms%2Fgyventoju-pajamu-mokescio-istatymo-akeitimai%3Fp_p_id%3D101_INSTANCE_1HB8RLTN6mTM%26p_p_lifecycle%3D0%26p_p_state%3Dnormal%26p_p_mode%3Dview%26p_p_col_id%3Dcolumn-1%26p_p_col_count%3D4.
23. Žilionis, M. Ministras piešia tragišką vaizdą: pensija sieks tik 20 % buvusios algos. (2018). *DELFI žinios*. Prieiga internete: <https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/ministras-piesia-tragiska-vaizda-pensija-sieks-tik-20-proc-buvusios-algos.d?id=77319339>.

PRIEDAI

Pensijų adekvatumas, 2016 m.

	Asmenys (65 m. ir vyresnio amžiaus), kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis (gyventojų proc. dalis) (1)			Asmenų (65 m. ir vyresnio amžiaus), kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, dalis, palyginti su visų gyventojų, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, dalimi (visų šią riziką patiriančių asmenų proc. dalis) (2)			Asmenys (75 m. ir vyresnio amžiaus), kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis (gyventojų proc. dalis) (3)			Vyresnio amžiaus žmonių, kuriems gresia skurdas arba socialinė atskirtis, dalis (65 m. ir vyresnio amžiaus gyventojų proc. dalis) (4)			Dideį materialinį nepriteiktų patiriančių vyresnio amžiaus žmonių dalis (65 m. ir vyresnio amžiaus gyventojų proc. dalis) (5)			Santykinis pajamų medianos rodiklis (65 m. ir vyresnio amžiaus asmenų) (6)			Bendra pajamų pakavimo norma (7)			Pajamų pasiskirstymo skirtumas esant S80 / S20 (pajamų kvintilo dalies) santykiui (8)	
	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	Iš viso	Vyrų	Moterų	< 65	> 65
ES 28	18,3	15,1	20,7	14,8	11,4	17,7	19,9	15,5	22,9	14,7	12,1	16,8	5,8	4,7	6,7	0,93*	0,97*	0,91*	0,57*	0,59*	0,55*	5,4	4,1
Euro 19	17,4	14,9	19,4	14,7	11,9	17,2	18,3	14,6	21,0	14,3	12,2	16,0	5,2	4,3	5,8	0,95*	0,98*	0,92*	0,58*	0,59*	0,55*	5,4	4,2
BE	16,4	16,0	16,8	14,6	13,4	15,5	16,9	16,9	16,9	15,4	15,2	15,5	2,1	1,9	2,2	0,76	0,77	0,76	0,48	0,51	0,47	4,0	3,2
BG	45,9	36,5	52,3	23,2	16,1	29,4	53,1	40,5	60,4	24,3	15,9	30,1	37,5	30,6	42,2	0,80	0,87	0,73	0,45	0,50	0,42	9,1	4,3
CZ	10,1	5,1	13,7	13,8	6,7	19,3	12,1	3,7	17,3	8,1	3,6	11,4	3,0	2,4	3,4	0,79	0,80	0,78	0,50	0,51	0,57	3,7	2,4
DK	9,2	8,1	10,2	10,5	8,9	12,3	15,4	12,1	17,8	8,5	7,1	9,6	0,7	0,9	0,6	0,75	0,76	0,75	0,47	0,43	0,49	4,2	3,2
DE	18,3	15,6	20,8	18,6	16,4	20,4	16,5	12,2	20,6	17,6	14,9	20,1	2,7	2,3	3,1	0,84	0,86	0,84	0,46	0,46	0,48	4,7	4,1
EE	41,4	27,4	48,6	31,8	17,2	42,2	49,2	27,7	57,9	40,2	26,1	47,4	5,4	4,9	5,6	0,60	0,65	0,56	0,45	0,39	0,51	5,7	3,5
IE	16,5*	15,4*	17,4*	8,3*	7,6*	9,1*	16,7*	14,3*	18,5*	14,2*	13,1*	15,2*	3,1	3,3	2,9	0,87*	0,9*	0,87*	0,38*	0,41*	0,43*	4,6*	4,2*
EL	22,0	19,0	24,4	13,0	10,6	15,2	22,3	17,4	26,0	12,4	10,6	13,8	15,2	13,2	16,8	1,07	1,11	1,03	0,63	0,68	0,55	7,4	3,9
ES	14,4	13,8	14,9	9,4	8,0	10,8	15,4	15,0	15,7	13,0	12,7	13,2	2,5	1,9	2,9	1,01	1,05	0,98	0,66	0,69	0,51	7,3	4,3
FR	10,0	8,2	11,4	10,3	8,0	12,2	10,8	8,5	12,3	8,2	6,7	9,4	2,9	2,4	3,2	1,02	1,05	1,00	0,68	0,68	0,67	4,3	4,4
HR	32,8	28,0	36,0	22,1	16,1	27,5	36,9	30,5	40,5	26,5	21,9	29,5	14,5	13,3	15,3	0,84	0,88	0,80	0,39	0,42	0,42	5,0	4,6
IT	23,9	20,6	26,4	17,6	13,9	20,9	25,9	20,9	29,1	16,1	13,6	18,0	11,1	9,9	12,0	0,99*	1,02*	0,97*	0,66*	0,66*	0,57*	6,6	4,8
CY	22,9	19,5	25,8	11,5	10,1	12,8	29,9	21,8	36,3	19,5	15,8	22,8	5,4	5,4	5,5	0,79	0,86	0,77	0,44	0,53	0,38	4,9	4,8
LV	43,1	33,5	47,8	29,6	18,2	37,9	49,1	37,1	53,7	38,1	28,4	42,9	14,9	11,6	16,5	0,63	0,67	0,61	0,42	0,40	0,43	6,2	4,6
LT	37,4	26,2	43,1	23,4	12,7	31,7	38,7	25,5	44,1	27,7	16,7	33,2	17,3	13,7	19,0	0,71	0,77	0,67	0,45	0,47	0,44	7,7	4,4
LU	9,1	6,9	11,0	6,1	3,7	6,7	7,7	5,9	9,2	9,0	6,8	10,8	0,2	0,2	0,3	1,08*	1,12*	1,04*	0,8*	0,77*	0,79*	4,9	4,6
HU	15,1	11,8	17,0	9,8	6,1	13,1	13,0	9,4	15,0	6,8	5,9	7,3	10,2	7,5	11,8	1,01	1,05	0,98	0,67	0,71	0,66	4,5	3,1
MT	26,1	24,6	27,5	23,5	20,9	25,6	24,6	20,4	27,7	24,2	22,8	25,4	3,5	3,5	3,5	0,72	0,75	0,69	0,54	0,55	0,46	4,3	3,3
NL	10,0	9,7	10,2	10,5	9,9	11,1	12,1	12,1	12,0	9,0	8,5	9,3	1,2	1,4	1,1	0,82	0,85	0,82	0,50	0,56	0,48	4,1	3,0
AT	13,7	10,2	16,4	13,7	9,6	17,3	15,6	12,4	17,7	13,2	10,0	15,7	1,2	0,6	1,6	0,97	1,01	0,93	0,62	0,69	0,58	4,2	3,7
PL	16,1	11,7	19,0	11,8	7,0	16,2	15,2	9,9	17,8	12,8	9,1	15,2	5,9	4,3	6,9	0,97	1,04	0,92	0,62	0,72	0,61	5,0	3,5
PT	21,8	18,9	24,0	18,0	14,2	21,1	25,2	21,9	27,3	18,3	16,0	19,9	6,7	4,9	8,0	0,91	0,97	0,88	0,64	0,68	0,60	6,0	5,4
RO	34,0	27,0	38,7	15,2	10,2	19,6	39,9	28,2	46,5	19,1	12,2	23,7	22,5	18,9	25,0	0,97	1,10	0,89	0,66	0,68	0,57	8,0	4,4
SI	19,9	12,9	25,0	18,6	11,2	24,6	22,8	12,1	29,1	17,6	10,8	22,5	5,8	4,1	6,9	0,89	0,96	0,84	0,47	0,50	0,45	3,5	3,6
SK	12,3	10,3	13,5	9,7	6,5	12,7	14,9	9,1	18,0	5,7	4,3	6,5	8,0	7,0	8,6	0,91	0,94	0,90	0,62	0,60	0,67	3,9	2,4
FI	13,6	9,0	17,3	16,7	9,8	23,5	20,0	13,1	24,3	12,3	8,1	15,5	1,7	1,4	1,9	0,83	0,89	0,79	0,53	0,51	0,51	3,7	3,1
SE	17,0	11,3	21,9	18,5	12,0	24,0	24,7	14,9	31,7	16,8	11,1	21,7	0,3	0,3	0,3	0,77	0,84	0,71	0,57	0,59	0,54	4,3	3,8
UK	18,0	15,1	20,4	14,8	12,2	17,2	22,1	19,2	24,3	17,1	14,4	19,4	1,2	1,0	1,3	0,89	0,91	0,86	0,53	0,58	0,51	5,3	4,5

Šaltinis –Eurostatas. Pastabos. Duomenų paėmimo data –2017m. spalio 31d. (4) Ribinė vertė: 60proc. ekvivalentinių pajamų medianos po socialinių pervedimų; (6) 65 metų ir vyresnio amžiaus asmenys, palyginti su jaunesniais nei 65 metų asmenimis; (7) 65–74 metų asmenų pensijų pajamų santykis su 50–59 metų asmenų darbo pajamomis. *–2015m. duomenys

Šaltinis: Europos Komisija, 2017.

Pensininkų skaičius, kuriems daugiau kaip 65 metų, tūkst.

Šalis	16-70	2016	2020	2025	2030	2035	2040	2045	2050	2055	2060	2065	2070
Belgija	1671.0	2,017	2,190	2,416	2,657	2,864	3,047	3,166	3,276	3,374	3,494	3,591	3,688
Bulgarija	-138.8	1,506	1,553	1,565	1,525	1,488	1,465	1,482	1,518	1,559	1,547	1,461	1,367
Cekija	754.4	1,953	2,106	2,224	2,324	2,390	2,547	2,763	2,886	2,971	2,984	2,854	2,707
Danija	259.8	1,063	1,126	1,171	1,216	1,249	1,259	1,253	1,259	1,244	1,227	1,264	1,323
Vokietija	6591.3	19,428	20,570	22,142	23,966	25,670	26,031	25,906	25,939	26,201	26,241	26,203	26,019
Estija	86.9	255	270	283	297	307	321	332	345	363	366	353	342
Airija	806.2	592	669	750	836	956	1,088	1,224	1,347	1,426	1,439	1,412	1,398
Graikija	448.7	1,973	2,080	2,197	2,330	2,490	2,668	2,728	2,782	2,699	2,630	2,591	2,421
Ispanija	4687.7	7,503	8,018	8,920	10,039	11,437	12,919	14,290	14,864	14,552	13,798	12,899	12,190
Prancūzija	6933.4	13,261	14,435	15,796	17,241	18,400	19,247	19,520	19,616	19,566	19,490	19,713	20,195
Kroatija	155.2	846	919	978	1,019	1,017	1,003	1,000	1,006	1,003	1,002	1,011	1,001
Italija	1933.3	12,607	12,849	13,395	14,206	15,354	16,356	16,967	16,961	16,470	15,902	15,124	14,541
Kipras	177.1	132	153	175	192	212	224	248	269	300	309	310	310
Latvija	-18.2	404	397	415	436	449	461	462	468	481	467	425	386
Lietuva	582	625	670	693	700	680	653	639	625	581	526	526	526
Liuksemburgas	344.7	134	152	175	207	242	272	297	318	342	384	438	478
Vengrija	776.3	1,725	1,892	2,012	2,052	2,140	2,285	2,478	2,523	2,557	2,601	2,561	2,501
Malta	91.5	66	76	89	100	106	112	120	128	138	148	155	157
Nyderlandai	838.5	3,229	3,382	3,650	3,969	4,199	4,377	4,293	4,182	4,090	4,072	4,073	4,067
Austrija	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Lenkija	4162.7	6,135	7,222	8,285	8,763	9,034	9,489	10,107	10,784	11,191	11,260	10,890	10,298
Portugalija	402.3	2,126	2,231	2,350	2,492	2,643	2,777	2,892	2,927	2,835	2,704	2,606	2,528
Rumunija	423.9	3,537	3,640	3,719	3,593	3,780	4,007	4,230	4,307	4,433	4,315	4,145	3,961
Slovėnija	187.1	436	484	535	583	623	653	681	695	694	673	648	623
Slovakija	569.0	794	913	1,049	1,151	1,209	1,277	1,366	1,430	1,474	1,490	1,442	1,363
Suomija	440.2	1,142	1,259	1,363	1,447	1,483	1,470	1,470	1,485	1,505	1,545	1,569	1,583
Švedija	2325.9	2,107	2,273	2,474	2,675	2,862	3,035	3,188	3,396	3,714	4,037	4,217	4,433
JK	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:	:
Norvegija	1254.6	872	967	1,105	1,244	1,388	1,510	1,605	1,712	1,841	1,961	2,055	2,127

Šaltinis: adaptuota pagal Europos komisiją, 2018.

	Pirma pakopa			Antra pakopa				Pirma pakopa			Antra pakopa						
	Pagal gyvenamąją vietą		Pagrįsta įmokomis						Pagal gyvenamąją vietą		Pagrįsta įmokomis						
	Pagrindinis	Tikslinis	Pagrindinis	Minimalus	Viešasis	Privatus		Pagrindinis	Tikslinis	Pagrindinis	Minimalus	Viešasis	Privatus				

Dalis A. Tvarkos taikomos būsimiems pensininkams kurie į darbo rinką įsijungė 2018 metais būdami 22 m. amžiaus*

Australija		✓				FA	Nyderlandai	✓					AI [k]
Austrija				✓	AI		Naujoji Zelandija	✓					
Belgija				✓	AI		Norvegija		✓			SA	FA
Kanada	✓	✓			AI		Lenkija				✓	SA	
Čilė		✓				FA	Portugalija				✓	AI	
Čekijos Respublika			✓	✓	AI		Slovakijos Respublika				✓	Taškai	
Danija	✓	✓			FA	FA [k]	Slovėnija				✓	AI	
Estija			✓		Points	FA	Ispanija				✓	AI	
Suomija		✓			AI		Švedija		✓			SA + FA	FA [k]
Prancūzija				✓	AI + Taškai		Šveicarija				✓	AI	AI
Vokietija		✓			Taškai		Turkija				✓	AI	
Graikija	✓				AI		Jungtinė Karalystė			✓			
Vengrija				✓	AI		JAV					AI	
Islandija	✓	✓				AI [k]							
Airija			✓				G20 šalys						
Izraelis	✓		✓			FA	Argentina			✓	✓	AI	
Italija					SA		Brazilija				✓	AI	
Japinija			✓		AI		Kinija				✓	SA + FA	
Korėja			✓		AI		Indija				✓	AI + FA	
Latvija				✓	SA + FA		Indonezija				✓	AI + FA	
Lietuva			✓		Taškai		Rusija			✓		Taškai	FA
Liuksemburgas			✓	✓	AI		Saudų Arabija				✓	AI	
Meksika				✓		FA	Pietų Afrikos Respublika		✓				

Dalis B. Dabartinė galiojanti tvarka, kuri buvo kitokia 2018 metais (skiriasi nuo pateiktos dalyje A.)

Čilė		✓		✓	AI	FA	Meksika				✓	AI	FA
Estija			✓		AI/Taškai	FA	Norvegija	✓	✓			AI	FA
Italija				✓	AI + SA		Lenkija				✓	AI/SA	
Latvija				✓	AI/SA + FA		Švedija	✓	✓			AI/SA + FA	FA [k]
Lietuva			✓		AI/Taškai		Jungtinė Karalystė			✓		AI	

*Simbolis [k] reiškia, kad tai yra beveik-privaloma (lot. kvazi – beveik) schema, kurios pagrindas – kolektyvinis susitarimas su labai aukštu padengimo reitingu. AI – apibrėžtų išmokų (angl. Defined benefit), FA| – Finansuojama apibrėžtomis įmokomis (angl. Funded defined contribution), SA| – Sąlyginė apibrėžtų išmokų (angl. Notional defined contribution).

1 pav. Pensijų išmokų struktūra pagal privalomas schemas EBPO šalyse.

Šaltinis: adaptuota autorės, pagal OECD iLibrary, 2019.

Tyrimo problemos paieškos schema

Probleminis klausimas	Problemų laukas	Tyrimo metodai ir instrumentai
1. Koks pensijų sistemos tobulinimo poreikis?	1.1. Kokios priežastys verčia įgyvendinti pensijų sistemos tobulinimo reformą? 1.2. Koks dabartinis pensinio amžiaus žmonių pragyvenimo lygis? 1.3. Kaip pensininkai suvokia ir vertina savo situaciją, bei finansines galimybes?	Teorinių šaltinių analizė, lyginamoji analizė lyginant Lietuvos ir kitų šalių pensijų sistemas. Statistinių duomenų analizė.
2. Kokios pensijų sistemos tobulinimo galimybės?	2.1. Kaip turėtų ir galėtų keistis pensinio amžiaus žmonių pragyvenimo lygis įgyvendinus pokyčius ekspertų ir gyventojų nuomone? 2.2. Kokie politinių jėgų veiksmai vykdomi siekiant keisti (gerinti) esamą situaciją? 2.3. Kokios šalys gali pasidalinti patirtimi ir suteikti pagalbą (konsultacijas, ekspertinę nuomonę, vertinimą ir pan.)? 2.4. Kokios būsimųjų pensininkų (dabar dirbančių) galimybės gauti „Sodros“ pensiją bei kaupti papildomus finansinius resursus pensijai?	Kokybinis vertinimas (ekspertų apklausa raštu), kiekybinis vertinimas (anketinė apklausa raštu). Statistinės duomenų analizė; informacija apie kitų šalių pensijų sistemas.
3. Kokių veiksmų galima būtų imtis siekiant įgyvendinti pensininkų situacijos pagerinimo pokyčius?	3.1. Kokie pensininkų poreikiai-lūkesčiai, bei šalies galimybės keisti esamą situaciją? 3.2. Kokie politiniai sprendimai ir veiksmai turi būti inicijuoti, kad pokyčiai būtų įgyvendinami ir tobulinami? 3.3. Kokios institucijos ir partneriai (tame tarpe ir užsienio) turėtų / galėtų dalyvauti formuojant ir tobulinant pensijų sistemos pokyčius-reformą? 3.4. Kokių pokyčių-rezultatų trumpalaikėje ir ilgalaikėje perspektyvoje galėtų tikėtis esami ir būsimi pensininkai?	Anketinių ir klausimyno duomenų apibendrinimas ir analizė; statistinių duomenų analizė; empirinis tyrimas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal lekt. Sigito Balčiūno paskaitų metu dėstytą tyrimo metodologijos programos medžiagą.

Anketos pildymo data:									
<p>Labą dieną. Tai sociologinė apklausa, kuri padės įvertinti, kokia yra visuomenės nuomonė apie Lietuvos Respublikos pensijų sistemą ir vykdomą pensijų sistemos reformą. Jūsų nuomonė yra labai svarbi, todėl norėčiau, kad atsakytumėte į šios anketos klausimus. Anketinę apklausą atlieka Šiaulių universiteto regiono plėtros instituto studentė Juratė Poškevičiūtė-Paulauskienė. Apibendrinti tyrimo rezultatai bus panaudoti magistriniame darbe: „Pensijų reformos įgyvendinimo tobulinimas Lietuvoje“. Jūsų pateikti duomenys yra anoniminiai ir konfidencialūs.</p> <p>Pildydami anketą, Jums tinkancio atsakymo variantą pažymėkite kryželiu - X .</p>									
Jeį nerasite Jums tinkamo atsakymo, prie "Kita" galite įrašyti savo variantą.									
1. Ar žinote/girdėjote apie vykdomą pensijų sistemos reformą?	Taip		Ne		Nežinau		Kita		
	1		2		3		4		
2. Ar supratote reformos esmę?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne
	1		2		3		4		5
3. Jei „taip“ arba „labiau taip, nei ne“: kaip Jūs įvertintumėte šią reformą?	Labai gerai		Gerai		Patenkinamai		Blogai		Labai blogai
	10	9	8	7	6	5	4	3	2 1
4. Ar pakako informacijos apie numatytus/atliekamus veiksmus?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne
	1		2		3		4		5
5. Ar užteko laiko pasidomėti/susipažinti su numatomais pokyčiais?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne
	1		2		3		4		5
6. Ar manote, kad reformai buvo pasirengta tinkamai?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne
	1		2		3		4		5
7. Ar sutiktumėte, kad pensijų sistemą jau buvo laikas koreguoti?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne
	1		2		3		4		5
8. Ar sutiktumėte su teiginiu, kad reformos vykdomos per dažnai?	Taip		Ne		Sunku pasakyti		Kita		
	1		2		3		4		
Jūsų nuomone, reformą įgyvendinti sklandžiau padėtų:	Labai padėtų		Iš dalies padėtų		Nepadėtų		Sunku pasakyti		Kita
9. Savalaikis/nuoseklus darbų atlikimas (skirti daugiau laiko pasirošimui)	1		2		3		4		5
10. Kompetingusių žmonių subūrimas/taukimas į reformos įgyvendinimo komandą	1		2		3		4		5
11. Daugiau politinės valios	1		2		3		4		5
12. Konsultavimasis su Lietuvos specialistais-ekspertais	1		2		3		4		5
13. Konsultavimasis su užsienio specialistais-ekspertais	1		2		3		4		5
14. Pasinaudojimas kitų šalių patirtimi	1		2		3		4		5
15. Konsultavimasis su visuomene	1		2		3		4		5
16. Didėsnis informacijos kiekis visuomenei	1		2		3		4		5
17. Aiškesnė/suprantamesnė informacija visuomenei	1		2		3		4		5
18. Kita:	1		2		3		4		5
19. Kaip įvertintumėt papildomo kaupimo pensijai naudą?	Nenaudinga niekam		Naudinga tik jaunimui		Naudinga daugumai		Naudinga visiems		Kita
	1		2		3		4		5
20. Ar kaupiate/-ėte papildomai pensijai II pakopoje?	Taip		Ne		Nežinau				
	1		2		3				
21. Ar kaupiate/-ėte papildomai pensijai III pakopoje?	Taip		Ne		Nežinau				
	1		2		3				
Jeį ne kaupiate papildomai pensijai ar galėtumėte įvardinti priežastis ir jų svarbą:	Labai svarbi priežastis		Svarbi priežastis		Vidutiniškai svarbi priežastis		Nelabai svarbi priežastis		Tai nėra priežastis
22. Neturėjau žinių apie pensijų sistemos reformą ir dalyvavimą joje	1		2		3		4		5
23. Nesidomiu šiuo klausimu, nes manau, šiuo metu tai man nėra aktualu	1		2		3		4		5
24. Manau, kad tai nėra naudinga	1		2		3		4		5
25. Nepasitikiu privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis	1		2		3		4		5
26. Man jau nebetoli pensija, todėl nebeapsimoka	1		2		3		4		5
27. Kita:	1		2		3		4		5

Jei k a u p i a t e papildomai pensijai ar galėtumėte įvardinti priežastis, kurios paskatino kaupti nurodant jų svarbą:	Labai svarbi priežastis		Svarbi priežastis		Vidutiniškai svarbi priežastis		Nelabai svarbi priežastis		Tai nėra priežastis	
28. Rūpestis dėl ateities (gyvenimo sąlygų senatvėje)	1		2		3		4		5	
29. Nepasitikėjimas valstybės socialinėmis garantijomis	1		2		3		4		5	
30. Nepasitenkinimas dabartiniais pensijų išmokų dydžiais	1		2		3		4		5	
31. Privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis pasitikiu labiau	1		2		3		4		5	
32. Galimybė gauti didesnę pensiją	1		2		3		4		5	
33. Kitų žmonių įtaka, rekomendacijos	1		2		3		4		5	
34. Asmeninis domėjimasis investavimu	1		2		3		4		5	
35. Draudimo brokerio/agento raginimai/argumentai	1		2		3		4		5	
36. Reklama	1		2		3		4		5	
37. Kita:	1		2		3		4		5	
38. Ar dabartinė pensijų sistema atitinka/patenkina Jūsų poreikius?	Taip		Labiau taip, nei ne		Nežinau		Labiau ne, nei taip		Ne	
39. Jūsų lytis	1		2		3		4		5	
	Vyras		Moteris							
	1		2							
40. Jūsų išsilavinimas	Vidurinis		Profesinis		Aukštasis neuniversitetinis (aukštesnysis)		Aukštasis universitetinis		Kita	
	1		2		3		4		5	
41. Dabartinis Jūsų užsiėmimas	Verslininkas	Vadovas	Specialistas	Valstybės tarnautojas	Darbininkas	Šiuo metu nedirbu	Studentas	Kita		
	1	2	3	4	5	6	7	8		
42. Jūsų amžius	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+				
	1	2	3	4	5	5				
43. Kuriai kategorijai priklauso Jūsų pajamos (Eur)?	Iki 500	500-1000	1000-1500	1500-2000	2000 ir daugiau					
	1	2	3	4	6					

Ačiū, kad sutikote dalyvauti apklausoje. Geros Jums dienos!

Gerbiamas eksperte, _____

Tyrimą atlieka Šiaulių universiteto Regiono plėtros instituto studentė Jūratė Poškevičiūtė-Paulauskienė. Šiuo tyrimu siekiama atskleisti pensijų srities ekspertų nuomonę apie pastaruoju metu vykdomą pensijų sistemos reformą. Tyrimo rezultatai bus naudojami magistro darbe: „Pensijų reformos įgyvendinimo tobulinimas Lietuvoje“. Tyrimo metu gauti duomenys bus pateikiami

Gavus Jūsų leidimą, norėtume atsakymus pateikti identifikuojant Jus, kaip srities ekspertą. Jeigu norėtumėte išlaikyti savo konfidencialumą, Jūsų atsakymai bus užkoduojami.

Jūsų įžvalgos yra labai svarbios tyrimui. Iš anksto dėkojame už skirtą laiką.

1. Ar savalaikiai vykdoma pensijų sistemos (gal ji turėjo būti vykdoma anksčiau, arba būti vykdoma vėliau)? Kodėl?

2. Kiek pasiruošimas pokyčiams buvo tinkamas? Kaip vertinate laiką, skirtą pasiruošimui, konsultavimąsi su soc. partneriais, Lietuvos ir užsienio ekspertais?

3. Kiek pensijų sistemos reformos apimtis yra tinkama? Kada būtų galima tikėtis reikšmingų pokyčių ir teigiamų rezultatų?

4. Kaip vertinate „automatinį“ (su galimybe atsisakyti) žmonių įtraukimą į II pakopos pensijų sistemą? Kiek, Jūsų nuomone, II pakopos pensijų sistema yra/bus naudinga ir prasminga būsiesiems pensininkams?

5. Kokie pensijų sistemos aspektai, Jūsų nuomone, galėjo/turėtų būti pakoreguoti/patobulinti?

6. Kokias pastebite šios reformos tendencijas? Kiek rezultatai atitinka lūkesčius planuotų pokyčių kontekste/apimtyje?

7. Kas padėtų efektyviau ir sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą? Kiek tam būtų reikalingi nuodugnesnis pasiruošimas, platesnis ekspertų rato įtraukimas, kitų šalių patirties pasitelkimas ir pan.?

8. Kokios būtų Jūsų prognozės dėl reformos ateities? (Ar sistema veiks geriau ir, ar būsieji pensininkai turės apčiuopiamos naudos).

Ekspertų apklausos klausimyno struktūra

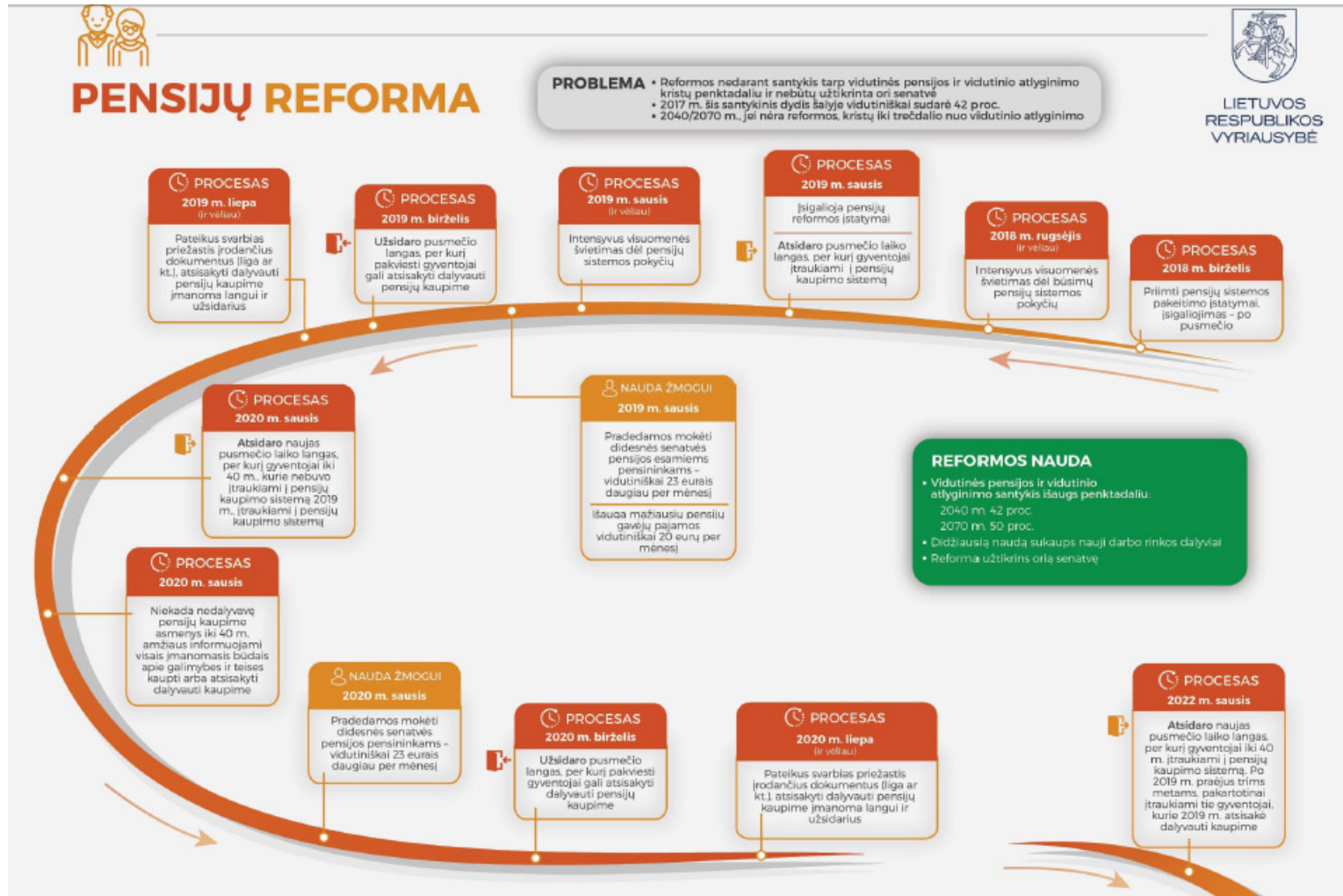
Apklausoje temos	Detalizuotas turinys
Reformų poreikis, dažnumas, apimtis	<p>Priežastys skatinančios įgyvendinti reformas.</p> <p>Universalios (pritaikomos prie besikeičiančių aplinkos veiksnių) sistemos sukūrimo prielaidos.</p> <p>Reformų įgyvendinimo dažnumas Lietuvoje ir kitose šalyse.</p> <p>Vykdomos reformos apimtį vertinimas (maža, pakankama, per didelė)?</p> <p>Pensijų sistemos pokyčiai ir reformos po Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo vykdomos ne pirmą kartą, tai gali reikšti, kad pensijų įstatymas nėra gerai, išsamiai ir atsakingai parengtas, o koregavimai nepašalina jo trūkumų. Taip pat kintanti rinkos situacija ir kitos aplinkybės turi įtakos sprendimui imtis koregavimo veiksmų. Dažnas koregavimas ne tik gaišina ir sunkina institucijų darbą, tačiau kelia ir žmonių nepasitenkinimą bei abejones dėl ateities.</p>
Pasirengimas reformai ir įdirbis	<p>Laiko išteklių pakankamumas vykdomos reformos įgyvendinimui.</p> <p>Organizacijų bei ekspertų įtraukimo į reformos planavimą-įgyvendinimą poreikis, mastas ir nauda.</p> <p>Rengiamų reformų metu stengiamasi sukurti būdus ir priemones kaip patobulinti sistemą. Naujos (nepatikrintos) idėjos ne visada praktikoje veikia taip, kaip suplanuota, dėl ko vėliau reikalingi papildomi koregavimai.</p>
Užsienio šalių gerosios praktikos taikymo galimybės	<p>Užsienio šalys, kurių patirtis gali būti taikoma / naudojama įgyvendinant reformas Lietuvoje.</p> <p>Užsienio šalių patirties panaudojimo galimybės ir tos patirties aktualumas Lietuvos atvejui įgyvendinant reformą.</p> <p>Vykdamas reformas ir bandant sukurti naujas priemones bei būdus, dažnai pamirštama apie kitų šalių patirtį arba nenorima gilintis ir užsiimti patirties analize. Pasitelkus užsienio patirtį būtų galima nebekartoti klaidų, pritaikyti pasiteisusias ir Lietuvoje priimtinas priemones.</p>
<p>Komunikacija:</p> <ul style="list-style-type: none"> - problemos atskleidimas ir poreikio pristatymas visuomenei; - supažindinimas su proceso eiga; - numatomų pasikeitimų-rezultatų aiškumas. 	<p>Komunikavimo priemonių ir laiko parinkimas tinkamam visuomenės supažindinimui su pokyčių būtinumu ir numatomomis pasekmėmis-rezultatais.</p> <p>Proceso eigos pristatymas visuomenei ir atgalinio ryšio užtikrinimo įgyvendinimas.</p> <p>Laukiamo-tikėtino reformų rezultatų pristatymo ir išaiškinimo tinkamumas-suprantamumas.</p> <p>Visuomenės nepalankus požiūris į reformas ir pokyčius dažnai yra nulemtas informacijos stokos. Nežinoma dėl ko ir kas yra keičiama, o pasekmės pristatomos miglotai su abstrakčiais skaičiavimais (tikėtinos pensijos skaičiuoklėmis ir pan.), tuomet visuomenėje kyla pagrįstų abejonių dėl tokių reformų tikslingumo ir prasingumo. Tai kelia nepasitenkinimą visa valdymo sistema.</p>

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, pagal lekt. Balčiūno S. paskaitų metu dėstytą tyrimo metodologijos programos medžiagą

Pensijų kaupimo pertvarka: pokyčiai asmeniui

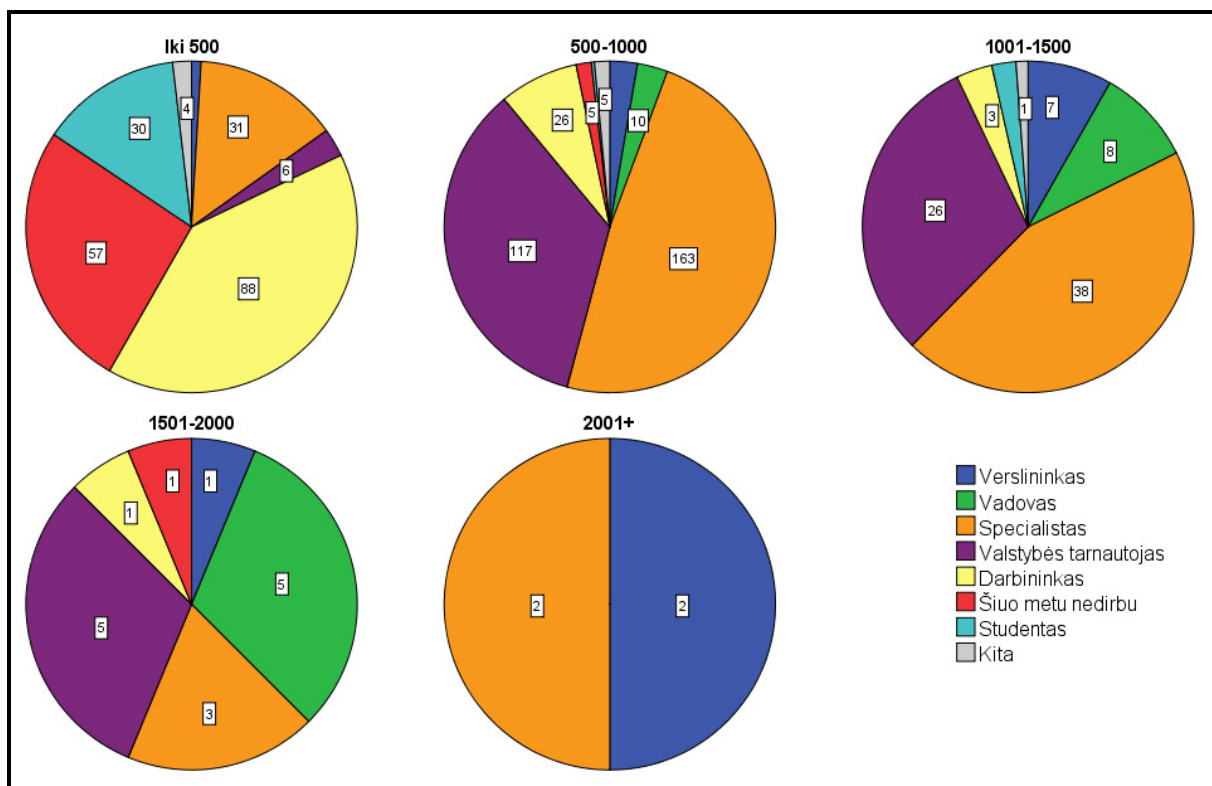
Iki 2019 m.	Nuo 2019 m.		
Kaupiama visu pajėgumu 2+2+2	Įtraukimas Su teise atsisakyti	Kaupsite	Papildomai prisidėti nereikės: 3% nuo darbo užmokesčio, tai kompensuoja darbo mokesčių mažinimas.
		Ne	<ul style="list-style-type: none"> • Galima grįžti į „Sodrą“; • Galima palikti lėšas pensijų fonde iki senatvės amžiaus, jos bus investuojamos.
Kaupiama „Sodros“ lėšomis 2+0+0	Įtraukimas Su teise atsisakyti	Kaupsite	Gyventojų indėlis: 2019 m. – 1,8%; o pereinamojo laikotarpio (5 metai) pabaigoje 3% nuo darbo užmokesčio <ul style="list-style-type: none"> • Iš dalies ar pilnai kompensuoja darbo užmokesčių mažinimas (priklausomai nuo atlyginimo dydžio); • Galima pasirinkti netaikyti pereinamojo laikotarpio.
		Ne	<ul style="list-style-type: none"> • Galima grįžti į „Sodrą“; • Galima palikti lėšas pensijų fonde iki senatvės amžiaus.
Nekaupiate Amžius: iki 40 m.	Įtraukimas Su teise atsisakyti	Kaupsite	Gyventojų indėlis: 2019 m. – 1,8%; o pereinamojo laikotarpio (5 metai) pabaigoje 3% nuo darbo užmokesčio <ul style="list-style-type: none"> • Iš dalies ar pilnai kompensuoja darbo užmokesčių mažinimas (priklausomai nuo atlyginimo dydžio); • Galima pasirinkti netaikyti pereinamojo laikotarpio.
		Ne	Nekaupinama II pakopoje.
Nekaupiate Amžius: virš 40 m.	Galima pasirinkti kausti savanoriškai tomis pačiomis sąlygomis kaip ir kiti kaupiantieji.		

Šaltinis: Lietuvos Respublikos Vyriausybė, 2018.

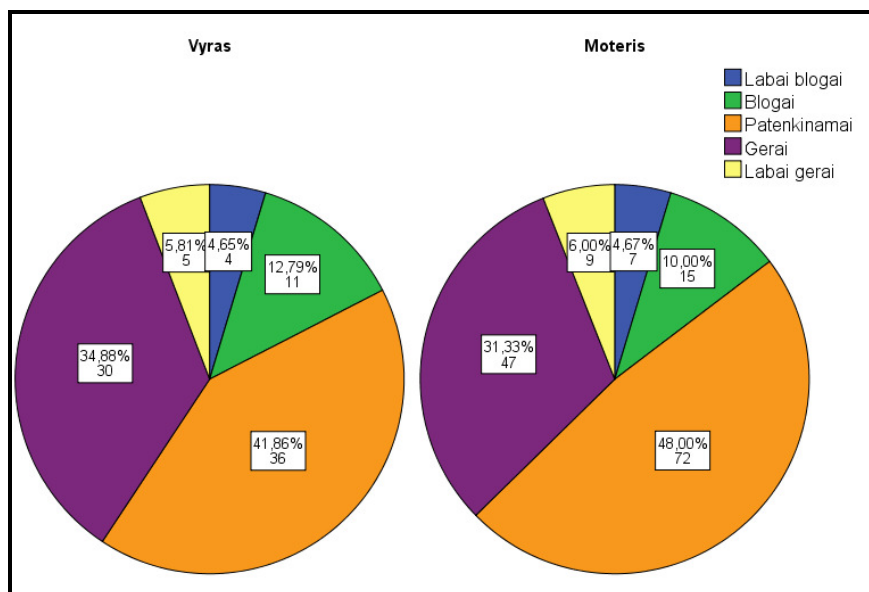

1 pav. Pensijų reforma

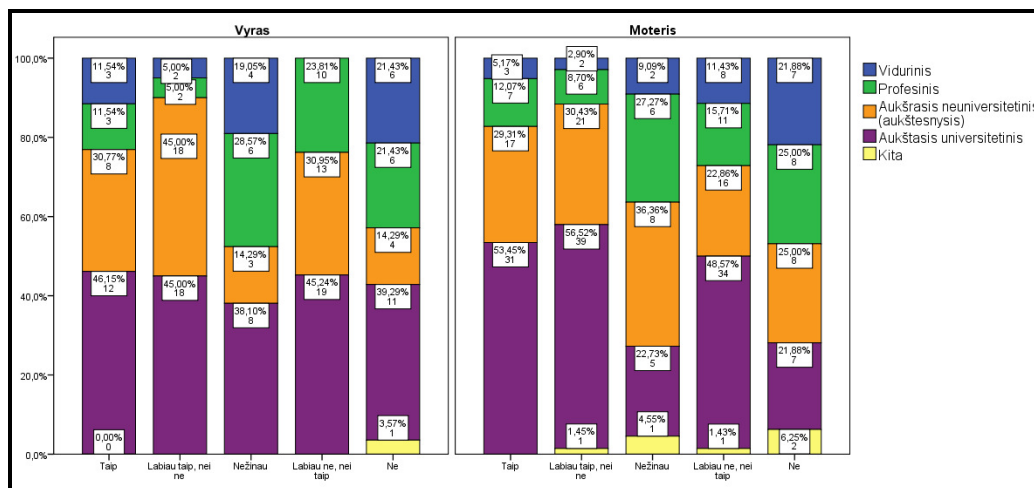
Šaltinis: Lietuvos Respublikos vyriausybė, 2018.

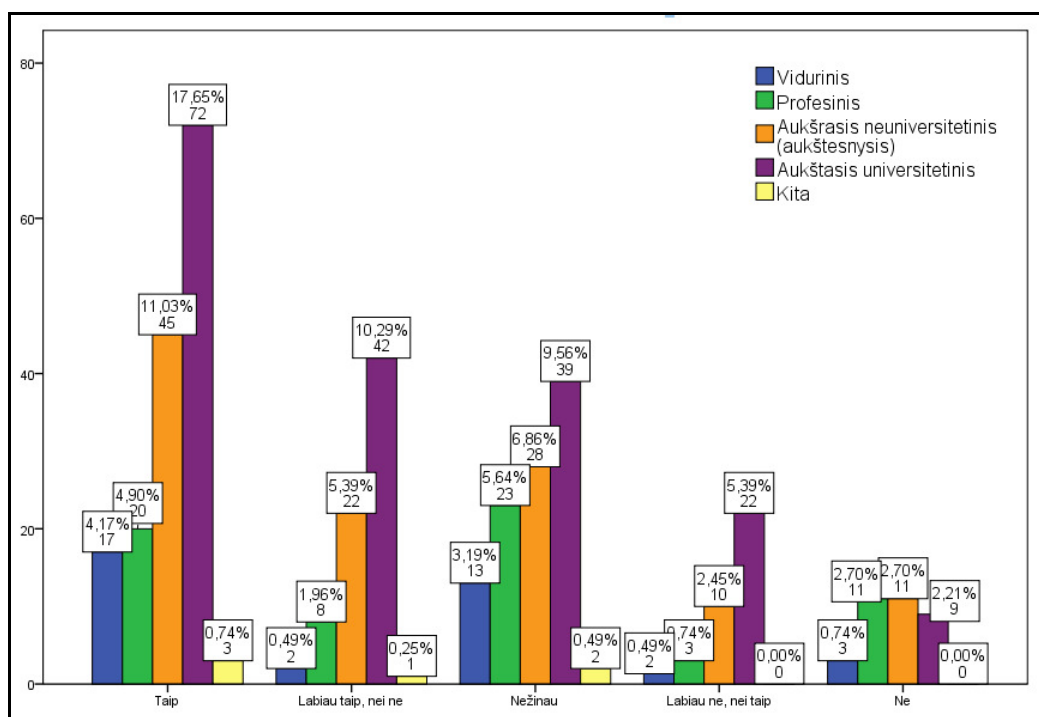
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas pagal užsiėmimą ir pajamas, Eur ir vnt.

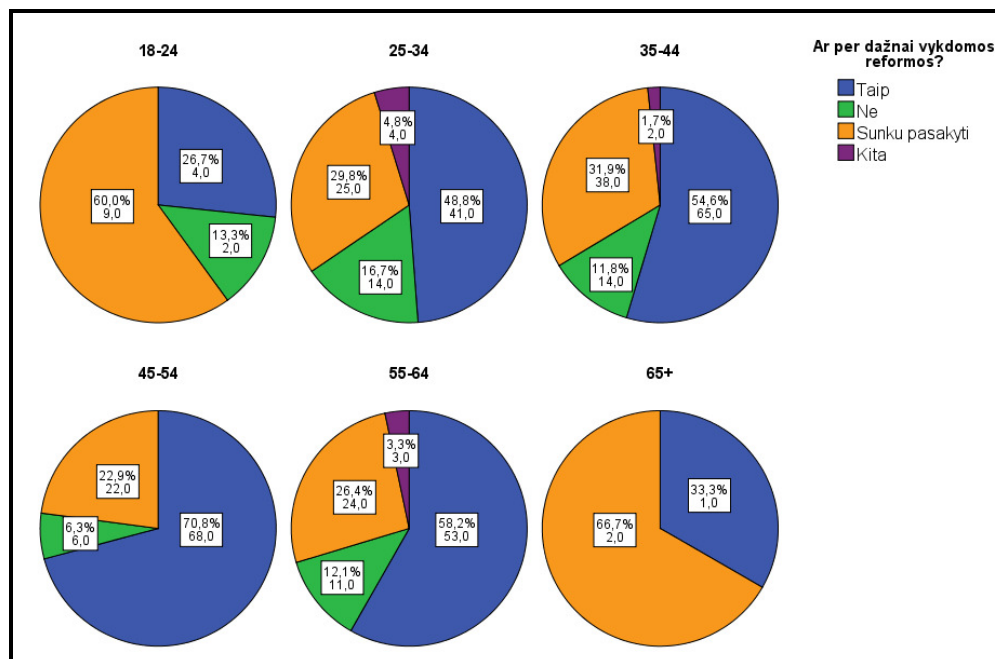
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pensijų sistemos reformos vertinimo (jei respondentas mano, kad „suprato“ ar „labiau suprato nei nesuprato“ reformos esmę) pagal lytį, % ir vnt.

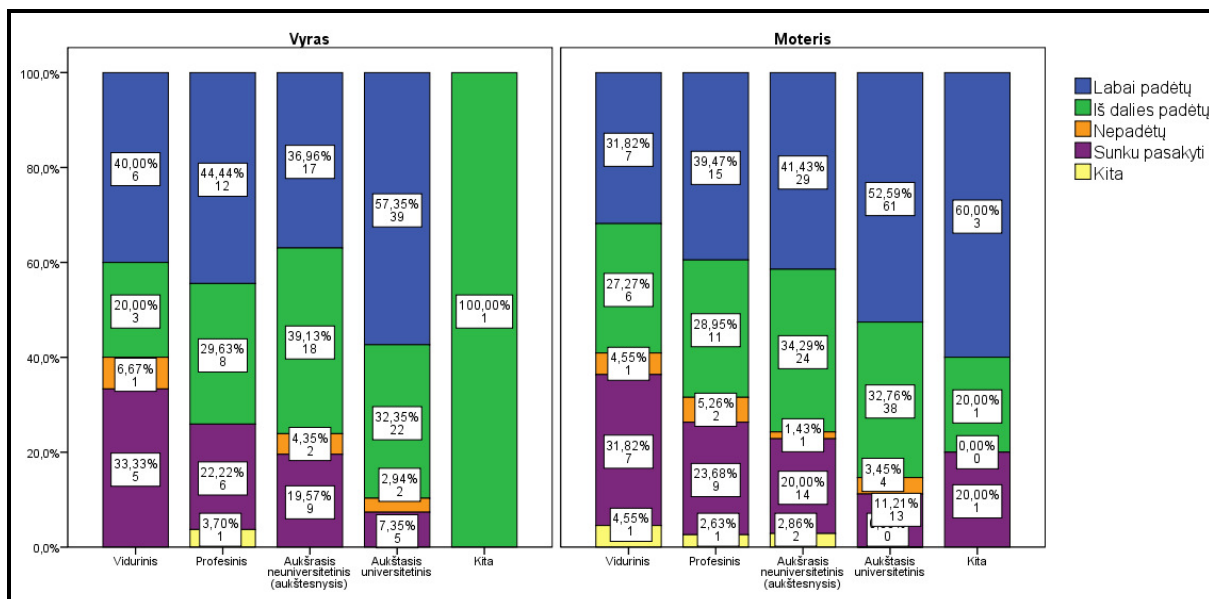
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl laiko pakankamumo pasidomėti / susipažinti su numatomais pokyčiais pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

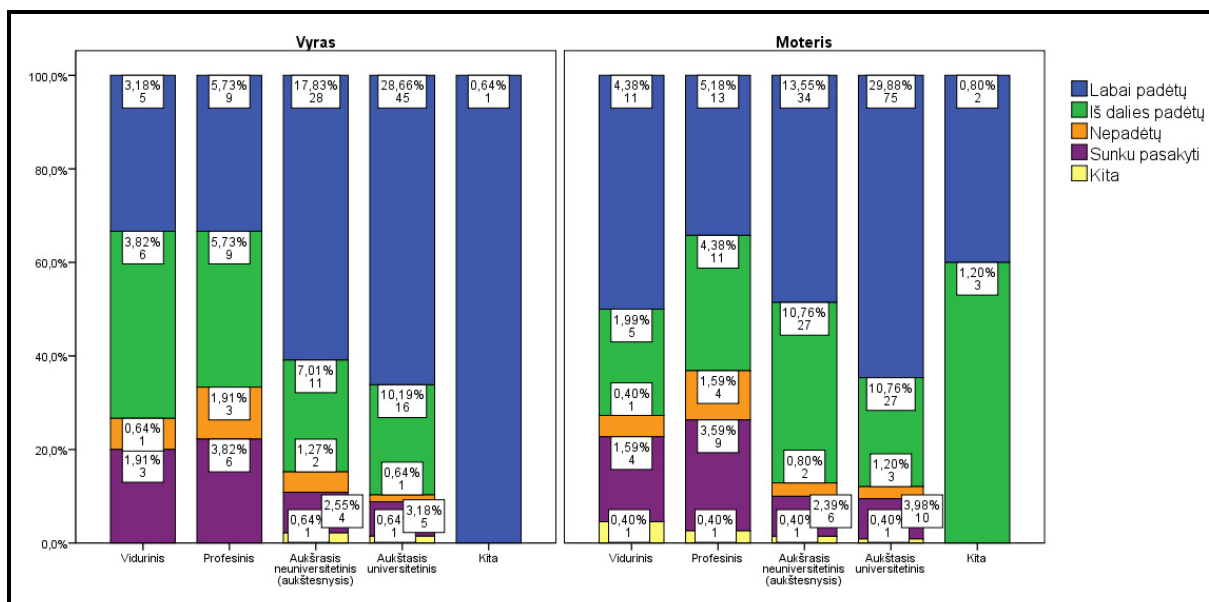
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pensijų sistemos koregavimo laiko pagal išsilavinimą, % ir vnt.

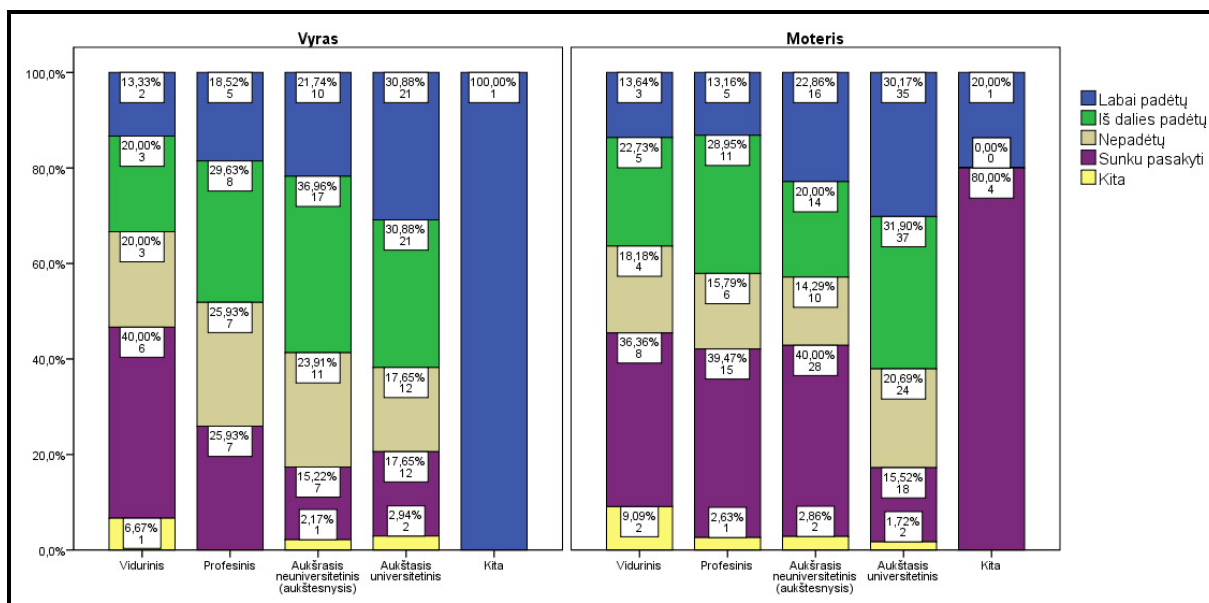
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pensijų sistemos reformų dažnumo pagal amžių, % ir vnt.

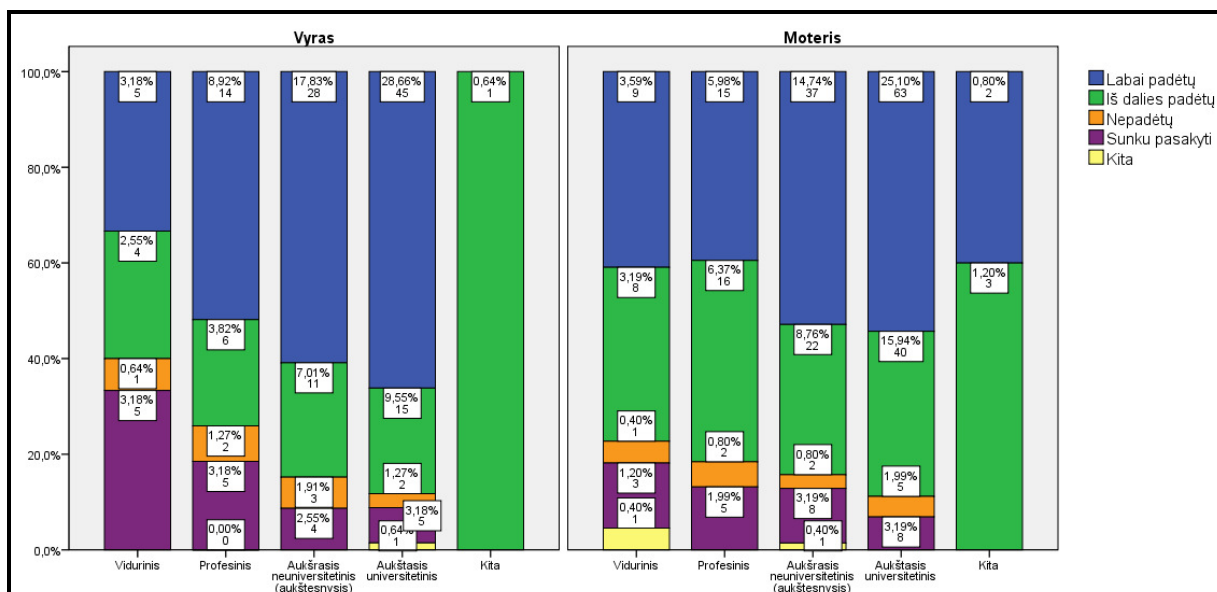
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar savalaikis / nuoseklus darbų atlikimas padėtų sklandesniam pensijų sistemos reformos įgyvendinimui, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

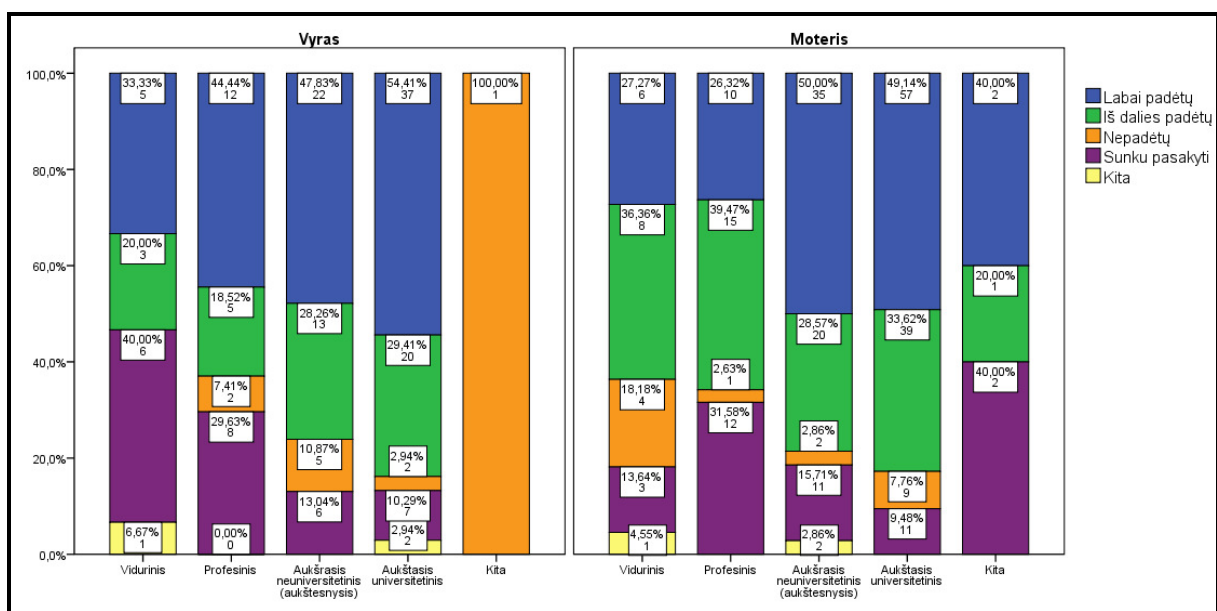
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar kompetentesnių žmonių įtraukimas padėtų sklandesniam pensijų sistemos reformos įgyvendinimui, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

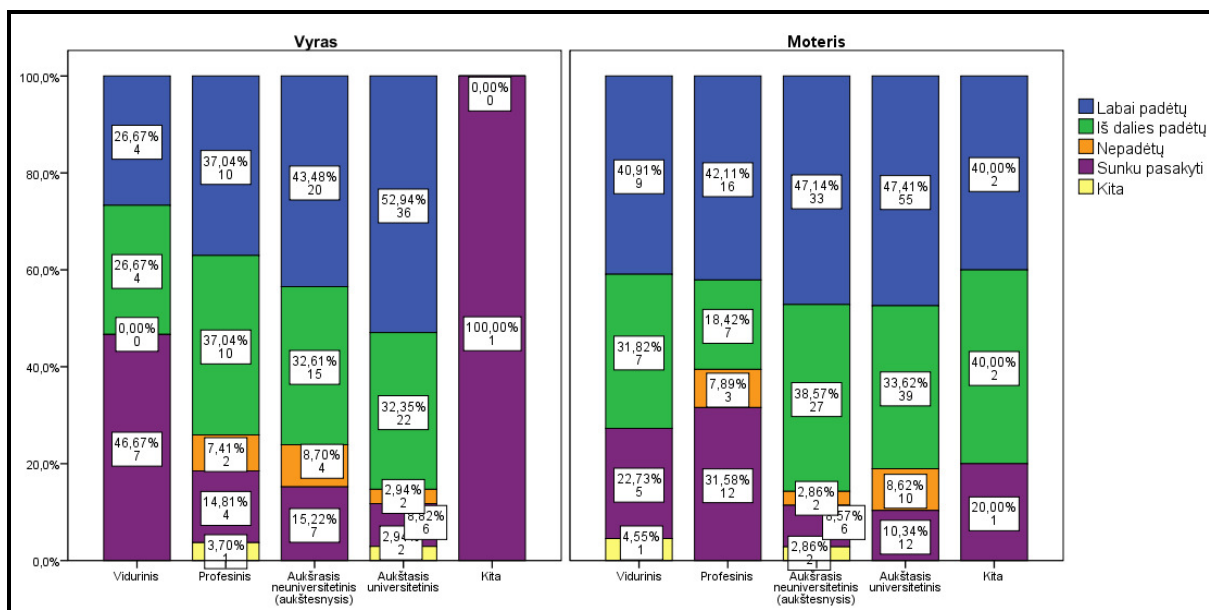
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar didesnė politinė valia padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

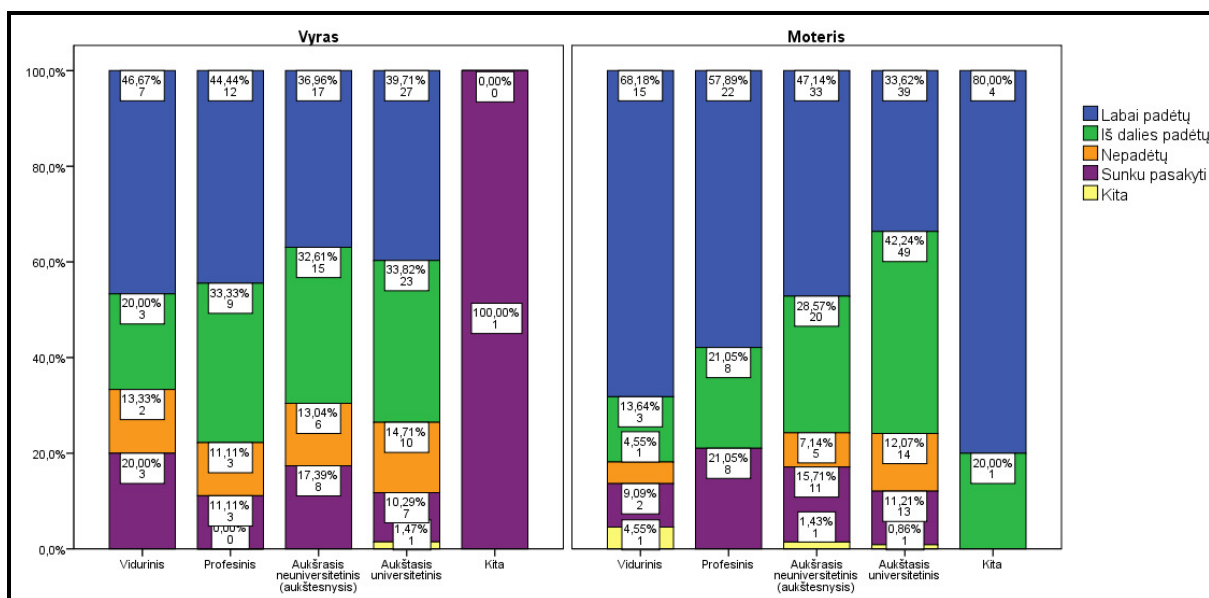
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar konsultavimasis su Lietuvos ekspertais padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

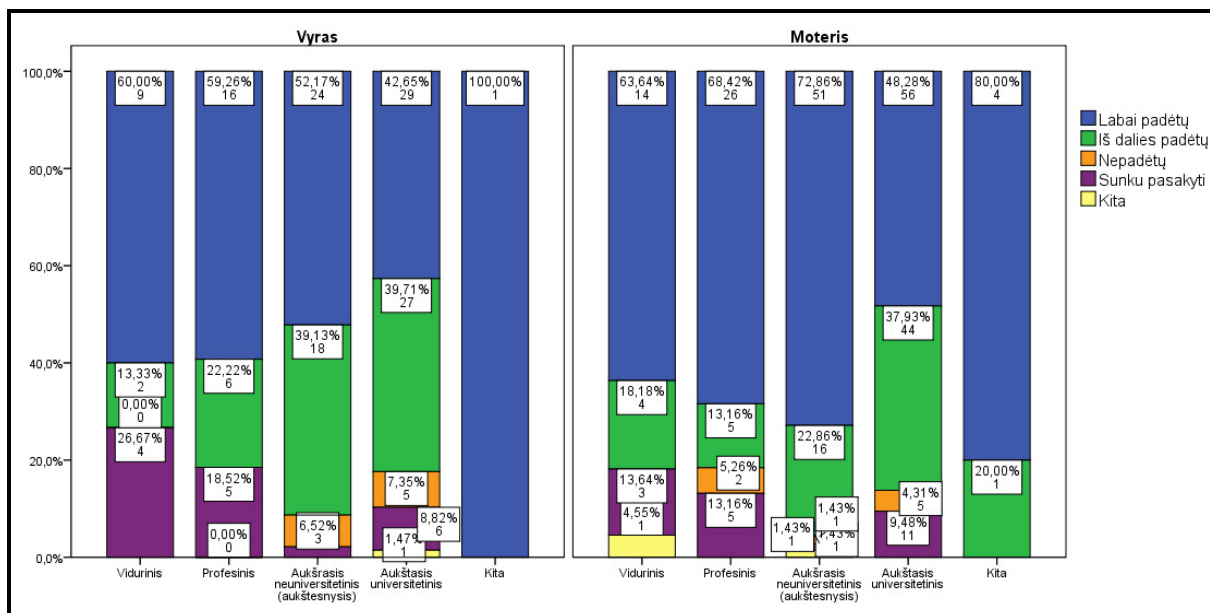
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar konsultavimasis su užsienio ekspertais padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

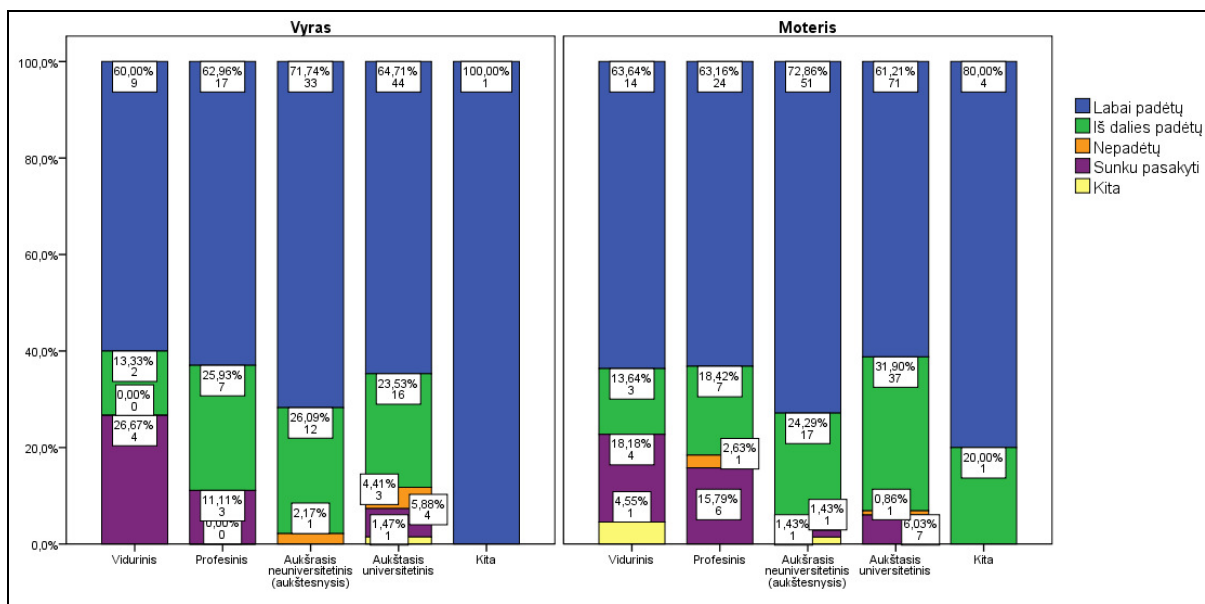
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar užsienio šalių patirties panaudojimas padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

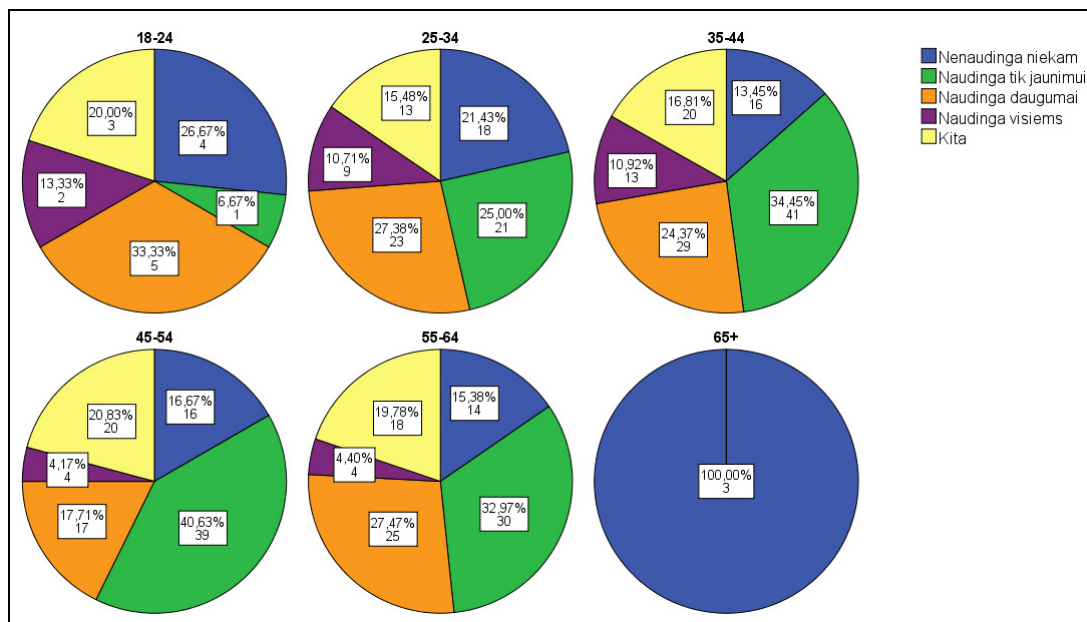
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar konsultavimasis su visuomene padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

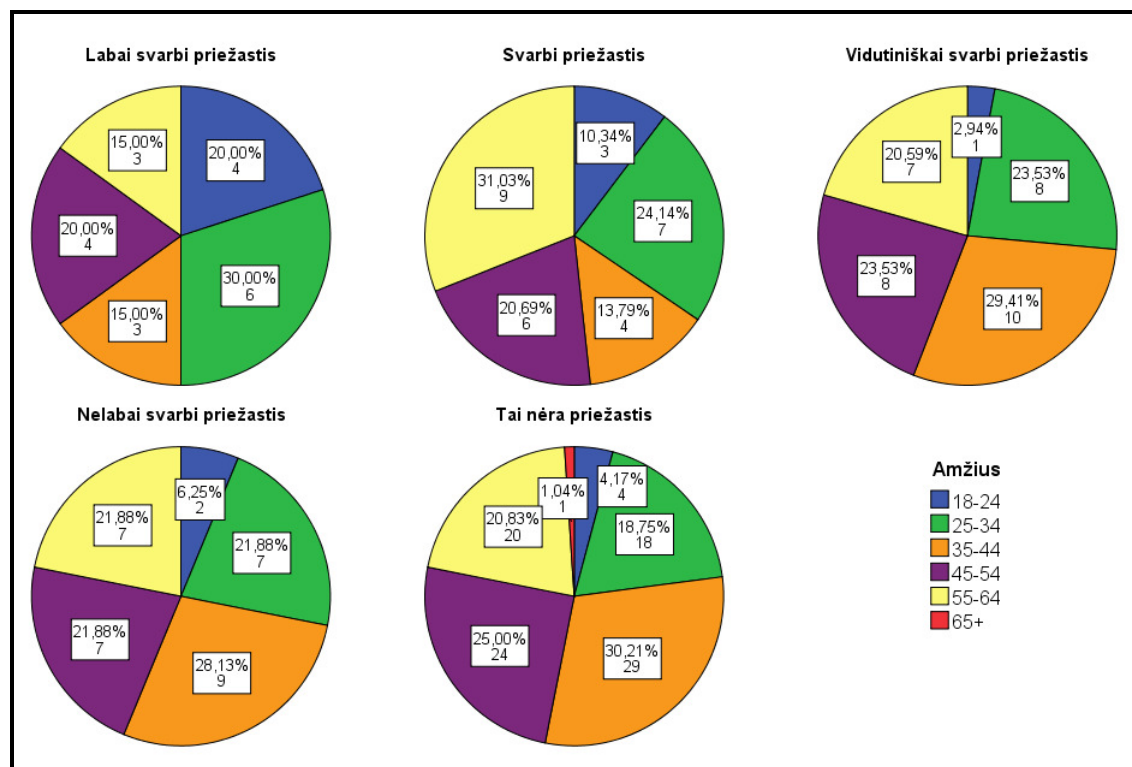
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės: ar didesnis informacijos kiekis visuomenei padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

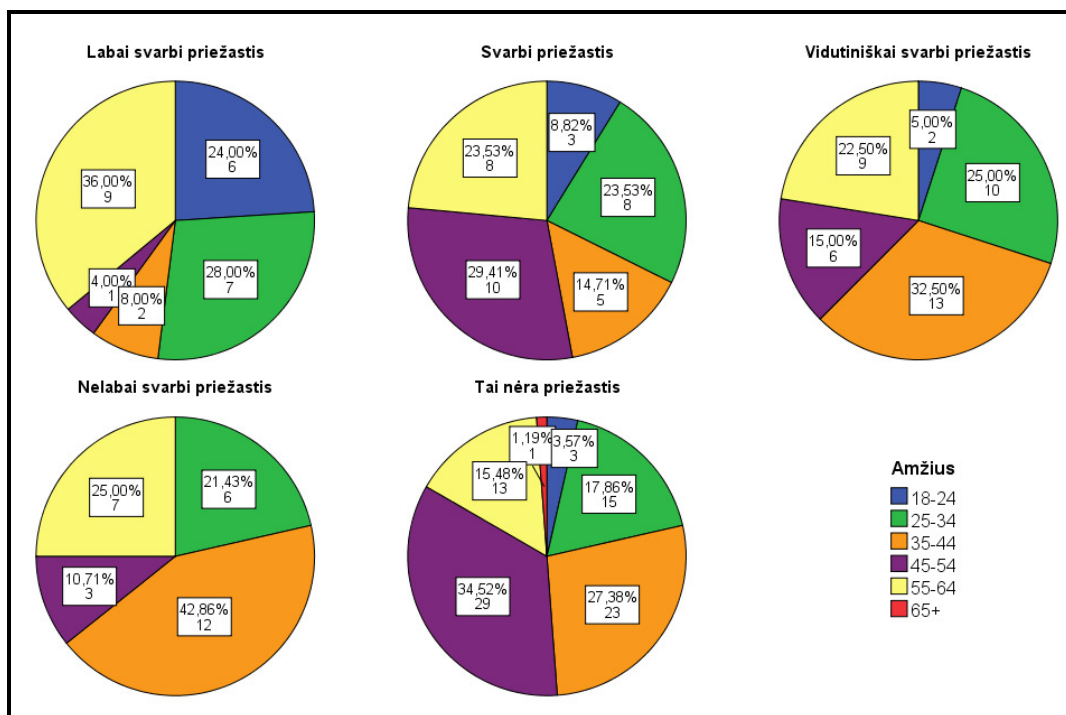
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, ar aiškesnė / suprantamesnė informacija padėtų sklandžiau įgyvendinti pensijų sistemos reformą, pagal lytį ir išsilavinimą, % ir vnt.

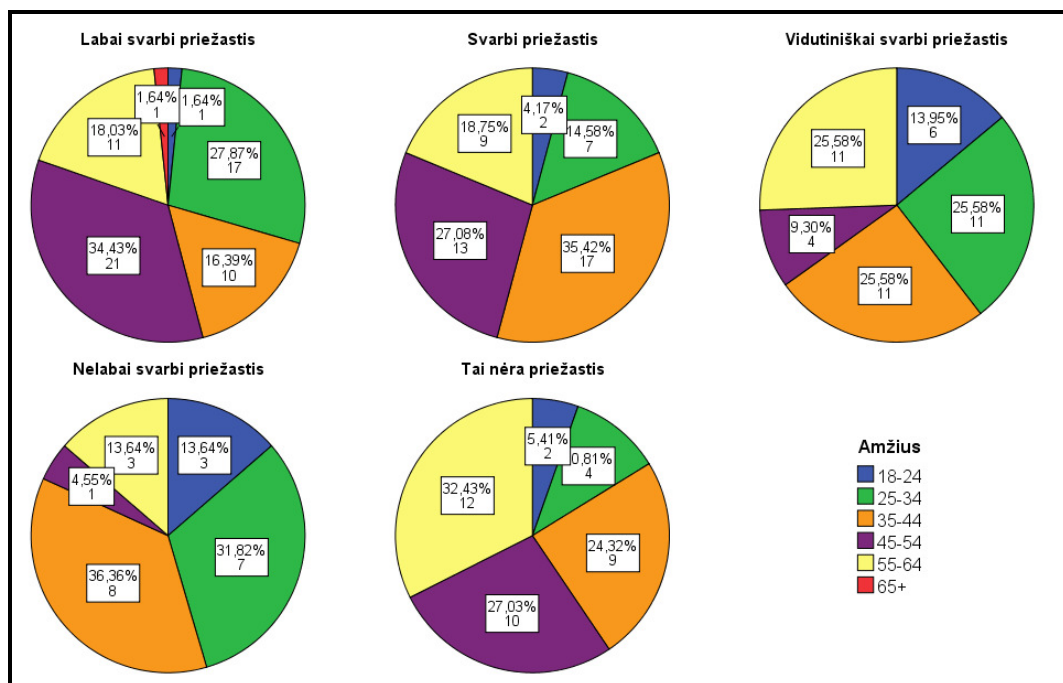
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl papildomo kaupimo naudos pagal amžių, % ir vnt.

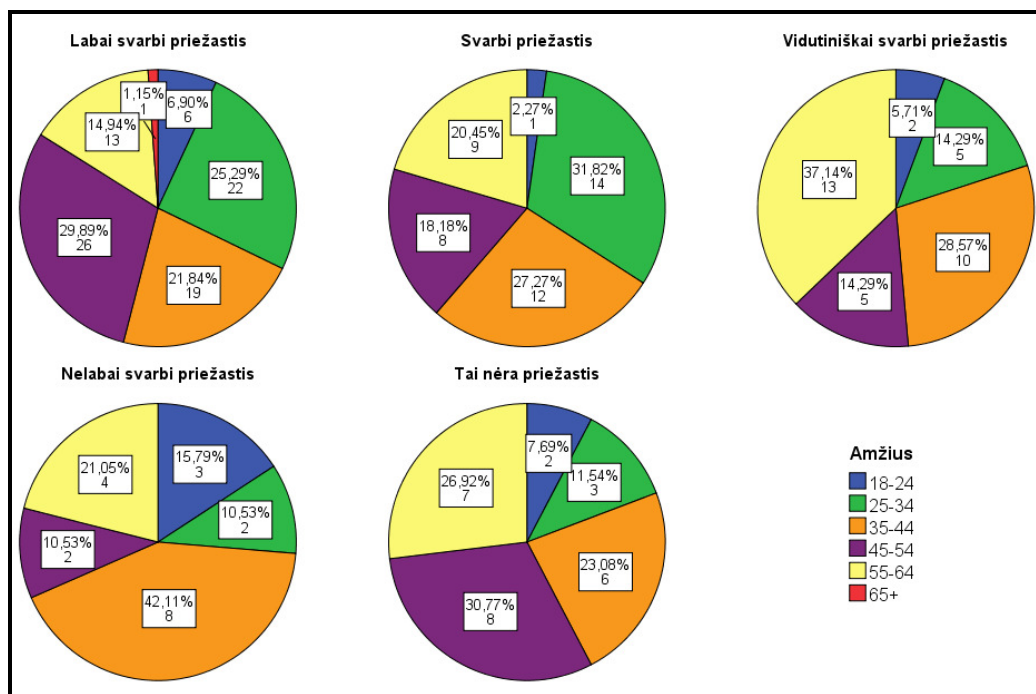
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl žinių apie reformą įtakos papildomos pensijos nekaupimui pagal amžių, % ir vnt.

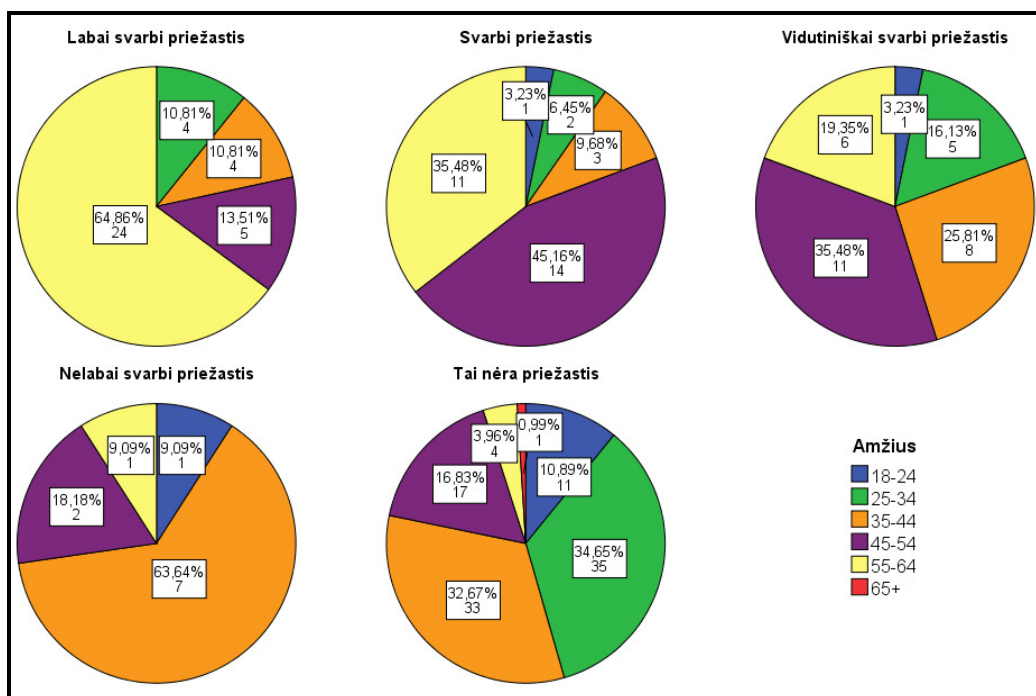
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nesidomėjimo apie reformą įtaką papildomos pensijos nekaupimui pagal amžių, % ir vnt.

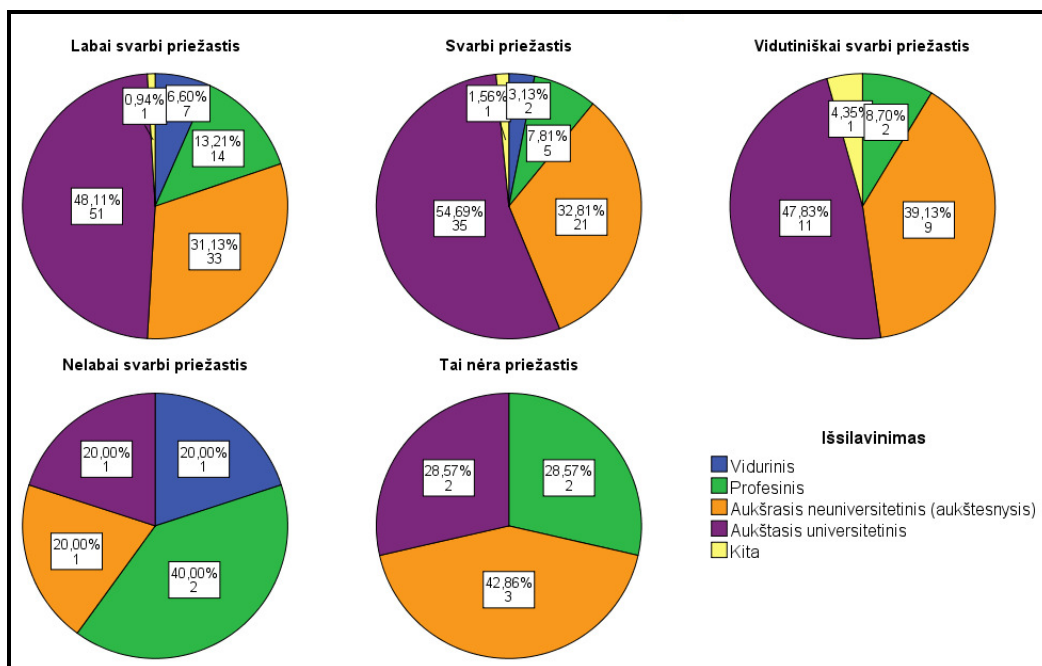
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nuomonės, kad pensijų kaupimas yra nenaudingas, pagal amžių, % ir vnt.

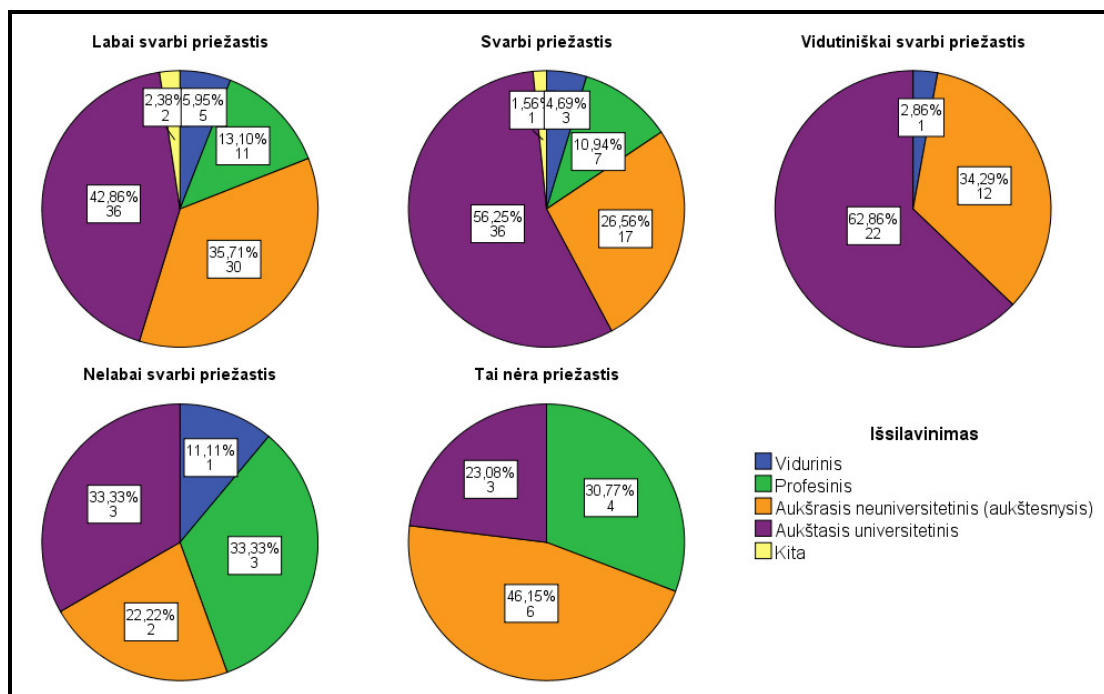
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nepasitikėjimo privačiomis kaupimo bendrovėmis įtaka papildomos pensijos nekaupimui pagal amžių, % ir vnt.

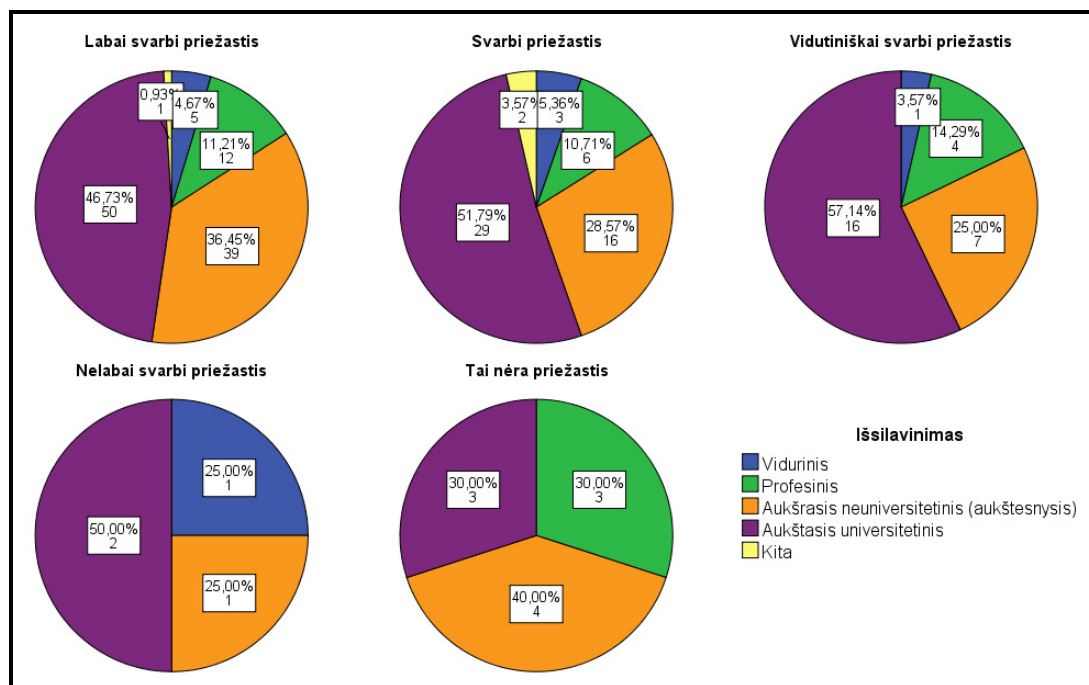
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nebetoli esančios pensijos įtakos papildomam pensijos nekaupimui pagal amžių, % ir vnt.

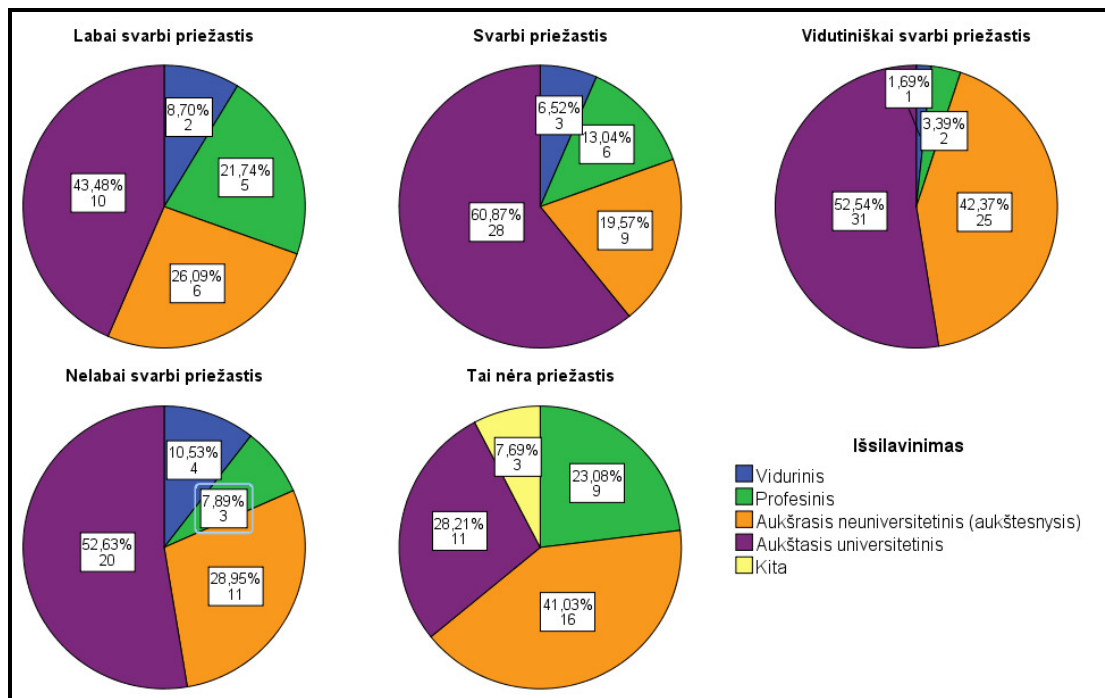
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas, kaip rūpestis dėl ateities (gyvenimo sąlygų senatvėje) įtakoja apsisprendimą papildomam pensijos kaupimui, pagal išsilavinimą, % ir vnt.

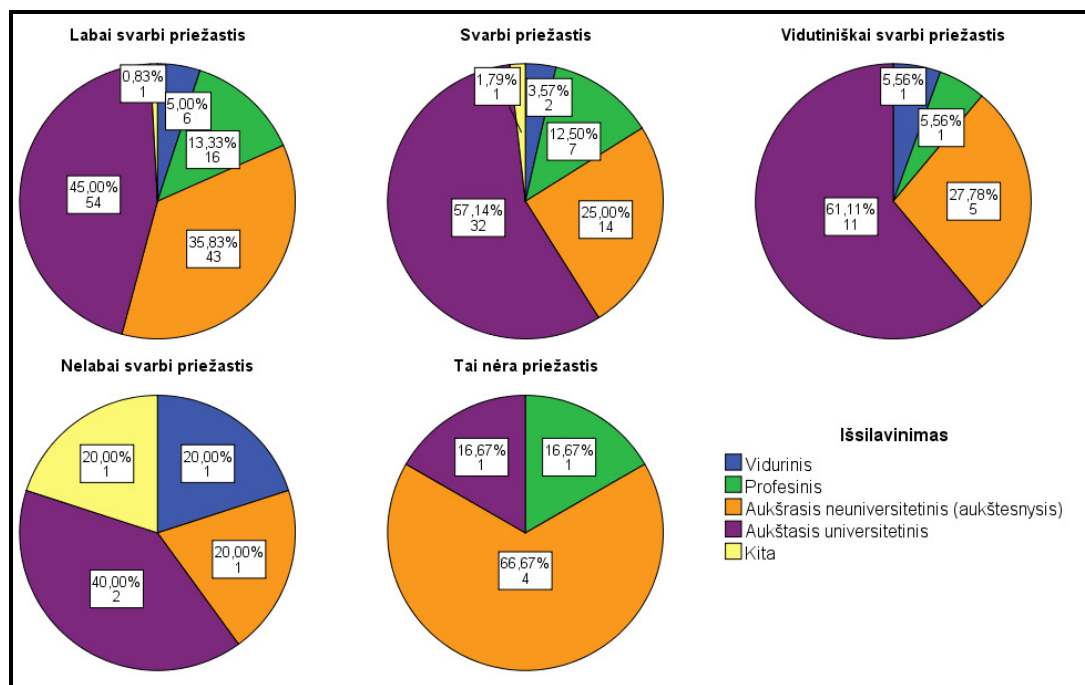
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nepasitikėjimo valstybės socialinėmis garantijomis įtakos papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

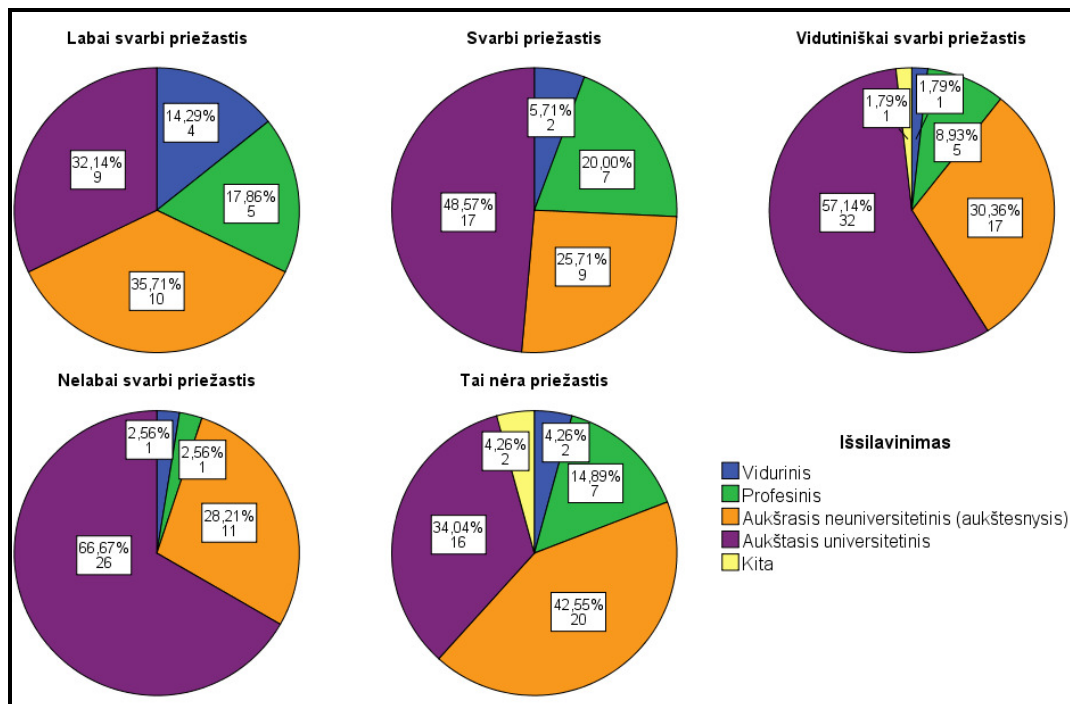
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl nepasitenkinimo dabartiniais pensijų išmokų dydžiais įtakos papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

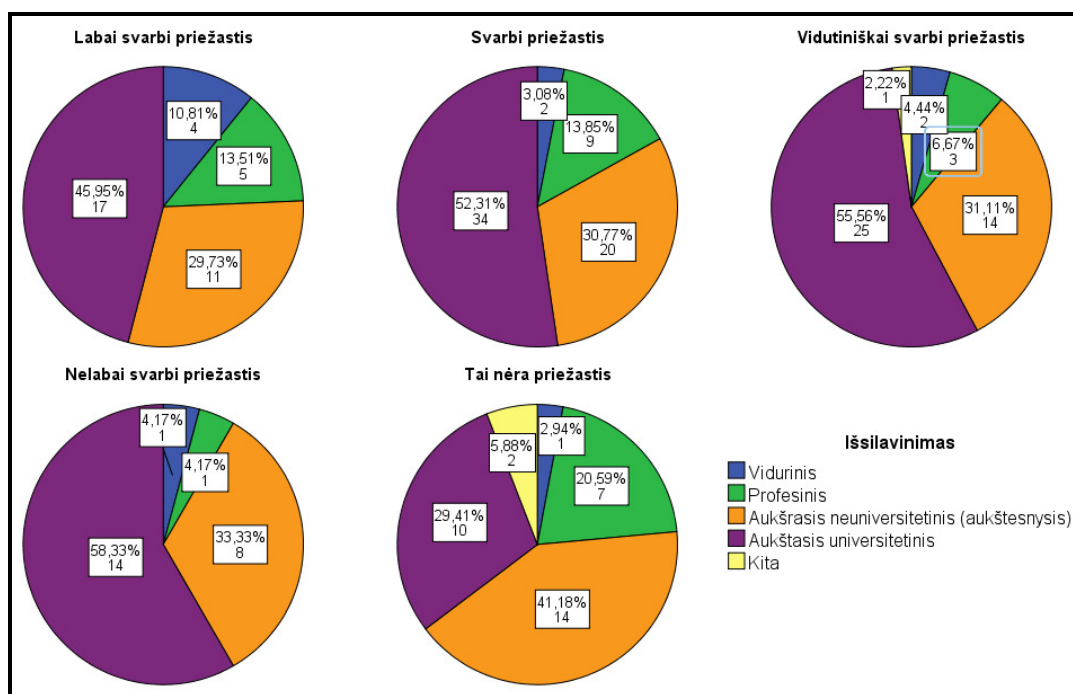
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl pasitikėjimo privačiomis pensijų kaupimo bendrovėmis įtaka papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

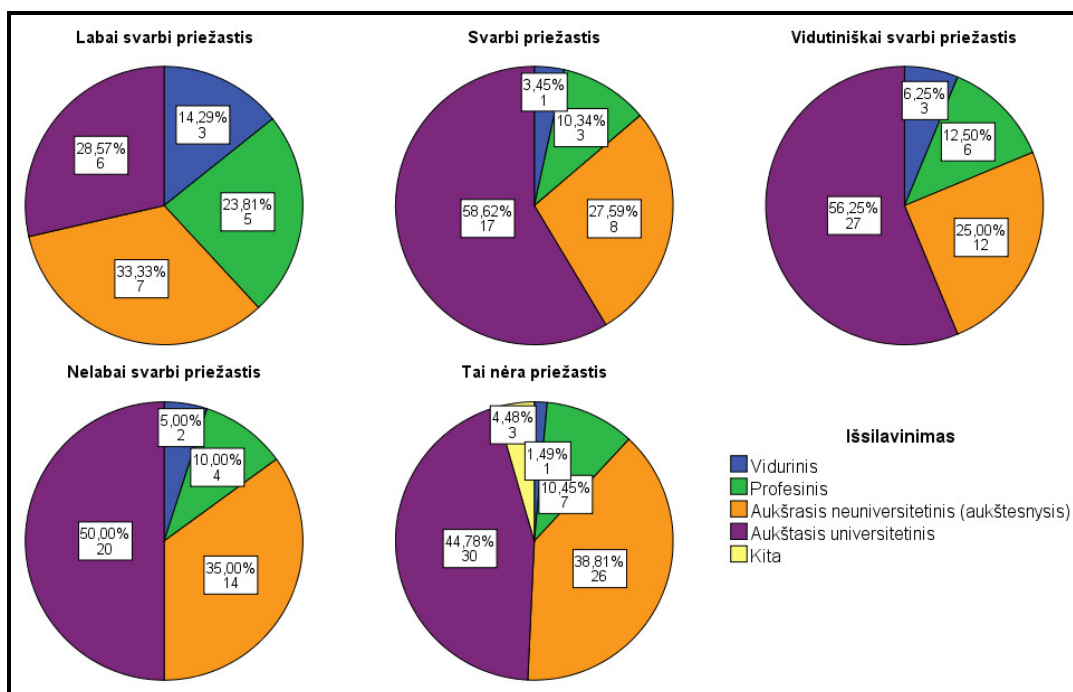
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl galimybės gauti didesnę pensiją įtaka papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

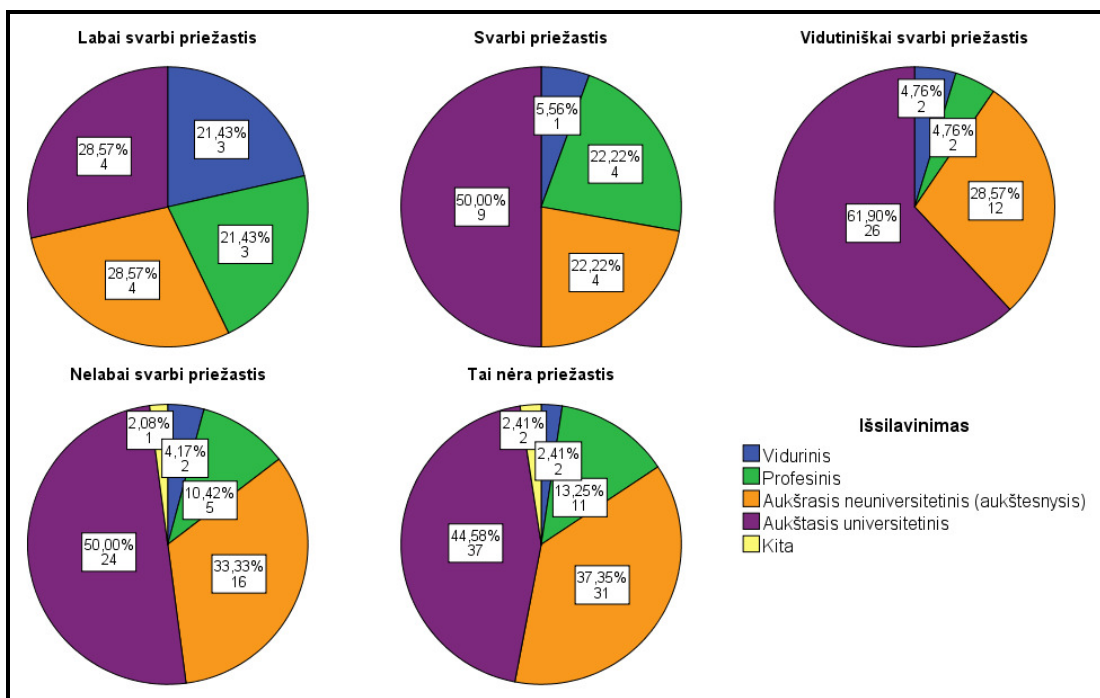
2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl kitų žmonių įtakos, rekomendacijų papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

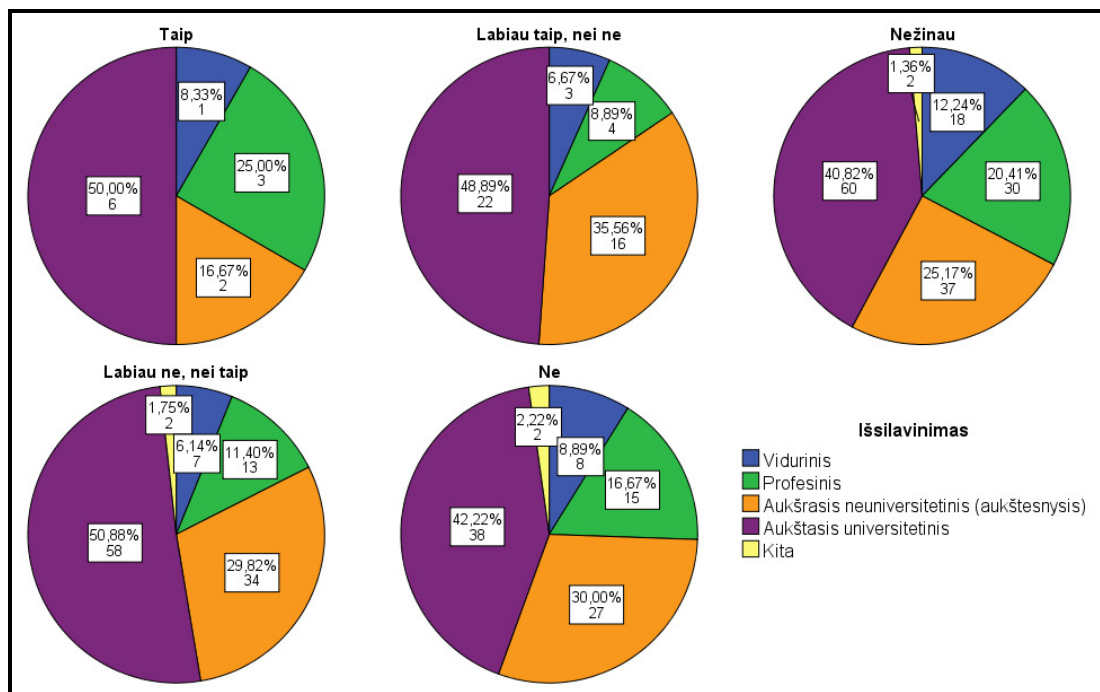
1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl asmeninio domėjimosi investavimu įtakos papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl draudimo brokerio / agento įtakos papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

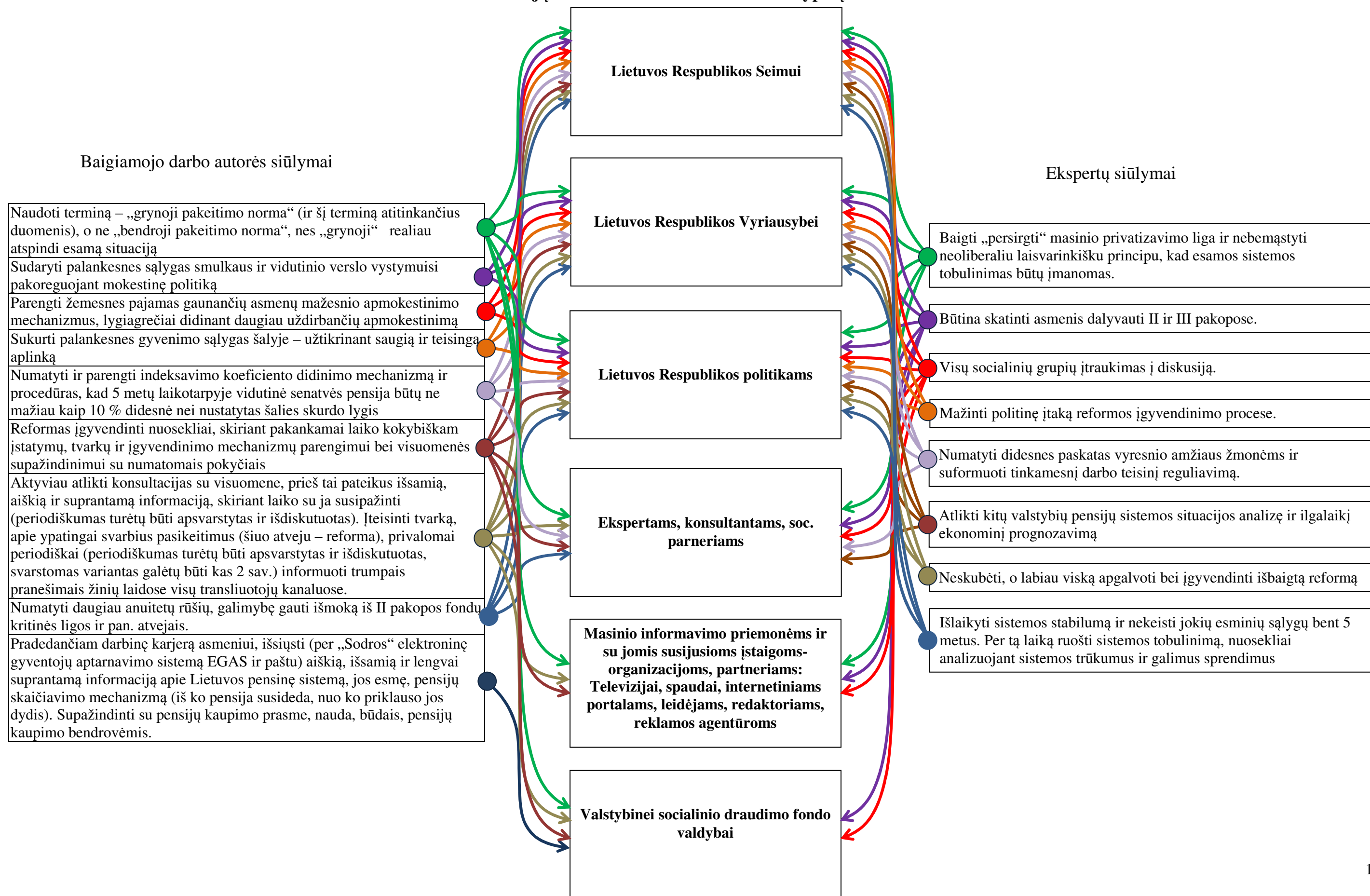

1 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl reklamos įtakos papildomam pensijos kaupimui pagal išsilavinimą, % ir vnt.

2 pav. Respondentų atsakymų pasiskirstymas dėl dabartinė pensijų sistemos atitikimo asmens poreikiams pagal išsilavinimą, % ir vnt.

Pensijų sistemos reformos tobulinimo kryptių schema

**VALSTYBINIO SOCIALINIO DRAUDIMO FONDO VALDYBOS
MAŽEIKIŲ SKYRIUS**

Juridinių asmenų registras, kodas 191738576, Vasario 16-osios g. 4, LT-89225 Mažeikiai, tel. (8 443) 26 659, faks. (8 443) 27 341,
el. p. mazeikiai@sodra.lt

2020-01-07 Nr. (2.25) PV_VD-4

DĖL BAIGIAMOJO DARBO PRISTATYMO

Valstybinio socialinio draudimo fondo valdybos Mažeikių skyrius (toliau – Fondo valdybos Mažeikių skyrius) pažymi, kad Jūratė Poškevičiūtė-Paulauskienė 2020 m. sausio 7 d. pristatė Šiaulių universiteto Regionų plėtros instituto magistro baigiamojo darbo „Pensijų reformos įgyvendinimo tobulinimas Lietuvoje“ rezultatus Fondo valdybos Mažeikių skyriaus vadovybei, veiklos skyrių vedėjams. Pristatymo metu buvo supažindinta su magistro darbo, įvykdytu tyrimu, padarytomis išvadomis ir pasiūlymais.

Direktoriaus pavaduotoja,
laikinais vykdanti direktoriaus funkcijas

Jūratė Gargasienė

Lina Budrienė, tel. (8 443) 26 659, faks. (8 443) 27 341, el. p. Lina.Budriene@sodra.lt

2020-R61-I-10797